

**FİNANSAL İSTİKRAR İLE BANKACILIK SİSTEMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ :
TÜRKİYE İÇİN ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

Berkan SEKBAN

Eskişehir 2024

**FİNANSAL İSTİKRAR İLE BANKACILIK SİSTEMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ :
TÜRKİYE İÇİN ANALİZ**

Berkan SEKBAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Haziran 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Berkan SEKBAN’ın “FİNANSAL İSTİKRAR İLE BANKACILIK SİSTEMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ : TÜRKİYE İÇİN ANALİZ ” başlıklı tezi tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği”nin ilgili maddeleri uyarınca **İktisat** Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) :

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

Prof. Dr. Saime ÖNCE
Anadolu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

FİNANSAL İSTİKRAR İLE BANKACILIK SİSTEMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ : TÜRKİYE İÇİN ANALİZ

Berkan SEKBAN

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Haziran 2024

Danışman: Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR

Finansal sistem, bir takım kurallar ve düzenlemeler altında her türlü alım satım işleminin gerçekleştiği piyasaların tümünü kapsamaktadır. Finansal sistemin gelişmiş olması ülke ekonomileri açısından oldukça önemlidir. Finansal sistemde meydana gelen şok dalgaları neticesinde reel ekonomide ciddi bozulmalar meydana gelebilmektedir. Risklerin önceden tespit edilmesi ve müdahale edilmesi finansal istikrarın sağlanması açısından oldukça önemli hale gelmiştir. Finansal sistemi oluşturan en büyük unsur ise bankacılık sistemidir. Bankalar uygulanan para politikası doğrultusunda, parasal aktarım mekanizmaları açısından hayati öneme sahiptir. Bankacılık sisteminin maruz kalabileceği risklerin önceden gözlemlenebilmesi bankacılık performansı açısından oldukça önemlidir. Bankacılık sisteminin performansının iyi olması, fonların verimli kullanılması sonucu yatırımlar kanalıyla GSYİH ve finansal istikrar üzerinde pozitif etki göstermektedir. Bu çalışmada, Türkiye için finansal istikrar göstergesi ile bankacılık performans göstergesi arasındaki nedensellik ilişkisi 2006-2023 yılları arasındaki dönem için Granger nedensellik testi aracılığıyla incelenmiştir. Analizin bulgularına göre, nedenselliğin yönünün bankacılık performans göstergesinden, finansal istikrara doğru olduğu tespit edilmiştir. Yani bankacılık performans göstergesinde meydana gelecek pozitif şoklar, finansal istikrar göstergelerinde pozitif etki yaratmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular çalışmanın ana hipotezini desteklemiş, finansal istikrar açısından en önemli içsel değişkenin bankacılık performans göstergesi olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Finansal sistem, finansal istikrar, bankacılık performansı

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL STABILITY AND
BANKING SYSTEM : ANALYSIS FOR TURKIYE

Berkan SEKBAN

Department of Economics

Anadolu University, Graduate School, June 2024

Advisor: Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR

The financial system encompasses all markets where all kinds of buying and selling transactions take place under a set of rules and regulations. A well-developed financial system is very important for national economies. As a result of shock waves in the financial system, serious deterioration may occur in the real economy. Identifying and responding to risks in advance has become crucial for ensuring financial stability. The biggest element of the financial system is the banking system. Banks are crucial for the monetary transmission mechanisms in line with the monetary policy implemented. The ability to observe the risks to which the banking system may be exposed in advance is very important for banking performance. Good performance of the banking system has a positive impact on GDP and financial stability through investments as a result of efficient use of funds. In this study, the causality relationship between the financial stability indicator and the banking performance indicator for Turkey is analyzed through the Granger causality test for the period between 2006 and 2023. According to the findings of the analysis, the direction of causality is from banking performance indicator to financial stability. In other words, positive shocks to the banking performance indicator have a positive effect on financial stability indicators. The findings of the study support the main hypothesis of the study and it is concluded that the most important endogenous variable in terms of financial stability is the banking performance indicator.

Keywords: Financial system, financial stability, banking performance

TEŞEKKÜR

Çalışmaya başladığımız ilk günden itibaren desteğini, zamanını ve bilgi birikimini benimle paylaşan, yardım istediğim zamanlarda kolaylıkla ulaşabildiğim, kendisiyle çalışmaktan gurur duyduğum danışman hocam Prof. Dr. İlyas ŞIKLAR’a sonsuz teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca desteklerini benden eksik etmeyen ve bana olan güvenlerini her zaman histeğim kıymetli aileme ve yüksek lisans ders dönemi sürecinde derslerine katıldığım kıymetli hocalarıma teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Berkan SEKBAN

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ.....	1
1.1. Finansal Sistemin Unsurları	5
1.1.1 Fon Arz Edenler	6
1.1.2 Fon Talep Edenler	8
1.1.3 Finansal Aracılar (Kurumlar)	9
1.1.4 Finansal Araçlar.....	10
1.1.5 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	11
1.2 Finansal Piyasalar.....	12
1.3. Birincil ve İkincil Piyasalar.....	14
1.3.1. Organize ve Tezgahüstü Piyasalar	14
1.3.2. Borçlanma ve Hisse (Pay) Senedi Piyasaları	15
1.3.3. Para ve Sermaye Piyasaları	16

1.4. Türkiye’de Finansal Sistem	18
1.5. Finansal İstikrar	20
1.5.1. Finansal İstikrarın Önemi	24
1.5.2. Finansal İstikrarı Tehdit Eden Riskler	25
1.5.3. Finansal İstikrarın Sağlanması İçin Uygulanan Politikalar	28
1.5.3.1. Makro İhtiyati Politikaların Finansal İstikrara Etkisi	30
1.5.3.2. Para Politikasının Finansal İstikrara Etkisi.....	34
1.5.3.3. Maliye Politikasının Finansal İstikrara Etkisi	38
1.6. Finansal İstikrardan Sorumlu Kurumlar	39
İKİNCİ BÖLÜM.....	43
2.1. Bankacılık Sistemi	43
2.2. Bankaların Faaliyet Alanları ve Fonksiyonları.....	45
2.2.1. Bankaların Faaliyet Alanları	45
2.2.2. Bankacılık Hizmet ve Ürünleri.....	46
2.3. Merkez Bankaları	50
2.4. Bankacılık Sisteminde Risk	53
2.4.1. Kredi Riski	54
2.4.2. Faiz Riski	55
2.4.3. Likidite Riski.....	56
2.4.4. Döviz Kuru Riski	57
2.4.5. Piyasa Riski	57
2.4.6. Operasyonel Risk	58

2.5. Bankacılık Sisteminde Risk Yönetimi	59
2.5.1. Risk Yönetiminin Amacı	60
2.5.2. Risk Yönetimi Süreci	61
2.5.3. Risk Ölçüm Süreci ve Risk Kontrolü	61
2.5.4. Basel Komitesi (I-II-III)	63
2.5.4.1. Basel-I ‘sermaye yeterliliği rasyosu	64
2.5.4.2. Basel-II ‘yeni sermaye uzlaşısı	65
2.5.4.3. Basel-III düzenlemeleri	67
2.5.4.4 Finansal Krizler ve Bankacılık Krizleri	69
2.6. Bankacılık Krizleri	73
2.6.1. Bankacılık Krizlerinin Maliyeti	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
3. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ PERFORMANSI VE FİNANSAL İSTİKRAR İLİŞKİSİN MODELLENMESİ	77
3.1. Yöntem ve Veri	77
3.2. Bankacılık Sistemi Performansının Ölçümü	78
3.3. Finansal İstikrarın Ölçümü	87
3.3.1 Finansal İstikrar Göstergesini Oluşturan Bileşenler	88
3.3.2 Finansal İstikrar Göstergesinin Tahmini	100
3.3.3 Tahmin Sonuçları	111
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	127

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1.1: Finansal Araçların Sınıflandırılması.....	11
Tablo 1.2: Finansal Piyasaların Sınıflandırılması.....	13
Tablo 1.3: Para Piyasası ve Sermaye Piyasası Karşılaştırılması.....	17
Tablo 1.4: Finansal İstikrarı Tehdit Eden Risklerin Kaynakları.....	26
Tablo 1.5: Makroekonomik Politikaların Birincil Hedefleri ve Finansal İstikrara Katkısı.....	30
Tablo 1.6: Finansal Sistemin Denetiminden ve İstikrarından Sorumlu Kurumlar.....	41
Tablo 2.1: Bankaların Faaliyet Alanları.....	45
Tablo 2.2: Banka Türleri.....	49
Tablo 2.3: Basel-II Yapısal Blokları ve Alternatif Ölçüm Yöntemleri.....	65
Tablo 2.4: Güçlendirilmiş Sermaye Çerçevesi: Basel-II'den Basel-III'e.....	68
Tablo 2.5: Bankacılık Krizlerinin Nedenleri.....	73
Tablo 3.1: Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenleri Tanımsal İstatistikleri.....	80
Tablo 3.2: Normalleştirilmiş Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenleri Tanımsal İstatistikleri.....	83
Tablo 3.3: Finansal Sistem Bileşenlerinin Tanımsal İstatistikleri.....	93
Tablo 3.4: Standartlaştırılmış Finansal İstikrar Bileşenlerinin Tanımsal İstatistikleri.....	98
Tablo 3.5: Finansal İstikrar ve Bileşenleri Arasındaki Beklenen İlişki.....	99
Tablo 3.6: Model Değişkenleri Birim Kök Testleri.....	101
Tablo 3.7: Finansal Sistem Bileşenleri Ağırlık Eşitliği Tahmin Sonuçları.....	102
Tablo 3.8: VAR Modeli Değişkenlerinin Tanımsal İstatistikleri.....	108
Tablo 3.9: VAR Modeli Değişkenleri Birim Kök Testleri.....	109

Tablo 3.10: VAR Modeli Değişkenleri Eşbütünleşme Testleri.....	110
---	-----

Tablo 3.11: Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	119
---	-----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1.: Finansal sistemin unsurları.....	6
Şekil 1.2.: Makro ihtiyati Politikaların Organizasyonel Hale Getirilmesi.....	32
Şekil 1.3.: Makro ihtiyati Politikaların Diğer Politikalarla İlişkisi.....	34
Şekil 1.4.: Para Politikasının Aktarım Mekanizması.....	36
Şekil 2.1.: Bankacılık Sisteminin Maruz Kaldığı Riskler.....	53
Şekil 2.2.: Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması.....	69
Şekil 2.3.: Finansal Kriz Oluşumunun Aşamaları.....	71
Şekil 3.1.: Aylık ve Çeyreklik Nominal GSYİH Serilerinin Karşılaştırılması.....	77
Şekil 3.2.: Aylık ve Çeyreklik Reel GSYİH Serilerinin Karşılaştırılması.....	77
Şekil 3.3.: Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenlerinin Seyri.....	79
Şekil 3.4.: Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenlerinin Normalleştirilmiş Seyri.....	83
Şekil 3.5.: Bankacılık Performans Göstergesinin Seyri.....	84
Şekil 3.6.: Finansal Sistem Bileşenlerinin İnceleme Dönemindeki Seyri.....	92
Şekil 3.7.: Standartlaştırılmış Finansal İstikrar Bileşenlerinin Seyri.....	97
Şekil 3.8.: Model İstikrarı için CUSUM Testi.....	102
Şekil 3.9.: Finansal İstikrar Göstergesi (2006:1 – 2023:12).....	103
Şekil 3.10.: VAR Modeli Değişkenlerinin Seyri.....	108
Şekil 3.11.: İçsel Değişkenlerdeki Şoklar Karşısında FSI Tepkileri.....	114
Şekil 3.12.: İçsel Değişkenlerdeki Şoklar Karşısında BPI Tepkileri.....	117
Şekil 3.13.: FSI Varyans Ayırıştırması.....	118
Şekil 3.14.: BPI Varyans Ayırıştırması.....	118

KISALTMALAR DİZİNİ

IMF	: Uluslararası Para Fonu
TWB	: Dünya Bankası
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BPI	: Bankacılık performans göstergeleri
FSI	: Finansal İstikrar Göstergeleri
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
CDS	: Uluslararası Risk Primi Endeksi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
BİST	: Borsa İstanbul
TL	: Türk lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
BBDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
ESRB	: Avrupa Sistemik Risk Kurumu
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
FSB	: Finansal İstikrar Kurulu
ATM	: Automated Teller Machine
CRM	: Costumer Relationship Management
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği

BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
SYR	: Sermaye Yeterliliği Rasyosu
BPI	: Bankacılık Performans Göstergesi
<i>ICR</i>	: Kredi Faiz Oranı
<i>ADF</i>	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
<i>PP</i>	: Phillips-Peron Testi

GİRİŞ

Finansal sistem, aracı kurumlar tarafından belirli yasal ve kurumsal düzenlemeler ışığında her türlü fon transferinin gerçekleştirildiği piyasaların tümünü kapsayan bir kavramdır. Reel ekonomik gelişmelere paralel olarak finansal sistemde meydana gelecek gelişmeler de ülke ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir. Başta bankalar olmak üzere şirketler ve işletmeler, devlet ve hane halklarının oluşturduğu finansal sistem, tasarrufların etkili bir şekilde yatırımlara dönüştürülmesi için fon transferlerini gerçekleştirmesi açısından olmazsa olmaz bir olgudur. Ekonomik büyümenin en önemli unsuru olan yatırımların gerçekleştirilmesi için finansal sistemin etkin bir şekilde işleyebiliyor olması ve karşılaşılabilecek risklere veya tehditlere karşı sağlam yapıda bir olması gerekmektedir. Bu doğrultuda finansal istikrarın sağlanması da diğer makro ekonomik hedeflerle birlikte giderek önemli bir hale gelmiştir.

Finansal istikrar kavramı 20. yy.'ın son çeyreğinde uluslararası rekabetin şekil değiştirmesi ve yaşanan teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan küreselleşme süreciyle birlikte giderek önemli bir kavram haline gelmiştir. Finansal istikrar kavramının net bir tanımı olmamakla birlikte finansal sistemin karşılaşılabileceği risklere karşı sağlamlığını gösteren bir olgu olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla bir ülkenin finansal istikrar göstergeleri ne kadar sağlamsa karşılaşılabilecek risklere karşı tepki mekanizmaları da o kadar sağlam olmaktadır. Bu doğrultuda, başta Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (TWB), Avrupa Merkez Bankası (ECB) olmak üzere ulusal merkez bankaları finansal istikrar kavramının önemini belirtmek amacıyla raporlar yayımlamış ve politikalar uygulamaya koymuşlardır. Finansal sistemin istikrarlı olması ülke ekonomisindeki öneminin yanı sıra bölgesel ve küresel anlamda da önemi bulunmaktadır. Finansal piyasaların yüksek etkileşim içerisinde olması bir ülkenin finansal sistemde yaşanacak gelişmelerin diğer ülkelerdeki finansal piyasaları da etkilediği görülmektedir. Bu durumun en önemli örneklerinden birisi 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de meydana gelen ve hızla bütün dünyada etkisini gösteren küresel finansal krizdir. ABD'de oluşan emlak balonunun patlamasıyla mortgage kredilerinin geri ödenememesi Amerikan bankacılık sistemine ağır bir darbe vurmuş, devasa banka batışlarına sebebiyet vermiş ve hızla bütün dünyaya yayılmıştır. Bu nedenle finansal istikrar kavramı özellikle 2008 krizinin ardından daha fazla önem

kazanmış ve uzun dönemde ekonomiye etkisi nedeniyle politika yapıcılar tarafından makroekonomik istikrar ve fiyat istikrarı kadar önemli olduğu kabul edilmiştir.

Finansal sistem içerisinde en büyük paya sahip olan sektör ise bankacılıktır. Bankalar, kâr amacıyla faaliyet gösteren, fon fazlası bulunanlardan topladığı mevduatları, fon talebinde bulunanlara kredi vermek suretiyle aktarılmasına aracılık eden kuruluşlardır. Bankacılık sistemini sağlam temeller üzerine inşa etmek ve karşılaşılabilecek şoklara karşı bankacılık göstergelerini dirençli hale getirmek gerekmektedir. Bu doğrultuda merkez bankaları piyasa düzenleyici rolüyle politikalar oluşturarak bankacılık faaliyetlerini düzenlemekte, finansal sistemin işleyişini ve sağlamlığını gözlemleyebilmektedir. Buna ilaveten bankalar da içsel denetim yoluyla faaliyetlerini düzenleyebilmekte ve gerekli gördüğü önlemleri alabilmektedir. Bankalar aracılık fonksiyonunu gerçekleştirmek amacıyla fonların etkin yatırımlara yönelmesini sağlayabilmekte, ekonomik büyümeye katkı vererek milli hasılanın artmasına yardımcı olabilmektedir. Bankalar finansal sistem içerisinde en büyük paya sahip sektör olduğu için bankacılık sisteminde meydana gelecek şokların reel ekonomiye direkt olarak etki edebilmesi söz konusudur. Dolayısıyla bankacılık sisteminin sağlam bir yapıda olması finansal sistemin etkin bir şekilde işleyebilmesi ve finansal istikrarın korunması açısından oldukça önemlidir. Bankacılık faaliyetlerinin tarihsel olarak yüzlerce yıl öncesine dayanması bankacılık sisteminin gelişmesini ve zamanla gelişen teknolojilerle birlikte evrensel bankacılık boyutlarına ulaşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla evrensel niteliği olması sebebiyle bankacılık sisteminin sağlam bir yapıda olması ulusal ekonominin yanı sıra uluslararası ekonomi açısından da önemlidir. Uluslararası piyasalarda meydana gelen ani şok ve dalgalanmalar hızla ulusal piyasalara etki edebildiği için bankacılık sisteminin bu olumsuz gelişmelere karşı da sağlam bir yapıda olması beklenmektedir. Ayrıca sermayenin uluslararası dolaşımının serbest olması sebebiyle finansal piyasalar arasındaki geçişkenliğin de giderek artması beraberinde risklerin taşınmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla bankacılık sistemi içsel olarak karşılaşılabileceği risklere karşı önlemler almasının yanında dışsal şoklara karşı da direnç gösterebilme kabiliyetinde olmaları gerekmektedir.

Bu çalışma, bankacılık sistemi ile finansal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda finansal istikrarın sağlanmasında bankacılık sisteminin önemi ortaya koyulmuştur. Bu ilişki incelenirken Türkiye ekonomisi ele alınmış, çalışılan dönem olarak 2008 krizinin finansal istikrara etkilerini kapsamı ve

2006 yılında uygulamaya giren yeni para politikası olan ‘Açık Enflasyon Hedeflemesi’ stratejilerini kapsamı açısından 2006 yılının ocak ayı ile 2023 yılının aralık ayı (2006: 1- 2023: 12) arasındaki dönem baz alınmıştır. Çalışmada 8 tane içsel değişkenden oluşan VAR modeli, derecesi dört dönem gecikmeli olarak VAR(4) olarak tahmin edilmiştir. Diğer içsel değişkenlerle karşılaştırılma olanağı sunan etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması sonucuna göre finansal istikrar açısından bankacılık performansının önemi, bankacılık performansı açısından finansal istikrarın önemi ortaya koyulmuştur. Çalışmada bankacılık sistemi ile finansal istikrar arasındaki nedensellik testleri incelenmiş ve nedenselliğin yönünün bankacılık performans göstergelerinden finansal istikrar göstergelerine doğru olduğu istatistiki olarak ispatlanırken, bu iki temel değişken arasında çift yönlü ilişki ise istatistiki olarak anlamlı olmadığı ortaya koyulmuştur. Çalışmada ortaya konulan bulgular, finansal istikrar açısından en önemli değişken bankacılık performans göstergesi olduğunu göstermiştir. Bu bulgular neticesinde para otoritelerinin, para politikasının ekonomiye aktarım mekanizmalarını değerlendirirken bu hususu mutlaka değerlendirmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde finansal sistemin yapısı, finansal sistemi oluşturan unsurlar ve finansal sistemin işleyiş mekanizması açıklandıktan sonra çalışmanın temel amacı olan finansal istikrar kavramı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda finansal istikrarın önemi belirtildikten sonra, finansal istikrarı tehdit eden riskler ve bu risklere yönelik uygulanacak politikalarla birlikte finansal istikrardan sorumlu kurumlar ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İkinci bölümde çalışmanın diğer ana bileşeni olan bankacılık sistemi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda bankacılık sisteminin genel yapısı açıklandıktan sonra bankacılık sisteminin maruz kaldığı riskler ve risklerin yönetimi ayrı ayrı açıklanmış ve bankacılık krizleri ile krizlerin maliyetleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde bankacılık performans göstergeleri (BPI) ve finansal istikrar göstergeleri (FSI) ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Bu tahminlere Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), TCMB Politika Faiz Oranı, Konsolide Bütçe Açıkları/GSYİH Oranı, Uluslararası Risk Primi Endeksi (CDS) ve Brent Petrol Fiyat Endeksi içsel değişkenler olarak modele eklendikten sonra VAR modeli tahmin edilmiştir. Modelden elde edilen bulgular incelenerek, Granger Nedensellik Testleri aracılığıyla finansal istikrar ile bankacılık sistemi arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL SİSTEMİN İŞLEYİŞİ VE EKONOMİDEKİ ROLÜ

Finansal sistemi tanım olarak fon fazlası olan ekonomik birimlerle, fon talebi olan ekonomik birimlerin çeşitli araçlarla ve aracılarla birlikte fon transferini gerçekleştirdiği, yine çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen ve denetlenen ekonomik sistemin tümüne verilen bir isim olarak açıklayabiliriz. ‘Finansal sistem ekonomide fon talebi ile fon arzı olan ekonomik birimlerin fon akımını düzenleyen kurumların ve finansal araçların, düzenleyici hukuki ve idari kurallar kapsamında bir araya gelmesiyle oluşan bir yapıdır (TCMB, 2015).

Finansal sistemin birincil işlevi, tasarruf sahibi ekonomik birimlerden fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere kaynak transferini kolaylaştırmaktır. İyi tasarlanmış olan bir finansal sistemde kaynaklar etkin ve verimli bir şekilde dağıtılır (Boot ve Thakor, 1997).

Modern ekonomilerde finansal sistemler kıt kaynakların tahsisinde önemli bir rol oynarlar. Finansal sistem hane halklarının tasarruflarını kurumsal sektöre yönlendirilmesinde ve şirketlerin bu tasarruflarla fonlanmasına yardımcı olurlar. Yine şirketlerde elde ettikleri karlarla hane halklarına geri ödemelerini yaparlar. Bu önemli işlev yerine getirilirken aynı zamanda farklı ülkelerde farklı yapılarda finansal sistemler ortaya çıkmıştır. Bazı ülkelerde finansal sistemler banka temelli, bazılarında ise finansal piyasaların kontrolündedir (Kwok ve Tadesse, 2006, s.1).

Bir finansal sistemin temel işlevleri bütün dönemlerde ve farklı bölgelerde aynıdır. Bununla birlikte mevcut teknolojilerin farklı olması, karmaşıklığın ve büyüklüğün farklı olmasıyla birlikte politik, kültürel ve tarihi etkilerin de farklı olması finansal sistemin temel işlevlerini yerine getiren kurumsal mekanizmaların da ekonomiler arasında farklılıklar göstermesine neden olmaktadır (Merton, 1990). Finansal sistemin asıl işlevleri fon transferi ve kaynakların etkin dağılımının yanı sıra diğer işlevleride mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz;

- Risk dağıtımını ve risk yönetim sağlamak
- Bir varlığın ödeme aracına dönüşümünün hızlı ve kolay olmasını sağlamak
- Ekonomik kaynakların zaman, sınır ve endüstriler arasında transferini gerçekleştirmek

- Kredi kullanırmak
- Tasarruf düzeyini belirlemek
- Ödemelerde kolaylık sağlamak

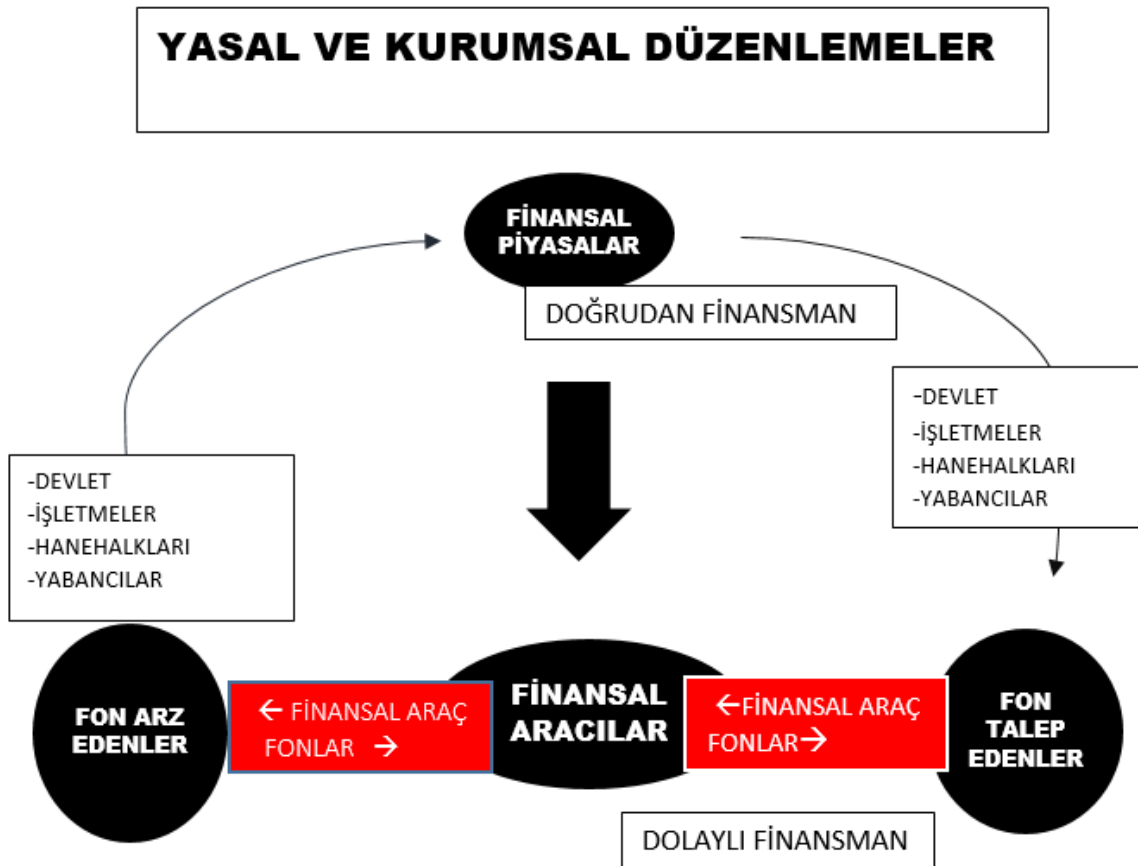
Finansal sistemin etkin bir şekilde işliyor olması ekonomik gelişimin ve büyümenin sağlanmasında oldukça önemli bir konudur (Çağlarırnak Uslu, 2002, s.111). Büyüme literatüründe de bu konuyla ilgili birçok hipotez ve teori ortaya atılmıştır. Bu hipotez ve teorilerde niteliği ve yönü bakımından nedensellik ilişkileri incelenerek finansal sisteminden büyümeye veya büyümeden finansal sisteme pozitif veya negatif yönlü ilişki zaman, kalkınmışlık seviyesi, politik uygulamalar, kurumsal yapı gibi birçok faktörün etkisiyle belirsiz olmakla beraber ortaya çıkarılmıştır. Kimi iktisatçılar reel ekonomideki gelişmelerin finansal sistemi etkilediğini, kimi iktisatçılar da finansal sistemdeki gelişmelerin reel ekonomiyi etkilediğini ortaya koyarken, kimi iktisatçılar da etkileşimin karşılıklı olduğunu ortaya koymuşlardır (Erdem ve Dumrul, 2014). Finansal sistemin etkin bir şekilde işliyor olması ekonomide fon akışıyla birlikte kaynakların etkin bir şekilde dağılabildiğini, etkin dağılan kaynakların da yatırımları arttırması sonucunda ekonomik gelişime pozitif şekilde etki edebileceği yapılan birtakım çalışmalarla birlikte ortaya koyulmuştur. Diğer taraftan finansal istem işlem maliyetini azaltarak, riski dağıtarak ve likiditeyi kolaylaştırarak bir ekonomide tasarrufların ve böylece yatırımların artmasını sağlayacaktır. Bir ekonomide yaratılan GSYİH, tüketim harcamaları, kamu harcaması ve yatırım harcamalarının toplamından oluştuğu için, yatırım harcamalarının artacağı için çarpan etkisiyle milli geliri de beraberinde arttıracaktır (Aydın , 2016, s.51).

1.1. Finansal Sistemin Unsurları

Her sistemde olduğu gibi finansal sistemi de bir araya getiren unsurlar vardır. Bu unsurlar finansal sistemin daha iyi çalışabilmesi için koordineli hareket eden ve birbirlerini olumlu veya olumsuz şekilde etkileyebilen unsurlardır. Finansal sistemin iyi çalışabiliyor olması tasarruf edilen fonların doğru yatırımlara etkin bir şekilde aktarılabilir olmasıyla mümkündür. Şekil 1.1’de finansal sistemin aktarım mekanizması içerisinde bulunan ve finansal sistemin temel unsurlarını oluşturan, fon arz edenler, fon talep edenler, finansal aracılar, finansal araçlar ve yasal ve kurumsal düzenlemeler arasındaki bağlantı gösterilmiştir (Coşkun, 2010).

Finansal sistem hane halkı, ticari işletmeler ve hükümetlerin finansal kararlarını

yürütmek için kullanılan piyasaları, aracıları, hizmet firmalarını ve diğer kurumları kapsamaktadır (Bodie vd., 2009).

Şekil 1.1: *Finansal sistemin unsurları* (Coşkun, M. ,2010, s.6)

1.1.1 Fon Arz Edenler

Finansal sistem içerisinde yapılacak yatırımların ve harcamaların karşılanabilmesi için gelirinden daha az tüketen ve kalan kısmını tasarruf yoluyla değerlendirmek isteyen ekonomik birimlerin de olması gerekmektedir. Gelirinden daha az tüketim yapıp kalan kısmını tasarruf eden ekonomik birimler, gelirinden daha fazla harcayan veya harcamak isteyen ekonomik birimlere doğrudan veya dolaylı olarak ellerindeki fonları aktarırlar. Fon ihtiyacını karşılamak isteyen birimlerin fonlanmasını sağlayan tasarruf sahibi ekonomik birimler finansal sistemin fon arz eden ekonomik birimleri olarak karşımıza çıkarlar. Fon arz eden ekonomik birimler amaç olarak bugünkü gelirlerinden daha az tüketerek elde ettikleri tasarrufları, gelecekte bugünkü tüketimlerinden daha fazla tüketebilme arzusuyla hareket ederler (Afşar, 2018, s.7).

Fon arz eden ekonomik birimleri devletler, işletmeler ve hane halkları olarak ayır

ayrı ele alabiliriz.

Devletler kamu giderlerini finanse etmek ve kamu yatırımlarını gerçekleştirmek amacıyla vergi, harç, teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, para cezaları, kişi ve kurumlardan gelen paylar vb. gibi gelirler elde etmektedir (Susam ve Oktayer, 2007, s.110). Elde edilen bu gelirle kamu açıkları finanse edilip ve kamu yatırımları gerçekleştirildikten sonra hala ellerinde fon bulunuyorsa bu fonları fon arz edici olarak piyasalarda kullanabilirler. Ancak günümüz ekonomilerinde bu durum sosyal devlet anlayışı, büyüme ve kalkınma politikaları gibi bir takım devlet politikaları sebebiyle sık karşılaşılan bir durum olarak karşımıza çıkmaz.

İşletmeler kâr amacı güden kuruluşlardır. Finansal piyasalara açık olan işletmelerde elde edilen karlar hissedarlara kâr payı olarak dağıtılmaktadır. Ancak işletmeler elde ettikleri karların belirli bir kısmını dağıtılmamış kar olarak bünyesinde bulundurup başka şirketlerin fonlanmasına ve yeni fon kaynaklarının yaratılmasına olanak sağlayarak finansal sistemin fon arz eden ekonomik birimleri olarak fayda sağlayabilmektedirler.

Hane halkları çalışma karşılığı ücret, emlak kira getirisi, miras vb. gibi birtakım gelirler elde ederler. Elde ettikleri gelirlerin tamamını tüketmeyen hane halkları fon fazlasına sahip olurlar. Bu fon fazlalıklarını finansal piyasalara yönlendirerek elde ettikleri finansal veya fiziki varlıklarla birlikte vazgeçtikleri tüketimi değerlendirerek, gelecekte daha fazla gelir elde etmeyi amaçlarlar. Hane halklarının bu davranışı finansal sistemin etkin bir şekilde işleyişi açısından oldukça önemli bir husus olarak karşımıza çıkar. Çünkü hane halkları ellerinde bulunan tasarrufları finansal piyasalarda değerlendirmek yerine elde nakit olarak tuttukları zaman yatırımların fonlanmasında ve finansal sistemin etkinliğinde aksaklıklar olmasına yol açabilir. Ayrıca enflasyon beklentisi, döviz kuru riski gibi alım gücünü etkileyen durumlarda tasarrufların negatif getiriye sahip olabileceği risklerin de var olması veya bu risklerin sıfır olması durumunda bile bugünkü tüketimden vazgeçmenin karşılığında daha fazla getiriye sahip olunamaması belirli bir süre sonunda tasarruf alışkanlıklarının değişmelerine yol açabilmektedir. Dolayısıyla hane halklarının fon arz eden ekonomik birimler içerisindeki rolü ve etkisi finansal sistemin işleyişi açısından oldukça önemlidir.

1.1.2 Fon Talep Edenler

Finansal sistemin olmazsa olmaz diğ er bir unsuru da fon talep eden ekonomik birimlerdir. Fon talep eden ekonomik birimler elde ettikleri gelirden daha fazla harcayan veya daha fazla harcamak isteyen ve bunun için fon fazlası olan ekonomik birimlerden çeşitli yollarla fon temin eden ekonomik birimlerdir. Fon talep edenlerle fon arz edenler, finansal sistemin var olmasında temel iki unsur olarak kar ıımıza çıkarlarken, tam anlamıyla iki zıt kutbunu oluştururlar ve birinin olmayışı diğ erini anlamsız kılar. Fon talep edenler, fon arz edenlerden çeşitli yollarla elde ettikleri fon karşılığında onlara bir ekonomik bedel  odemeyi veya ekonomik menfaat sağlamayı kabul ederler. Dolaylı veya doğrudan olabilen bu fon transferinde fon arz edenler faiz, k ar payı vb. gibi gelirler elde ederken, fon talep edenler de bu gelirleri  odemekle y uk ml  olarak kar ıımıza çıkarlar. Fon arz edenlerde olduğu gibi fon talep eden ekonomik birimleri de devlet, işletmeler ve hane halkları oluşturmaktadır.

Devletler kamu giderlerini kar ıılamak ve bütçe açıklarını gidermek amacıyla elde ettikleri vergi ve diğ er gelirler dışında, büyüme ve kalkınmanın en önemli parçası olan yatırım giderlerini kar ıılamak amacıyla borçlanmaya giderler. Çoğunlukla elde ettikleri gelirleri kamu açığının finansmanında kullanan devletler yatırımların etkin bir şekilde yapılması amacıyla i  ve dış piyasalardan, kısa veya uzun vadeli borçlanma araçlarıyla fon talep eden ekonomik birimler olarak kar ıımıza çıkarlar.

 letmeler i  finansman yaratarak fon yaratabilme özelliğine sahiptirler. Ancak dağıtılmayan karların oluşturduğu i  finansman kaynakları işletmelerin işletme faaliyetlerinin finansmanında yeterli olmayabilmektedir.  letmelerin büyümesi ve kar artışlarının sağlanabilmesi amacıyla menkul kıymet ihraç etmek veya finans kurumlarından kredi çekmek gibi uzun veya kısa vadeli borçlanma yollarına gittikleri görülmektedir.  letmeler bu davranışları sebebiyle fon talep eden ekonomik birisi olup fon talep eden ekonomik birimlerin çok önemli bir bölümünü oluştururlar.

Hane halkları elde ettikleri gelirlerin tüketim harcamalarına yetmemesi veya arzu ve istekleri doğrultusunda elde etmek istedikleri varlıkları kişisel gelirleriyle kar ıılayamamaları durumunda fon talebinde bulunurlar. Bu fon taleplerini genellikle finans kuruluşlarından kredi yoluyla kar ıılayan hane halkları, kimi zaman ev, araba, arsa vb. gibi menkul veya gayrimenkul sahibi olmak için, kimi zamansa tatile gitmek, telefon almak vb. gibi zevk ve tercihlerini kar ıılayabilmek amacıyla kullanırlar. Hane halkları,

fon talebinde bulunan devlet ve işletmelerle aynı amaç uğruna fon talep etmezler, onların aksine daha çok tüketim, zevk ve tercihler ve sahip olmak istedikleri bireysel ekonomik yatırım harcamalarını (araba, ev vb.) karşılayabilmek için fon talebinde bulunurlar.

1.1.3 Finansal Aracılar (Kurumlar)

Finansal aracılar veya kurumlar para ve sermaye piyasasına fon sunanlar ile bu piyasadan fon talep edenler arasındaki ilişkiyi kuran kurumlardır. Bu kurumlar piyasaya sunulan fonların, ihtiyacı olanlara aktarılmasına aracılık ettikleri için bunlara aracı kurumlar denir (Eğilmez, 2019, s.338).

Finansal sistem içerisinde fon arz edenler ve fon talep eden arasındaki fon transferleri iki farklı şekilde yapılabilir. Bunlardan birincisi, fon arz edenler ve fon talep edenler finansal piyasalarda bir finansal aracı kurum olmadan doğrudan karşılıklı anlaşma veya sözleşme yoluyla finansal araç ve fon değişimi yapabilirler. Ancak bu yöntem birçok açıdan riski ve olumsuzluğu da beraberinde getirir. Mesela iki farklı şehirde bulunan ve birbirini tanımayan ekonomik birimlerin fon transferini gerçekleştirme ihtimali bulunmamaktadır. Çünkü bu işlemi gerçekleştiren olan ekonomik birimlerin birbirinden haberi bile yoktur. Yine iki farklı şehirde bulunan ekonomik birimler birbirlerinden haberdar olsalar dahi fon transferinin gerçekleşmesinde birçok olumsuzluk ve risk bulunmaktadır. Mesela bu risklerden birisi zaman problemidir. Zaman problemi ihtiyaç duyulan fonun zamanında ulaşması gereken yatırımlara veya harcamalara ulaşamamasına, dolayısıyla yatırımların etkin bir şekilde yapılamamasına veya harcamaların ihtiyaç olduğu an da yapılamamasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte diğer riskler olarak fon talep edenin temin ettiği fonu geri ödeyebileceğinin, yine fon talep edenin temin ettiği borcu gününde geri ödeyebileceğinin, fon verecek olanın son anda fon vermekten vazgeçmeyeceğinin bir garantisi bulunmamaktadır. Yani eksik ve asimetrik bilgi çok fazla bulunmaktadır. Bu durum hem fon arz eden hem de fon talep eden ekonomik birimler için oldukça önemli ve sıkıntılı bir durumdur. İkincisi ise fon arz edenler ve fon talep edenler finans sistemi içerisinde varlığını sürdüren ve yukarıda saymış olduğumuz riskleri ve olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla kurulmuş olan bir finansal aracı kurum aracılığıyla fon transferlerini gerçekleştirebilmektedirler. Bir menkul kıymetin ilk kez piyasaya sunulması söz konusuysa bu işleme aracılık edilmesi birincil piyasada aracılık, daha önce piyasaya sunulmuş bir menkul kıymetin sonraki el değişimlerine aracılık edilmesi söz konusuysa buna da ikincil piyasada aracılık denir.

Ayrıca aracı kurumlar bu işlemlere ek olarak yatırım danışmanlığı, portföy yönetimi, repo ve ters repo işlemleri gibi işlemler de yapabilmektedirler (Eğilmez, 2019, s.338). Bu aracı kurumlardan günümüzde faaliyet gösteren en önemli kuruluşlar bankalardır. Bankalar bir ekonomide bulunan fon fazlalarını, fon açıklarını verimli bir şekilde etkin yatırım alanlarına transfer etmek suretiyle finansal aracı görevlerini yerine getirirler (Yetiz ve Ünal, 2018, s.123). Bankalar fon arz edenlerden vadeli hesaplar aracılığıyla tasarruf ettikleri fonlarını alıp, yine belirli bir vadeyle birlikte fon ihtiyacına göre, fon talep edenlere, fonların transfer işlemini gerçekleştirirler. Bankaların bu fonksiyonu yerine getirmesi fon transfer işlemlerinin hızlı bir şekilde gerçekleşmesine ve asimetric bilginin ortadan kalkmasını da beraberinde getirmektedir. Bankalar fon transferlerini gerçekleştirmelerinin yanında, vade ayarlama, risk azaltma, miktar ayarlama ve finansal danışmanlık gibi diğer birtakım fonksiyonlara da sahiptirler (Afşar, 2018, s.9).

1.1.4 Finansal Araçlar

Finansal sistemde kullanılan finansal araçlar, fon fazlası olan ekonomik birimlerin, fon transferi sırasında bir takım belgelerle birlikte fon açığı olan birimlere aktarılan fonlara karşılık bir alacağı temsil eden veya bir ortaklık hakkı doğuran yazılı belgelerdir (Afşar, 2018, s.9).

Finansal araç bir işletmenin finansal varlıklarında artışı gösterirken, diğer işletmenin ise sermayesinde ve yükümlülüklerinde artışa yol açan sözleşme demektir. (Tiffin, 2005, s.151)

Finansal piyasalara kaynak sağlayan tasarruf sahiplerinin aktardıkları fon karşılığında fon ihtiyacı olan birimlerden aldıkları varlıklar ‘finansal araç’ olarak adlandırılmaktadır. Finansal araçlar ihraç eden açısından ‘yükümlülük’ iken, satın alan açısından ‘varlık’ özelliği taşımaktadır (Babuşçu, 2017, s.92).

Finansal araçların iki temel fonksiyonu bulunur. İlk fonksiyonu fon fazlası olan birimlerden fon açığı bulunan birimlere kaynak aktarımını gerçekleştirmek iken, ikinci fonksiyonu ise bu kaynak aktarımı sırasında var olan riskleri her iki birim arasında eşit düzeyde paylaşmasıdır (İslatince, 2018, s.27).

Finansal araçların işlevleri benzer olmakla birlikte hepsi aynı özelliklere sahip değildirler. Finansal araçları isim farklılığı, hak ve yükümlülükler, vade farkı, risk farklılığı, likidite farklılığı, para birimi ve vergi yükümlülük farklarına göre birbirinden

ayırarak farklı özellikleri bulunmaktadır (Babuşçu, 2017, s.92-93).

Tablo 1.1’de finansal piyasalar vade farklarına göre sermaye piyasası ve para piyasası olarak ikiye ayrılmaktadır. Vade farklarına göre ayrılan piyasalarda kullanılan finansal araçlar da birbirinden ayrılmaktadır. Vade süresi 1 yıldan az olan para, döviz, altın, kambiyo senetleri (poliçe, bono, çek) gibi finansal araçlar ‘para piyasası araçları’ iken, vade süresi 1 yıldan fazla olan orta ve uzun vadeli hisse, tahvil, gelir senetleri, varantlar vb. gibi finansal araçlar ise ‘sermaye piyasası araçları’ olarak sınıflandırılmaktadır (Aydın, 2016).

Tablo 1.1: *Finansal Araçların Sınıflandırılması (Babuşçu(2017) ve Afşar (2018)’den alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)*

PARA PİYASASI ARAÇLARI	SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI
MEVDUAT	HİSSE SENETLERİ
MEVDUAT SERTİFİKASI	TAHVİLLER
BONOLAR	GELİR ORTAKLIĞI SENETLERİ
-HAZİNE BONOSU	GELİR ENDEKSİ SENETLERİ
-FİNANSMAN BONOSU	VARANTLAR
REPO VE TERS REPO	GAYRİMENKUL SERTİFİKALARI
TİCARİ SENETLER	KİRA SERTİFİKALARI
-POLİÇE	YABANCI SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI VE DEPOSERTİFİKALARI
-ÇEK	VARLIĞA VE İPOTEĞE DAYALI MENKUL KIYMETLER
	İPOTEK TEMİNATLI VE VARLIK TEMİNATLI MENKUL KIYMETLER
	TÜREV SÖZLEŞMELER

1.1.5 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

‘Sistem işleyişinde oluşabilecek aksaklıkların en aza indirgenebilmesi ve ekonomik performansı olumsuz etkileyebilecek unsurların tüm sisteme yayılma riskinin azaltılabilmesi için hukuki ve idari düzeni sağlamaya yönelik ilke, kural ve denetimlerin finansal sistemin etkinliği üzerinde önemli payı vardır’ (TCMB, 2015, s.5).

Finansal sistemin etkin bir şekilde çalışabiliyor olması, bir takım denetim mekanizmalarının da işleyen sistem içerisinde etkin bir şekilde çalışabiliyor olmasıyla mümkün olacaktır. Finansal sistemde etkinliğin ve istikrarın sağlanabilmesi için fon

transferlerinin sorunsuz ve kaynakların verimli dağılabiliyor olmasının gerekliliği sebebiyle hem denetleyici ve düzenleyici kurumların hem de bu kurumların uygulayacağı yasal ve kurumsal düzenlemelerin var olması oldukça önemlidir. Finansal sistemde oluşabilecek bilgi eksikliği, likidite yetersizliği veya fazlalığı, piyasa ve kurum riskleri vb. gibi birtakım sorunların sistemin sağlıklı bir şekilde çalışmasını ve finansal istikrarı olumsuz yönde etkileyebileceği için, yasal ve kurumsal düzenlemelerle oluşabilecek risklerin en aza indirgenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda yasal ve kurumsal düzenlemelerin finansal sistem içerisindeki fonksiyonları şu şekilde sıralabilmektedir ; (Afşar, 2018, s.10)

- ***Yatırımcılara doğru ve yeterli bilginin aktarılması zorunluluğu.*** Yatırımcıların yapacakları menkul kıymet yatırımları hakkında, menkul kıymet ihracı gerçekleştiren işletmeler tarafından doğru ve yeterli biçimde bilgilendirilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Böylece yatırımcılar arasında ortaya çıkabilecek bilgi eşitsizliği veya eksikliği sorununun ortadan kalkması sağlanmış olabilmektedir.
- ***Finansal aracı kurumların sağlıklı ve etkin çalışmasının sağlanması.*** Finansal aracılara (kurumlara) kendisini denetleyen ve risk düzeyini ölçen denetleyici kurumlara bilgi verme yükümlülüğü getirilmiştir. Böylece finansal aracılardan fonksiyonlarını yerine getirirken karşılaşılabilecekleri risklerin saptanabilmesi ve bu risklere göre önlemler alınabilmesi mümkün olabilmektedir.
- ***Piyasalarda parasal kontrolün geliştirilmesi.*** Para arzında artışa veya azalışa neden olan politikaları belirleme yetkisi bulunan merkez bankalarının, para politikası araçlarıyla ve çeşitli denetim ve düzenlemelerle birlikte piyasalarda parasal kontrolü sağlama yetkisi bulunmaktadır. Merkez bankalarının uyguladığı denetim ve düzenlemelerle birlikte, parasal kontrolü uygun bir şekilde ayarlaması ve belirlenen ekonomik hedeflerden farklı sonuçların ortaya çıkması engellenebilmektedir.

1.2 Finansal Piyasalar

Piyasa genel tanımıyla alıcı ve satıcıların karşı karşıya geldiği, mal ve hizmet transferlerinin gerçekleştiği yerlerdir (Eğilmez, 2020).

Finansal piyasalar ise, fon açığı veren ekonomik birimlerle, fon fazlası veren ekonomik birimlerin karşılaştığı ve fon transferinin gerçekleştiği ortamlar olarak

tanımlanmaktadır (Eren, 2016, s.119). Diğer bir tanımla ise finansal piyasalar, finansal sistemin merkezinde yer alan, kredi ve tasarruf hacimlerinin, faiz oranlarının ve finansal varlık fiyatlarının belirlendiği, çeşitli finansal araçların alım-satım işlemlerinin yapıldığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır (Afşar, 2018, s.16).

Finansal piyasalar 21. yy.'a kadar herkese açık değillerdi. Bu piyasalarda işlem gerçekleştirmek isteyenler bir aracı kurum ya da kişi bulmak ve işlemlerini onlara yaptırmak durumundaydılar. Ancak gelişen teknolojiyle birlikte günümüzde bu durum söz konusu olmamakla birlikte herhangi bir kurumun bir programı üzerinden kaydını gerçekleştirip sisteme girme yetkisi olan herkes bu işlemleri yapabilmektedir (Eğilmez, 2019, s.326).

Finansal piyasalar, finansal varlığın niteliği, finansal varlığın süresi, finansal varlığın ilk kez alınıp satılması olabileceği gibi ödemelerin hemen ya da daha sonra yapılıp yapılmaması veya piyasaların örgütlenme biçimleri gibi farklı kriterlerle farklı şekillerde sınıflandırılabilirler (Aydın, 2016, s.53).

Tablo 1.2'de görüldüğü üzere finansal piyasalarda tasarrufların teşviki ve harekete geçirilebilmesi oldukça önemli bir konudur. Tasarrufların harekete geçirilebilmesinde, birbirinden farklı tasarruf sahiplerinin tasarruf etkileri fonlar ile ilgili maliyetleriyle birlikte, tasarruf sahiplerinin birikimlerinin kontrolünü rahat bir şekilde bırakabilmeleri ile ilgili bilgi farklılıklarının sorunsuz bir şekilde giderilmesi oldukça önemlidir (Güngör ve Yılmaz, 2010). Ayrıca finansal sistem içerisinde ortaya çıkan fiyat farklılığı, vade, rekabet koşulları, spekülasyon ve asimetrik bilgi akışı dolayısıyla finansal piyasalar çok fazla etkileşim içerisindedirler ve bu piyasaların herhangi birinde ortaya çıkabilecek bir değişiklik finansal sistemin tümünü etkileyebilmektedir (Afşar, 2018, s.17).

Tablo 1.2. : Finansal Piyasaların Sınıflandırılması (Parasız (2005) ve Aydın (2016)' den alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Alım-Satımın İlk Elden Olup Olmamasına Göre	Örgütlenme Yapılarına Göre	Finansal Varlıkların Vadelerine Göre	Finansal Varlıkların Türüne Göre	İşlemin Gerçekleşme Zamanına Göre
• Birincil Piyasalar	• Organize Piyasalar	• Para Piyasaları	• Borç Piyasaları	• Spot Piyasalar
• İkincil Piyasalar	• Tezgahüstü Piyasalar	• Sermaye Piyasaları	• Ortaklık Piyasaları	• Vadeli Piyasalar

1.3. Birincil ve İkincil Piyasalar

Birincil piyasalar yeni çıkarılmış tahvil, pay senedi gibi bir menkul değerin şirketler ya da hükümet tarafından ilk alıcılara satıldığı piyasalardır (Parasız, 2005). Diğer bir ifadeyle birincil piyasaları fon arz ve taleplerinin ilk kez karşılaştıkları piyasalar olarak da tanımlayabiliriz (Doğukanlı, 2015, s.5).

Birincil piyasalar halk tarafından iyi bilinmemektedir. Çünkü satışı gerçekleşen menkul kıymetlerin ilk kez satılması genellikle kapalı kapılar arkasında olmaktadır (Parasız, 2005, s.79). Birincil piyasalarda finansal bir varlığın ilk kez satılmasında en etkili kurumlar yatırım bankalarıdır. Yatırım bankaları underwriting işlemi olarak bilinen işlemle, bir şirketin çıkarttığı menkul kıymetlere fiyat garantisi vermekte ve daha sonra bunları piyasada satmaktadır (Aydın , 2016, s.54).

Diğer taraftan ikincil piyasalar ise daha önceden çıkarılmış olan bir menkul kıymetin alınıp satıldığı finansal piyasalardır. Örneğin New York ve Amerikan Menkul Kıymetler Borsası, Borsa İstanbul gibi borsalar, daha önceden çıkarılmış pay senetlerinin alınıp satıldığı ikincil piyasalardır (Parasız, 2005). Birincil piyasalarda menkul kıymet ihracı gerçekleştiren şirketler yeni fonlar ve nakit girişi elde ederken, ikincil piyasalarda ise menkul kıymeti elinde bulunduran kişi eğer satış yaparsa parayı kendisi almaktadır. Dolayısıyla işletmeler ilk kez menkul kıymet ihracı ettikleri birincil piyasalarda nakit girişi elde ederlerken, ikincil piyasalarda menkul kıymeti ihraç eden işletmelere nakit girişi söz konusu olmamaktadır (Coşkun, 2010, s.10).

İkincil piyasalar menkul kıymet ihraç eden birimler açısından iki önemli fonksiyonu yerine getirmektedirler. Birincisi, ikincil piyasalarda menkul kıymet satışları daha kolay gerçekleşmekte ve bu sayede menkul kıymetler daha likit olabilmektedir. İkincisi ise, ikincil piyasalar birincil piyasalarda satışa çıkarılan menkul kıymetlerin fiyatının belirlendiği piyasalardır. Dolayısıyla ikincil piyasalarda fiyatlar yükseldiğinde bu durum birincil piyasalara da paralel olarak yansımaktadır ve şirketler daha fazla menkul kıymet ihraç ederek daha fazla nakit girdisi elde edebileceklerdir (Aydın, 2016, s.54).

1.3.1. Organize ve Tezgahüstü Piyasalar

İkincil piyasalar iki farklı şekilde organize edilebilmektedir. Bunlardan ilki, menkul kıymetlerin alıcı ve satıcılarının, alım-satım işlemlerini yapmak üzere merkezi bir yerde toplandıkları borsalardır. Bu tür borsalar organize (örgütlenmiş) borsalar olup,

New York ve Amerika Hisse Senedi Borsaları ile emtia borsası (buğday, mısır, gümüş ve diğer hammaddeler) olan Chicago Ticaret Kurumu gibi borsalar bu tür borsalara örnek olarak verilebilecek yüksek hacimli işlem gören organize borsalar olarak bilinmektedirler (Mishkin, 2007).

İkincil bir piyasayı organize etmenin diğer bir yolu ise tezgâh üstü piyasaya (over the counter market) sahip olmaktır. Tezgâh üstü piyasalar, herhangi bir finansal aracın veya ödeme aracının ya da ekonomik değeri olan bir varlığın taraflar arasında doğrudan alınıp satılabildiği, bu alım esnasında birtakım düzenlemeler, kurallar veya standartların değil, taraflar arasındaki anlaşmanın egemen olduğu piyasalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Eğilmez, 2019, s.331). Tezgâh üstü piyasalarda, satış yapacak olan yatırımcılar, satış yapacağı alıcıyı bulana kadar araştırmalar yapıp, bu araştırmaları yaparken de fırsat ve diğer maliyetlere katlanmak durumunda kalırlar (Duffie vd., 2005, s.1). Tezgâh üstü piyasalarda çeşitli mahallelerde tezgâh üstünde kendisine menkul değer almak ya da satmak isteyen kişilerle, alım satım yapmaya hazır olan ve bir menkul değer stoku olan dealerlar faaliyet gösterir (Parasız, 2005, s.80). Büyük firma hisselerinin önemli bir kısmı organize menkul kıymet borsalarında işlem görürken, diğer birçok hisse senedi tezgâh üstü piyasalarda işlem görmektedir. Örneğin ABD devlet tahvilleri piyasası New York borsasından çok daha yüksek işlem hacmine sahip olmasına karşın, tezgahüstü bir piyasa olarak kurulmuştur. Ayrıca tezgâh üstü piyasalar arasında devredilebilir mevduat sertifikası, banka kabullü poliçe ve döviz gibi diğer finansal enstrümanların işlem gördüğü piyasalar da bulunmaktadır (Mishkin, 2007).

1.3.2. Borçlanma ve Hisse (Pay) Senedi Piyasaları

Finansal piyasalardan bir firma ya da bir bireyin fon elde etmesinin iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birisi tahvil ya da ipotekli borç senedi gibi borçlanma aracı ihracı iken, fon elde etmenin ikinci yolu ise hisse (pay, ortaklık) senedi ihracıdır (Parasız, 2005, s.79).

Borçlanma piyasalarında fon transferini, borç alan kişi veya firmanın, bu enstrümanları (tahvil vb.) elinde bulunduranlara düzenli aralıklarla faiz ve ana para ödemelerinde bulunmalarını sağlayan birtakım sözleşmeler olarak tanımlayabiliriz (Mishkin, 2007). Bir borç aracının vadesi 1 yıldan kısa ise bu borç senedi kısa vadeli. Eğer eğer borç senedi 5 ya da 10 yıldan fazla vadeliyse uzun ve 1-5 veya 5-10 yıl

arasındaysa orta vadeli borç senedidir. Orta ve uzun vadeli borç senetlerinin ayırımı net bir şekilde yapılamamaktadır (Parasız, 2005).

Fon yaratmanın ikinci yolu ise, bir işletmenin net karını ve varlıklarını paylaşmayı taahhüt eden hisse senedi arzı gerçekleştirmektir. Bu yöntemle senedi elinde bulunduranlara belirli aralıklarla temettü ödemeleri yapılır ve itfa tarihi söz konusu olmadığından uzun vadeli menkul kıymet olarak kabul edilir. Hisse senedine sahip olmak ayrıca, şirketin bir kısmına da sahip olunacağı anlamına geldiğinden, şirketin alacağı önemli kararlarda oy kullanma hakkı ve yöneticileri de seçme hakkı verir (Mishkin, 2007, s.26).

1.3.3. Para ve Sermaye Piyasaları

Finansal piyasalarda işlem gören menkul kıymetlerin vade farklılıklarına göre ikiye ayrılmaktadır. Bu piyasalar para piyasası ve sermaye piyasası olarak Tablo 1.3’de özetlenmiştir.

Para piyasası vadesi bir yıldan kısa süreli olan finansal araçların alınıp satıldığı piyasalardır. Sermaye piyasaları ise orta ve uzun vadeye sahip finansal araçların alınıp satıldığı piyasalardır (Bodie vd., 2009, s.36).

Finansal piyasalarda vadelerin farklı olması beraberinde diğer farklılıkları da getirmektedir. Finansal araçların vadesi uzadıkça önceden öngörülemeyen olaylarla karşılaşma riski de buna bağlı olarak artacaktır. Sermaye piyasalarında vadenin uzun olması belirsizliğin daha fazla olacağı anlamına geldiğinden yatırımcılar diğer değişkenlerin benzer olduğu durumlarda belirsizlik riskinden kaçınmak amacıyla para piyasasındaki varlıkları tercih edebilmektedirler. Bu nedenle para piyasası araçları kısa vadeli, düşük riskli ve likiditesi yüksek olduğu için para benzeri olarak da adlandırılmaktadırlar (Coşkun, 2010, s.11).

Tasarruf sahiplerinin para piyasalarını tercih etmelerinin iki sebebi vardır. Bunlardan ilki ellerinde bulundurdıkları fonları âtıl olarak tutmanın fırsat maliyeti olan faiz oranlarından mahrum kalmamak iken, ikincisi ise para piyasası araçlarının likiditesinin yüksek olması sebebiyle nakit ihtiyacı olduğunda bu ihtiyaçlarını çok daha kısa süre içerisinde karşılayabilmeleridir.

Bir ülke ekonomisinde sermaye piyasaları ne kadar etkinse ülke ekonomisi de bu etkinlikten o kadar olumlu etkilenmektedir. Çünkü sermaye piyasaları bir ekonomide küçük ve dağınık olan, bundan dolayı yararlı olmayan fonların bir araya getirilip menkul

kıymetlere yatırılmasıyla sermaye birikimi oluşturulabileceği için, yatırımların artmasını ve dolayısıyla ülke ekonomisinin bu durumdan olumlu etkilenebileceğini söyleyebilmekteyiz (Coşkun, 2010).

Para ve sermaye piyasalarının etkinliği finansal sistemin etkinliğiyle doğrudan bağlı olmakla birlikte bu piyasaların süreleri, işlevleri, kaynakları, araçları ve getirileri birbirinden farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1.3. : Para Piyasası ve Sermaye Piyasası Karşılaştırılması (Doğukanlı, 2015, s.5)

FARKLARI	PARA PİYASASI	SERMAYE PİYASASI
SÜRE	Kısa süreli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır.	Orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır.
İŞLEV	Geçici nitelikteki likit sıkıntısının giderilmesi için başvurulur.	Sabit yatırım ve net işletme sermayesi gereksinimi için başvurulur.
KAYNAK	Fon kaynakları devamlılık göstermeyen resmi, ticari ve vadesiz mevduattır.	Fon kaynakları devamlılık gösteren gerçek tasarruflardır.
ARAÇ (1)	Fon alışverişlerinde kullanılan araçlar ticari senetlerdir.	Fon alışverişinde kullanılan araçlar pay senedi ve tahvil gibi menkul değerlerdir.
FAİZ	Kısa süreli fon alışverişi söz konusu olduğundan riskleri ve dolayısıyla faiz oranları da düşüktür.	Uzun süreli fon alışverişi söz konusu olduğundan riskleri ve dolayısıyla faiz oranları yüksektir.

1.3.4. Spot ve Vadeli Piyasalar

Spot piyasalar, değişimi yapılan finansal aracın hemen teslim edildiği ve ödemenin hemen yapıldığı piyasalardır. Ancak hemen ile kasıt o an ya da bir iki gün sonra işlemin gerçekleştirilmesidir. Bu uygulama bazı borsalarda var olup, örneğin bir menkul kıymetin satışı pazartesi günü olup ödemesi çarşamba günü olabilmektedir. Satış işleminin gerçekleştiği gün ile ödemenin yapıldığı gün arasındaki süreye valör (vade) denilmektedir. Vadeli işlem piyasaları ise, önceden fiyatı, miktarı ve niteliği belirlenen malın, sermaye piyasası aracının, kıymetli madenlerin ve dövizin önceden belirlenen vade sonunda alınıp satıldığı piyasalardır. Bu piyasalar, bir menkul kıymetin gelecekteki fiyatındaki olası değişikliklere karşı bugünden fiyat sabitleme ve risk azaltma olanağı sunduğu için tercih edilebilmektedir. Ayrıca spot piyasa ve vadeli piyasa arasındaki fiyat farklılıklarından yararlanma ve gelecekteki fiyat hareketlerinden kazanç elde etme

olanağı sunduğu için spekülâtorler vadeli piyasalarda işlem yapmayı tercih edebilmektedirler.

1.4. Türkiye’de Finansal Sistem

Türkiye ekonomisinde finansal sistemin yapısına bakıldığında 1923-1980 arasındaki dönemde devletin denetleyici ve düzenleyici ağırlıkta ve aynı zamanda finans sektörünün öncüsü olduğu, yine bu dönemde mali sistemin yurtdışı kaynaklara kapalı bir yapıda olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu dönemde finansal piyasalardan istenilen verimin alınamadığını ve finansal piyasalarının gelişiminin yavaş bir seyir izlediği söylenebilir (TCMB, 2015, s.20).

Dışa açılma ve piyasa ekonomisine geçiş dönemi olan 1980-2000 yılları arasında 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları ile finansal sistemin serbestleştirilmesi hedefiyle sisteme yerli ve yabancı bankaların girişleri kolay hale getirilmiştir (Yıldırım, 2020, s.83). Yine bu dönemde 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu hazırlanmış, 1983 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve 1986 yılında bugünkü adı Borsa İstanbul (BİST) olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuştur.

1980’ler itibariyle mali serbestleşmenin başlamasıyla bankacılık dahil bütün finansal sistemde yapısal değişiklikler uygulamaya konulup, faiz oranları ve döviz kurlarındaki sınırlandırmaların kalkması, bu yapısal değişikliklerin hızla yerleşmesinde önemli rol oynamıştır (TCMB, 2015, s.20).

1994 yılında patlak veren finansal krizin ardından 5 Nisan 1994’te istikrar tedbirleri alınmıştır. Bu tedbirler kapsamında piyasada istikrarı sağlamak adına Türk lirası (TL) devalüe edilmesi, ücret ve maaşların dondurulması, Merkez bankası hazineye verdiği avansı sınırlaması ve bankaların tüm tasarruf mevduatlarına devletin sınırsız garanti vermesi gibi birtakım kararlar uygulamaya koyulmuştur. Ancak bankalara verilen sınırsız mevduat garantisi piyasalarda rekabeti bozmuş ve en yüksek mevduat faizini veren bankalar mevduat sahipleri açısından en iyi banka konumuna gelmiştir. Bu durum bankacılık sisteminde birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Rekabeti sağlamak adına daha çok faiz vermek suretiyle karını arttırmak için daha fazla mevduat toplamak isteyen bankalar, mevcut sermaye stoklarını aşacak biçimde çok daha büyük riskler almışlardır.

2000 yılında yüksek enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması amacıyla uygulamaya koyulan döviz kuruna dayalı istikrar programı kısa süreli rahatlama sağlamış olsa da, kasım ayında faizlerin yükselmesiyle istikrar programının başarısız olabileceği beklentileri ve 2001 yılında meydana gelen ekonomik krizle birlikte bankacılık sektörünün aldığı bütün riskler gerçekleşmiş, döviz kurlarının fırlamasıyla birlikte bankaların sermayelerinin çok üzerinde zarar etmelerine neden olmuştur (Eğilmez, 2019, s.150).

Türkiye’de 1990’lı yılların ardından sürdürülemez bir borç dinamiğinin oluşması ve başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıklı yapının oluşturulamamış olması nedeniyle 2001 yılında cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birisi ortaya çıkmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin yürürlüğe koyulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile sıkı maliye politikası uygulaması ve kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesiyle birlikte, piyasalardaki belirsizliği gidermek, güveni yeniden tahsis etmek ve fiyat istikrarını kalıcı hale getirmek amacıyla hedeflenen enflasyon stratejisi (örtük enflasyon hedeflemesi) ve kontrollü dalgalı kur sistemine geçilmesi kararları alınmıştır (TCMB, 2001). Alınan bu kararların uygulamaya koyulmasının ardından finansal sistemde toparlanmalar başlamış ve bankacılık sektörü başta olmak üzere diğer sektörlerde de iyileşmeler meydana gelmiştir.

Ayrıca 18 Haziran 1999 tarih ve 4398 Sayılı Bankalar Kanunu’nun, IMF tarafından ön şart olarak sunulmasıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)’un hangi koşullarda bankalara el koyabileceği ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve siyasi otoriteden idari ve mali olarak tam bağımsız biçimde bankacılık sistemini denetleyecek olan Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BBDK)’nin kurulmuş olması 2001 krizi sonrasında finansal sistemin toparlanmasında önemli katkılar sağlamıştır.

2006 yılına gelindiğinde yeni para politikası stratejisi olan açık enflasyon hedeflemesi uygulamaya koyulmuştur. Türkiye’de finansal sistemin en önemli unsuru olan bankacılık sektörü, yapılan kanuni düzenlemeler ve uygulanan kamusal politikalarla daha sağlam bir zemine oturtulmuş ve günümüzdeki şeklini almıştır. Bu dönemden sonra Türkiye’de finansal sistemin yapısını daha iyi görebilmek için, finansal istikrar göstergesi ve bankacılık performans göstergeleri çalışmanın 3. bölümünde ele alınacaktır.

1.5. Finansal İstikrar

Finansal istikrar kavramı 20. yy.'ın son çeyreğinden itibaren; kapitalizmin finansallaşması ve teknoloji, iletişim, finans gibi alanlarda meydana gelen devasa gelişmelerle birlikte giderek önemli bir kavram haline gelmiştir (Tiryaki ve Yılmaz, 2012, s.71).

Finansal istikrar, finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda ve ödemeler sistemindeki istikrara ve şoklara karşı dayanıklılığı ifade etmektedir. Bu alanlardaki istikrar genellikle finansal sistemin sağlıklı ve istikrarlı işlemlerini, dolayısıyla ekonomideki kaynakların üretken bir şekilde tahsisini ve risklerin uygun bir şekilde yönetim ve dağılımını beraberinde getirmektedir (Eğilmez, 2019, s.260-261).

Schinasi (2004) çalışmasında finansal istikrarın daha kapsamlı bir perspektifle açıklanabilmesi için 5 temel prensip belirlemiş ve bu prensipleri şu şekilde sıralamıştır;

- İlk prensip olarak finansal istikrarın, finansal sistemi oluşturan altyapı, kurumlar ve piyasalar gibi farklı yönlerini kapsayan geniş bir kavram olduğudur.
- İkinci prensip olarak finansal istikrarın, yalnızca finansal sistemin kaynakları ve riskleri tahsis etme, tasarrufları harekete geçirme ve servet birikiminin kontrolünü sağlama, kalkınmayı ve büyümeyi kolaylaştırabilme kabiliyetlerini yerine getirebilmesi değil, aynı zamanda ekonominin genelindeki ödeme sistemlerinin de sorunsuz bir şekilde işleyebiliyor olmasını sağlayabiliyor olması gerekmektedir.
- Üçüncü prensip olarak finansal istikrar kavramının yalnızca fiili olarak gerçekleşmemiş krizleri kapsayan bir kavram olmadığını, aynı zamanda finansal istikrara veya ekonomik süreçlere tehdit oluşturabilecek ve finansal sistemin işleyişini bozabilecek dengesizlikleri önceden sınırlayabilme, kontrol edebilme ve bu dengesizliklerle başa çıkabilme kabiliyetinin de olması gerektiğidir.
- Dördüncü prensip olarak finansal istikrar kavramının reel ekonominin genel potansiyeliyle ilgili bir kavram olmasıdır. Finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumlardan birinde meydana gelebilecek bir problem, genel olarak ekonomik faaliyetleri etkileyemeyecek boyutta bir problemse bu durumun dikkate alınmaması gerektiğini belirtmektedir.
- Son prensip ise finansal istikrarın süreklilik içeren bir kavram olmasıdır. Bu prensiple finansal istikrar canlı bir organizmaya benzetilmektedir. Yaşayan

sağlıklı bir organizmada olduğu gibi finansal istikrarı sağlayan tüm bileşenlerin de her zaman yüksek performansta çalışması gerekmemektedir. Nasıl ki tüm rahatsızlıklar canlı bir organizmanın yaşamını tehdit eden ve sistematik olarak etkileyebilen rahatsızlıklar değilse, finansal sistemde de meydana gelebilecek her rahatsızlık finansal istikrarı tehdit edebilecek, sistematik olarak etkileyebilecek riskler değildir. Hatta bu riskler bazen onarılma kabiliyeti bakımından finansal istikrara katkı sağlayabilmektedirler

ECB (2013) ise finansal istikrarı; finansal araçlar, piyasalar ve piyasa altyapılarından oluşan finansal sistemin, ani şoklara karşı koyabilmesi ve finansal dengesizliklerin çözünebilmesi kabiliyeti olarak tanımlamaktadır. Bu durumda fon transferi sürecinde tasarruf edilen fonların, karlı yatırımlara aktarılmasını engelleyebilecek şiddetli kesinti olasılıklarının azaltılabileceği belirtilmektedir. Ayrıca ECB yayımladığı aynı raporda finansal istikrarın sağlanması için gerekli olan koşulları da şöyle sıralamaktadır;

- Finansal sistem tasarruf sahiplerinin yatırımcılara kaynak transferini sorunsuz ve verimli bir şekilde aktarabilmelidir.
- Mali riskler makul ölçüde iyi değerlendirilmeli ve fiyatlandırılmalı, ayrıca iyi yönetilebilmelidir.
- Finansal sistem, finansal ve reel ekonomide yaşanabilecek sürprizleri ve şokları rahat bir şekilde karşılayabilecek bir durumda olmalıdır

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ise finansal istikrarın net bir tanımının olmadığını belirterek, finansal istikrarı; finansal sistemin parçası olan ekonomik fonksiyonların beklenmeyen bir durumda oluşabilecek şoklara karşı dayanıklılığını ve faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmesi olarak tanımlamaktadır (TCMB, 2015, s.6).

Morgon ve Pontines (2014) ise finansal istikrarın genel kabul görmüş bir tanımının olmadığını, çünkü finansal sistemlerin çoklu bağlantıları, kurumları, ürünleri ve pazarları ile karmaşık bir yapıda olduklarını söylemektedirler.

Schinasi'e (2004) göre finansal istikrarın tanımının yapılmasında finansal sistemin işleyişine etki edebilecek risklerin belirlenmesi ve kamu politikalarının finansal

istikrarın sağlanması konusunda yapabileceği katkıların karmaşık bir yapıda olduğunu belirterek, bu karmaşıklıkları 5 alt başlıkta bir araya getirmiş ve şu şekilde sıralamıştır;

- ***Finansal istikrardaki gelişmeler tek bir nicel göstergede özetlenemez.*** Finansal istikrarın hem finansal kurumların istikrarı hem de bu kurumların dayanıklılıklarını dikkate alması ve finansal piyasalarla birlikte takas piyasalarının da düzgün işleyebiliyor olması gibi çok yönlü yapısının olması sebebiyle, fiyat istikrarında olduğu gibi finansal istikrarın ölçülmesinde henüz kesin bir ölçü biriminden bahsedilememektedir. Öte yandan çeşitli diğer faktörlerin reel ekonomi üzerinde yarattığı potansiyel ve nihai etkilerine de bakılması gerektiğini belirtmiştir.
- ***Finansal istikrardaki gelişmeleri takip etmek doğası gereği zordur.*** Finansal istikrar değerlendirmeleri yapılırken yalnızca ortaya çıkmış olan güncel problemlerin değil, gelecekte oluşabilecek risklerin ve kırılگانlıkların da belirlenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı, birikmiş riskleri ve dengesizlikleri tespit ederken, politika araçlarının geç iletimini de hesaba katmak ve ileriye dönük yaklaşımlarla ele almak gerekmektedir. Buradaki bir başka zorluk ise finansal krizlerin bulaşıcı etkileri ve finansı oluşturan bileşenler arasındaki doğrusal olmayan ilişkiler gibi birçok faktörün de etkilerinin tahmin edilmesinin zorluğudur.
- ***Finansal istikrardaki gelişmeler sadece kısmen kontrol edilebilmektedir.*** Finansal istikrarı koruyabilmek için kullanılan politika araçlarının genellikle başka birincil hedefleri vardır. Örneğin ihtiyatlı araçlar söz konusu olduğunda mevduat sahiplerinin çıkarlarını korumak birincil hedef iken, para politikası söz konusu olduğunda ise fiyat istikrarının sağlanması birincil hedef olmaktadır. Zamanlama gecikmelerinin yanı sıra bu politika araçlarının finansal istikrar üzerindeki etkisi genellikle dolaylıdır, hatta bazen bu politika araçlarının hedefleriyle finansal istikrar hedefleri başlangıç noktasında sürtüşmeler yaşayabilmektedirler. Ayrıca finansal istikrardaki gelişmeler dışsal şoklara karşı oldukça hassastır, bu hassaslık da kontrol edilebilirliğini daha da zorlaştırmaktadır.
- ***Finansal istikrarı amaçlayan politikalar genellikle esneklik ve verimlilik arasında bir ikilem içerir.*** Finansal istikrarı artırmaya yönelik alınan önlemler finansal sistemde karşılaşılabilecek şoklara karşı sistemi muhafaza etmek ve

riskleri absorbe etmeye yönelik ayarlanmaktadır. Ancak bu durumda riskler önlenmek istenirken, getiri olanağı yüksek yatırımların yapılamaması gibi maliyetlere de katlanılması anlamına gelebilmektedir.

- ***Finansal istikrarı amaçlayan politikalar zamanlama açısından tutarsız olabilir.***

Finansal istikrarı sağlamak için kamu politikası araçlarının uygulanması kısa vadede istikrarı artırıcı etki göstermesine karşın, uzun vadede istikrarın bozulmasına sebebiyet verebilmektedir. Örneğin kısa dönemde uygulanan kamu politikası çerçevesinde mevduat garantisi gibi önlemler alınarak piyasaya müdahale edilmesi, ahlaki tehlike ve ters seçim gibi olumsuzlukları beraberinde getirebileceği gibi, yine uzun dönemde sermaye yeterliliği konusunda aksaklıkların yaşanabilmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu zamanlar arası değiş tokuş, finansal sistem politikalarının oluşturulmasında temel bir sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir

Finansal istikrarın açıklanmasına veya tam olarak açıklanamamasına yönelik yapılan bu araştırmalar finansal istikrarın karmaşık bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ancak finansal istikrar, finansal sistemin bütün bileşenlerinin (finansal kurumlar, piyasalar, fon transferleri, ödemeler sistemi vd.) sorunsuz şekilde işleyebiliyor olması gerektiği yaygın olarak kabul edilen bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Cihak, 2006, s.12).

Literatürde finansal istikrar kavramını açıklarken sıkça başvurulan yöntemlerden birisi de finansal istikrarsızlık ve sistematik risk kavramlarının açıklanmasıdır. Finansal istikrarsızlık, genel olarak varlık fiyatlarında ani ve aşırı dalgalanmalar görülmesi, finansal kurumların sistemdeki işlevlerini yerine getirmesinde aksaklıklar yaşanması, ulusal ve uluslararası kredi sisteminin işleyişinin bozulması olarak tanımlanabilmektedir (TCMB, 2015, s.6).

Diğer taraftan Ferguson (2004) ise finansal istikrarsızlık kavramını, reel ekonomik faaliyetleri potansiyel olarak etkileyebilecek piyasa başarısızlıkları veya dışsallıkları içeren bir kavram olarak tanımlamıştır. Ayrıca aynı çalışmasında finansal istikrarsızlık kavramını karakterize ederken üç temel kriterden bahsetmektedir. Bu üç temel kriteri; (1) bazı önemli finansal varlık fiyatlarının gerçek değerinden keskin bir şekilde sapmış olması, (2) ulusal veya uluslararası kredi mevcudiyetindeki sapmalar neticesinde krediye ulaşma konusunda bozulmalar olması ve (3) son olarak toplam

harcamaların ekonominin üretim kapasitesinden ciddi ölçüde saptmış olması olarak açıklamıştır

1.5.1. Finansal İstikrarın Önemi

Finansal sistemde istikrar beklentiler üzerine inşa edilmiş, dinamik yapılı ve çok yönlü etkileşim halinde olan, dolayısıyla ekonomik performansı doğrudan etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda finansal istikrar kavramı, fiyat istikrarı ve mali istikrar kavramları kadar önem arz eden bir konu olarak kabul görmektedir (Özince, 2005, s.18).

2008’de patlak veren küresel krizin ardından finansal istikrar kavramı daha fazla önem kazanmış, finansal istikrarın göz ardı edilmesinin sonucu olarak orta ve uzun vadede makroekonomik istikrarın ve fiyat istikrarının da tehdit altına gireceği öğrenilmiştir. Bunun sonucunda finansal sistemde biriken risklerin ve varlık fiyatlarında oluşan balonların politika belirleyicileri tarafından göz ardı edilmemesi gerektiği küresel çapta yaygın bir görüş olarak kabul görmüştür (Başçı ve Kara, 2011, s.3)

Makroekonomik istikrar, bir ekonomide istihdam, bütçe, dış ticaret, enflasyon gibi makroekonomik göstergelerde aşırı oynaklık olmamasıyla, toplumdaki gelir ve varlık dağılımının bozulmamasıyla, yani toplumsal refah kaybına sebebiyet verilmemesiyle sağlanabilmektedir. Finansal istikrar ise, ekonomide var olan kaynakların tasarruf sahiplerinden üretim yapanlara etkin bir şekilde aktarılmasını sağlayarak, risklerin dengeli bir şekilde dağıtılmasıyla ekonominin finansal şoklara karşı duyarlılığını azaltmakta ve finansal bir krizin reel ekonomide yol açacağı aksaklıkları ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla finansal sistemin istikrarında meydana gelecek bir aksaklık makroekonomik istikrarın da bozulmasına ve toplumsal refah kaybının yaşanmasına neden olacaktır (Başçı, 2012).

Küreselleşme, finansal serbestleşme ve teknolojiye yaşanan gelişmelerle birlikte bu gelişmelere paralel olarak yaşanan finansal krizler nedeniyle, fiyat istikrarı hedefinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda, ’finansal istikrar’ konusu da merkez bankalarının politika gündemlerinde ve raporlarında en üst sıralarda yer almaya başlamıştır (Eğilmez, 2019, s.260-261). Ülkelerin dışa kapalı modellerden, piyasa ekonomisine geçtiği dönemlerde birçok ülkenin merkez bankası düzenli olarak finansal istikrar raporları yayınlamasıyla finansal istikrara önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda

TCMB (2015) yayımladığı ‘Finansal İstikrar Raporu’ ile finansal istikrarın sağlanmasının önemini 3 alt başlıkta sıralanmıştır. Hazırlanan bu rapora göre finansal istikrarın önemini açıklayan alt başlıklar şu şekildedir;

- ***Finansal istikrarın küresel finans piyasalarına katkısı*** : Ülke içinde yaşanabilecek ekonomik dalgalanmalar sebebiyle piyasa katılımcılarının zarara uğraması, piyasalar arası etkileşimin fazla olması nedeniyle diğer piyasa katılımcılarının da bu zarardan etkilenmesine yol açabilmektedir. Piyasalar arasındaki bu sıkı bağlantı nedeniyle ülke içinde meydana gelen dalgalanmalar ülke dışına yayılabilir ve sistematik riske neden olabilir.

- ***Finansal istikrarın ülke ekonomisine katkısı***: Büyümenin ve kalkınmanın motoru niteliğinde varsayılan yatırımların yapılmasında, tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmeleri için fon transfer işleminin sağlıklı ve sorunsuz bir şekilde gerçekleştiriliyor olması finansal istikrarın sağlanmış olmasıyla ilgilidir. Bu nedenle finansal istikrar, risklerin dengeli bir biçimde dağılmasını sağlayarak ortaya çıkabilecek ekonomik kırılmalıkları ortadan kaldırmakta, tersi bir durumda ortaya çıkabilecek makro ekonomik bozulmaları ve hatta ekonomik krizleri önleyebilmektedir.

- ***Finansal istikrarın uygulanan para politikasına etkisi***: Finansal istikrar, para politikalarının uygulanması konusunda merkez bankalarının hareket mekanizmalarını genişletmektedir. Dolayısıyla uygulanacak para politikasının başarılı olup olamayacağı konusunda etkili olmaktadır. Bir ülke ekonomisinde finansal istikrar sağlanamıyorsa para politikası araçları etkin bir şekilde kullanılamayabilir ve uygulanan politikadan istenilen etki sağlanamayabilir

1.5.2. Finansal İstikrarı Tehdit Eden Riskler

Finansal istikrarı tehdit eden riskleri belirlerken finansal sistemin içerisinde (piyasalar, kurumlar, altyapı) ortaya çıkan içsel unsurların ve reel ekonomiyi oluşturan (kamu, hane halkı, firmalar) dışsal unsurların ayrı ayrı ele alınarak oluşabilecek risklerin ve kırılmalıkların sistematik olarak analiz edilmesi gerekmektedir (Hauben vd., 2004, 19). Finansal istikrarı tehdit eden risklerin kaynakları Tablo 1.4’de özetlenmiştir. TCMB (2015) yayınlamış olduğu finansal istikrar raporunda finansal istikrarsızlığa neden olabilecek reel ekonomiden kaynaklanan dışsal riskleri; makroekonomik nedenler, yetersiz düzenleme süreçleri, cari işlemler dengesizlikleri, sermaye akımları ve finansal yenilikler olarak belirtmiştir.

Finansal sistemin içerisinde finansal kurumların uygulamalarından dolayı meydana gelebilecek içsel riskleri ise kredi riski, piyasa riski, faiz riski, döviz kuru riski, likidite riski, operasyonel risk, yasal risk ve itibar riski şeklinde sıralanabilmektedir (TBB, 2004, 6).

Tablo 1.4. : Finansal İstikrarı Tehdit Eden Risklerin Kaynakları (Hauben,A. Kakes,J. ve Garry J. Schinasi. (2004), s.19)

İÇSEL KAYNAKALAR	DIŞSAL KAYNAKLAR
1. Kurumlara Dayalı Riskler * Finansal Riskler - Kredi - Piyasa - Likidite - Faiz Oranı - Döviz Kuru * Operasyonel Risk * Bilgi Teknolojileri Zayıflıkları * Hukuksal Altyapı Zayıflığı * İtibar Riski/Yolsuzluk Riski * Firmaların Yanlış Stratejileri * Konsantrasyon Riski * Sermaye Yetersizliği 2. Piyasaya Dayalı Riskler * Diğer Kurumlardan Kaynaklanan Riskler * Varlık Fiyatlarının Volatilitesi * Pazar Bazlı Riskler - Kredi - Likidite * Bulaşma Etkisi 3. Altyapı Kaynaklı Riskler * Ödeme ve Takas Sistemi Riskleri * Altyapı Kırılganlıkları - Yasal Düzenleme Eksikliği - Düzenleyici ve Denetleyici Eksiklikler - Muhasebe Sistemi Eksiklikleri * Güvensizlik Ortamı * Domino Etkisi	1.Makroekonomik Bozulmalar *Ekonomik ve Çevresel Riskler *Politika Dengesizlikleri 2.Olay Riskleri *Doğal Afet Riski *Siyasi Riskler *Büyük İşletme Başarısızlıkları

Tablo 1.4’den görüldüğü gibi finansal sistem içerisinde meydana gelebilecek riskler kurum bazlı riskler, piyasa bazlı riskler ve altyapı bazlı riskler olarak sınıflandırılabilir. Bu unsurlardan birinde meydana gelen aksaklık, aralarında bulunan yüksek iletişim bağı sebebiyle daha büyük sistematik risk olgularını ortaya çıkarabilmektedir. Finansal sistemde içsel ve dışsal risklerin ortaya çıktığı kaynaklar aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir;

- İlk olarak finansal kurumlarda bir kırılabilirlik oluşabilmektedir. Başlangıçta tek bir kurumda ortaya çıkan sorun, zaman geçtikçe diğer kurumlara da yayılabilir veya benzer riskler nedeniyle birkaç kurum aynı anda bu sorunlardan etkilenebilir. Bununla birlikte iş stratejileri ve risklerin yoğunlaşması nedeniyle finansal kurumların oluşabilecek olumsuzluklara karşı hassas hale gelmesi ve ekonomik sermayenin azalması sonuçlarını da beraberinde getirebilmektedir.
- İkincil olarak finansal piyasalarda olumsuzlukların yaşanmasıdır. Finansal piyasaların saldırıya maruz kalabilmesi ve bu riskin bulaşıcı olabilmesi nedeniyle savunma mekanizmaları iyi olmayabilir. Finansal kurumların risklerinde ve faaliyet alanlarında artış olmasının yanı sıra günümüzde finansal olmayan şirketlerin ve hane halklarının da finansal piyasalarda faaliyet gösteriyor olmaları, finansal sistemin istikrarı için piyasaların ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla finansal piyasaların denetleyici ve düzenleyici kurumlar tarafından dikkatle izlenmesi ve oluşabilecek piyasa olumsuzluklarına karşı önlem alması gerekmektedir.
- Üçüncü olarak altyapı kaynaklı risk kaynakları karşımıza çıkmaktadır. Finansal sisteme katılmış finansal kurumlardan kaynaklanan ve ödemeler sisteminde ortaya çıkabilen takas ve mutabakat ile ilgili birtakım riskler mevcuttur. Finansal kurumlardan kaynaklanan ve kurumlara dayalı güvenlik açıklarıyla ortaya çıkabilen bu risklere operasyonel başarısızlıklar, konsantrasyon riski, domino etkisi ile yasal sistem ve muhasebe başarısızlıklarını örnek olarak gösterebiliriz.
- Son olarak riskin kaynağını finansal sistemin dışından kaynaklanan dışsal etmenler oluşturabilmektedir. Makroekonomik olarak ortaya çıkabilen uluslararası petrol şokları, teknolojik yenilikler, politika tutarsızlıkları gibi problemlerin ekonominin tümünü olumsuz etkileyebileceğini ve finansal sistemin bundan olumsuz etkileneceğini söylemek mümkündür (Hauben vd., 2004, 18).

Makroekonomik risk etmenlerinin en önemlilerinden biri de finansal istikrarı sağlamak amacıyla uygulanması gereken politikalardan kaynaklanan riskler oluşturmaktadır. Aşırı genişleyici para ve maliye politikalarının uygulanması likidite artışı, kredi hacminin genişlemesi, artan taleple fiyatlardaki artış ve ekonomik canlanmayı sağlayabilmektedir. Ancak kredi hacmindeki genişleme kredi hacmin genişlemesi ve iç talebin arz potansiyelinden daha fazla olmasına neden olabilmektedir. Ekonomi de yaşanan canlanmanın ekonomiye olan güveni arttırması

daha fazla risk alma eğilimine yönlendireceği için, ilerleyen süreçlerde aşırı risk birikimine sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca genişleyici para politikasının sonucunda oluşan enflasyonist sürecin kontrol edilebilmesi için uygulanacak sıkı para politikası kredi risklerinin oluşmasına, ekonomik büyüme hızının yavaşlamasına ve reel sektör üretiminin azalmasına sebebiyet verebileceği için finansal sistemin zayıflamasına ve finansal istikrarsızlığın ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Finansal istikrarı tehdit eden risklerden bir diğeri de uluslararası sermaye hareketleridir. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte, sermayenin en verimli olabileceği yerlere giderek ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı kabul edilmekteydi. Ancak sermaye hareketlerinin aşırı oynak ve dengesiz olduğu durumlarda ise gittiği ekonomilerde büyük tahribat yaratabilmesi mümkündür. Özellikle kısa vadeli sermaye akımları bir yandan krediye erişim olanağını arttırıp harcama akımlarını hızlandırırken, diğer taraftan ulusal paranın aşırı değerlenmesine yol açıp, iç ve dış talebin ayrışmasına neden olabilmektedir. Bu durum dış dengenin bozulmasına sebep olurken, aynı zamanda oluşabilecek küresel risklere karşı ekonominin hassasiyetini arttırarak makroekonomik ve finansal istikrara yönelik tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle uluslararası sermaye hareketlerinin aşırı oynaklığını kontrol etmek finansal istikrar için oldukça önemliyken, bu oynaklığın giderilmesine yönelik uygulanacak olan makro-ihtiyati politikalar da giderek önem kazanmaktadır (Başçı, 2012).

1.5.3. Finansal İstikrarın Sağlanması İçin Uygulanan Politikalar

2008’de yaşanan küresel krizden önce arka planda tutulan finansal istikrar kavramının, krizin finansal piyasalarda yarattığı yıkım ile reel ekonomide meydana gelen kayıplardan sonra en az fiyat istikrarı kadar önemli hedef olduğu kabul edilmiş ve ikincil önemli hedef olarak vurgulanmaya başladığı görülmüştür.

Yaşanan küresel krizden sonra otoriteler tarafından finansal istikrar kavramı daha fazla incelenmeye başladı ve gelecek dönemde uygulanacak politikalar üzerine yapılan çalışmalar giderek artmaya başladı. Bunu yaparken finansal istikrarın hedeflerine yönelik politikaları belirleyebilmek amacıyla, kriz öncesi dönemde bu hedeflerden birisi olan sistematik risk kavramının azaltılamamasının nedenlerini Nier (2009, s.3) şu şekilde sıralamaktadır;

- Politika uygulayıcıları ve denetleme kurumlarının, para politikası uygulamaları yapılırken, toplam reel ekonomik riskleri incelemek için kullanılabilecek makro ihtiyati politika araçlarının geliştirilmesine yönelik yeterli enerjiyi ayırmamış olması.
- Politika yapıcılarının, başarısızlığın giderilmesine yönelik olarak, sistematik riskin hafifletilmesi ve sistemin güvenliğini zora sokabilecek problemlere yönelik çözüm politikalarını uygulamaya koymakta ve kapsamını ayarlama hususunda yavaş kalmaları.
- Denetleyici otoritelerin, başarısız olmaları durumunda finansal piyasalar üzerinde önemli bir yıkıcı etkiye sahip olabilecek büyük ve karmaşık yapıdaki kurumlara yönelik genişletilmiş ihtiyati politikaları geliştirememiş ve uygulayamamış olması.
- Merkez bankalarının, hızla gelişen finansal piyasalarda, alım-satım işlemlerinin gerçekleştirilip sonuçlandırılması için gerekli olan prosedürlerin teşvikinde ve uygulanmasında sistematik bir başarı gösterememiş olması.
- Merkez bankalarının finansal istikrara yönelik sorumluluklarını ve araçlarını yanlış tanımlıyor olması ve hedeflere ulaşma konusunda belirlenen çerçevenin finansal istikrar için elverişli olmaması

Krizin ardından birçok merkez bankası belirli aralıklarla ve düzenli olarak finansal istikrar raporları yayınlayıp, finansal istikrarın sağlanmasına yönelik politikalar belirlemiştir. Buna ilaveten, IMF, TWB ve ECB gibi uluslararası kuruluşlar da finansal istikrar kavramını gündemlerinde üst sıralara koyarak, finansal istikrarın sağlanması için yapılması gerekenleri anlatan raporlar yayımlamaya başlamışlardır. Yayımlanan finansal istikrar raporlarında finansal sistemi tehdit edebilecek risklerin önceden tespit edilmesine ve finansal istikrarın zarar görmemesine vurgu yapılırken, aynı zamanda politika yapıcılar tespit edilen bu risklerin azaltılmasına yönelik önlem ve araçları belirlemekte ve bunların hayata geçirilmesinin olası etkilerini değerlendirmektedirler (Dumičić, 2017, s.89).

Finansal istikrarın önemine bir kez daha değindikten sonra, ekonomiden sorumlu birimlerin finansal sistemde yaşanabilecek kırılganlıkları ve oluşabilecek riskleri önlemek amacıyla uyguladıkları politikalara değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda otoriteler tarafından en çok kullanılan politikalar Tablo 1.5’de özetlenmiştir. Tabloya göre makro ihtiyati politikalar, para politikası ve maliye politikası gibi politikaları inceleyip, bu politikaların finansal istikrara katkılarını belirtmek faydalı olacaktır

Tablo 1.5. : *Makroekonomik Politikaların Birincil Hedefleri ve Finansal İstikrara Katkısı (Hannoun, 2010 , s.6)*

Makroekonomik Politika	Birincil Hedef	Finansal İstikrara Katkısı
Makro ihtiyati Politika	Finansal kurumların sorunlarını sınırlamak	Sistematik riski yönetmek
Para Politikası	Fiyat istikrarını sağlamak	Varlık ve kredi piyasasında canlanma ve kriz dalgalanmalarına karşı koymak
Döviz Kuru Politikası	Döviz kurunun istikrarını sağlamak	Sermaye akışlarındaki volatilitiyi azaltmak
Maliye Politikası	Konjonktüre karşı talebi yönetmek	Finansal sistemde oluşabilecek baskıya karşı mali tamponları sürdürmek

Hannoun (2010) Çalışmasında finansal istikrarın çerçevesinin küresel düzeyde olması gerektiğini belirtmiştir. Bu küresel çerçevenin kapsamlı ve dünya çapında olması gerektiğini, ancak böyle belirlenmiş çerçeveye birlikte ihtiyati, para ve maliye politikalarıyla birlikte piyasa disiplinin de dikkate alınacağını söylemiştir. Ayrıca bu politikaların her birinin birincil hedeflerine ek olarak finansal istikrar kavramını da eklemeleri gerektiğini, yani bu politikaların hem fiyat istikrarı hem de finansal istikrarı sağlayabilmeleri için koordine biçimde hareket etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

1.5.3.1. Makro İhtiyati Politikaların Finansal İstikrara Etkisi

Finansal sistemde olası sistematik risklerin ortaya çıkması, makro ihtiyati politikalar aracılığıyla incelenmektedir. Makro ihtiyati politikaların kapsayıcı ve ana hedefi finansal istikrarın korunmasıdır (ECB).

Finansal sistemde politika belirleyici kurumlar, merkez bankaları ve diğer kurumlar görevlerini ve faaliyetlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için açık politikalara ve araçlara ihtiyaç duyarlar. Bundan dolayı finansal sistemin istikrarını sağlamak amacına yönelik açık ve ayrıntılı bir makro ihtiyati politika gereklidir (Vučinić, 2016, s.80)

Makro ihtiyati politikalar, bir takım ekonomik araçları kullanarak finansal sistemde oluşabilecek sistematik riskleri önlemek suretiyle finansal istikrarın

sağlanmasını amaçlayan politikalardır. Buna ilaveten, makro ihtiyati politikalar, oluşabilecek sistematik riskleri önlemek amacıyla oluşturulduğu için, aynı zamanda bu risklerin reel ekonominin tümüne sıçraması ve ciddi boyutlarda ekonomik sıkıntı yaşatması olasılığını en aza indirmeyi de amaçlamaktadırlar (IMF, 2011, s.7).

Makro ihtiyati yaklaşımlar, birtakım göstergelerin denetlenmesi ve ölçülmesiyle finansal sistemdeki zayıflıkların ve onu tehdit edecek risklerin zamanında tespit edilmesini amaçlarlar. Yani finansal istikrarın perspektifini genişleterek, gelecekte yaşanabilecek risklere karşı finansal sistemin korunmasını amaçlarlar (Dumičić, 2017, s.89).

ECB makro ihtiyati politikaların amaçlarını zaman, kesit ve yapısal boyutlar olarak 3 başlıkta toplamıştır. Bu başlıklar;

- Finansal döngüyü sağlamak amacıyla, dış etkenlerden ve piyasa başarısızlıklarından kaynaklanan aşırı risk birikimini önlemek (zaman boyutu)
- Finans sektörünü daha esnek hale getirmek ve diğer sektörlerle bulaşma etkilerini sınırlamak (kesit boyutu)
- Piyasa katılımcıları için doğru teşvik setlerini oluşturmak üzere, finansal düzenlemede sistem çapında bir bakış açısını teşvik etmek (yapısal boyut) şeklindedir

Avrupa Sistemik Risk Kurumu (ESRB) ise makro ihtiyati politikanın temel amacını; finansal sistemin şoklara karşı dayanıklılığını güçlendirerek ve sistematik risklerin oluşmasını önleyerek bir bütün olarak finansal istikrarı sağlamak ve böylece finansal sistemin sürdürülebilir bir şekilde ekonomik büyümeye katkısını sağlamak olarak açıklamıştır (ESRB, 2013).

Makro ihtiyati politikalarla finansal sisteme müdahale etmenin temelini; (1) finansal sistemin olumsuz şokları arttırma eğiliminin olması, (2) bu olumsuz şoklara aşırı maruz kalınmasına sebebiyet veren finansal geri bildirim mekanizmalarının olması, (3) finansal sistem içerisinde, sistemin kendine özgü şoklara veya toplam reel ekonomik şoklara karşı savunmasızlığını arttıran bağlantıların olması, gibi nedenlerin varlığı oluşturmaktadır (IMF, 2013, s.6).

Makro ihtiyati politikalar, piyasa başarısızlıklarını ve dışsallıkları düzeltmek, mikro ihtiyati politikaların kusurlarını telafi etmek için gereklidir. Bir makro ihtiyati

politikanın sorunsuz ve etkili bir şekilde işleyebiliyor olması için, güçlü bir kurumsal çerçeve gereklidir. İstenilen hedeflere ulaşılabilmesi için olması gereken güçlü bir kurumsal çerçeve; politikaya bağlı yetkilileri atamak, zamanında ve uygun politika eylem ve araçlarının kullanılmasını sağlamak, siyasi baskılara karşı koruma sağlamak, aksiyonları geciktirmek ve politikanın kullanılması için yasal zemin sağlamak olarak sıralanabilir. (Vučinić, 2016, s.83).

Makro ihtiyati politikaları operasyonel hale getirmek de önemlidir. Burada önemli olan belirli adımları izlemek ve hedeflere ulaşılması için yapılması gerekenleri sistematik bir şekilde hayata geçirebilmektir. Ancak bu adımların hayata geçirilmesi önemli olduğu kadar, aynı zamanda bir o kadar da zordur. Bu zorluğu giderebilmek için izlenmesi gereken yollar şekil 1.2’de ki gibidir;

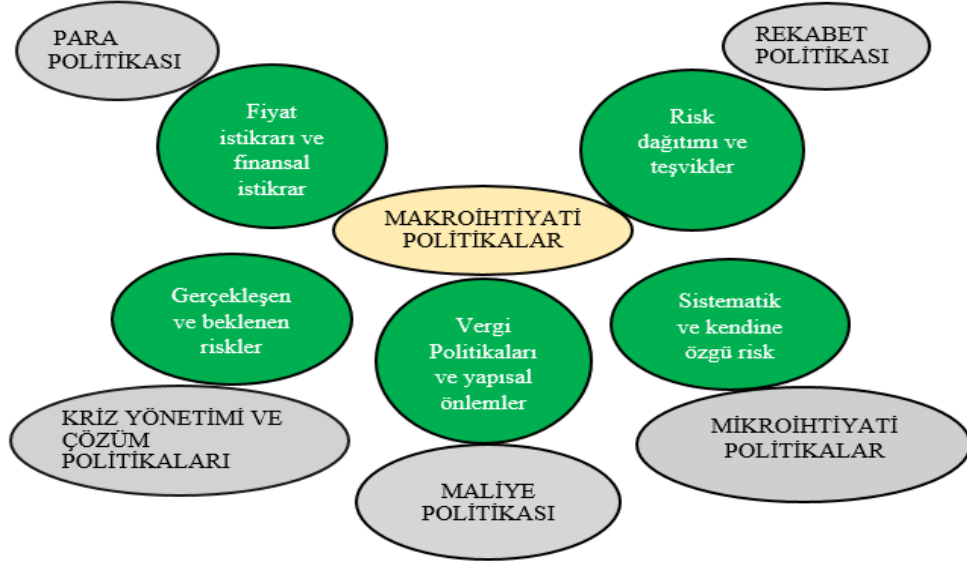
Şekil 1.2. : Makro ihtiyati Politikaların Organizasyonel Hale Getirilmesi (IMF , 2013, s.15)

- Yetkili makamlar, finansal sektörde zaman içinde ortaya çıkan ve birbirine bağılı olan riskler dahil olmak üzere sistematik riskleri analiz etme kapasitelerini geliştirmeleri gerekmektedir.
- Yetkili makamların, sistematik riskle mücadele edebilmeleri için bir takım makro ihtiyati araç seçip, bu araçları bir araya getirmesi gerekmektedir.
- Yetkili makamların, kullanacakları bu araçların olası fayda ve maliyetlerini kalibre etmesi ve politika kararlarının halka ve piyasalara net bir şekilde iletilmesi gerekmektedir.

- Yetkili makamların, finansal sistemin düzenleyici kısıtlamaları güçlendirdiğini göz önüne alması, düzenleyici boşlukları sürekli olarak izlemesi ve gerektiğinde bu boşlukların kapatılması için zamanında harekete geçmesi gerekmektedir.
- Yetkili makamların, makro-finance bağlantıları analiz etmesi, makro ihtiyati araçların tasarlanması ve kalibrasyonunun sağlanması ve düzenleyici boşlukların tespitini engelleyen veri boşluklarını doldurması gerekmektedir (IMF, 2013, s.16).

Makro ihtiyati politikaların diğer politikalarla ilişkisi şekil 1.3’de incelenmiştir. Buna göre makro ihtiyati politikaların etkili olabilmesi için gerekli olan bir başka koşul ise; bu politikaların, diğer ekonomi politikaları ile ilişkisinin de koordine bir şekilde sağlanması ve bu koordinasyonla beraber oluşturulan sinerjiyle hedeflere ulaşmak için verimliliğin ve etkinliğin artırılması gerekmektedir. Aksi takdirde diğer politika hedefleri ile makro ihtiyati politika hedefleri çatışabilir ve bu durumda finansal istikrarı olumsuz etkileyebilir (Vučinić, 2016, s.90).

Makro ihtiyati ve para politikaları arasında çelişkilerin ortaya çıkması konjonktürel ve finansal dalgalanmaların senkronizasyonuna bağlıdır. Bu dalgalanmalar etkili bir şekilde senkronize edilirse; para politikası, makro ihtiyati politikaları ve araçları daha da güçlendirebilirken, tersi bir durum olması da olumsuz bir etki gösterebilir. Örneğin hızla büyüyen kredi hacmini sınırlamak için makro ihtiyati tedbirlerin yürürlükte olduğu bir dönemde finansal koşulların sıkılaştırılması neticesinde, merkez bankası ekonomik aktiviteyi optimum seviyenin üzerinde kabul edeceği için uygulanan para ve makro ihtiyati politikalar birbirini güçlendirecektir. Buna karşılık, halihazırda bir finansal genişleme yaşanırken, merkez bankası ekonomiyi canlandırmak amacıyla piyasaya yönelik müdahalede bulunuyorsa, bu durum enflasyon olgusunu güçlendirebileceği ve finansal istikrarı olumsuz etkileyebileceği için para politikası ve makro ihtiyati politika zıt yönde hareket edebilirler (Dumičić, 2017, s.101).

Şekil 1.3. : Makro ihtiyati Politikaların Diğer Politikalarla İlişkisi (IMF, 2013, s.9)

1.5.3.2. Para Politikasının Finansal İstikrara Etkisi

Para politikası, parasal araçlar ile ulaşılmak istenen ekonomik amaçlar arasında ilişki kurmaya ve bu araçlar ile hedeflenen amaçları gerçekleştirmeye çalışan uygulamaların tümünü kapsamaktadır. Para politikasının birincil hedefi enflasyonla mücadele edebilmek amacıyla fiyat istikrarının sağlanması iken, ikincil önemli hedefi de finansal sistemde yaşanabilecek kırılganlıkları önlemek suretiyle finansal istikrarın sağlanmasıdır. Etkin işleyen güçlü bir finansal sistem para politikalarının uygulanmalarına yardımcı olduğu gibi, aynı zamanda dışsal şokların atlatılması için gerekli esnekliği de sağlamaktadır (Eğilmez , 2019, s.260-261)

Nier (2009) yaptığı çalışmasında para politikasının finansal istikrar üzerindeki etkisini açıklayabilmek için bazı hususlara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu hususlar;

- Para politikası amaçları, birincil amaç olan fiyat istikrarını tamamlayıcı nitelikte olan finansal istikrarı açık bir şekilde ikincil amaç olarak kapsamaması gerekir.
- Para politikası hedefleri, belirli varlık fiyatları veya kredi piyasalarındaki hedefleri açıkça dikkate alınmalıdır. Örneğin para otoritelerinin çoğu varlık fiyatlarına yer verilen fiyat endekslerine odaklanmaktayken, diğer taraftan varlık fiyatlarının teminatlı kredi ile ilgili olduğu bilinen belirli varlık

fiyatlarının da fiyat endekslerine dahil edilmesi gerektiğini öne süren görüşler de bulunmaktadır.

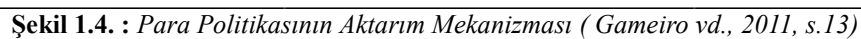
- Politika hedeflerinin gerçekleşmesi için belirlenen zaman dilimi genişletilmelidir. Mesela enflasyon hedeflemeleri genellikle kısa dönemler üzerinden (genellikle 2 yıl) belirlenir, ancak finansal dengesizliklerin ortaya çıkması ise genellikle daha fazla zaman almaktadır. Politika süresinin orta-uzun vadeye genişletilmesi, politika hedeflerinin ileride karşılaşılabileceği sapma risklerine daha fazla odaklanılmasına imkân vermektedir

Para politikasının temel amacı fiyat istikrarının sağlanması olmalıdır. Ancak 2008 küresel krizinde ortaya çıkan tabloda tek başına fiyat istikrarını sağlamanın, finansal istikrarın sağlanmasında yeterli olmayacağıdır. Dolayısıyla para politikası konumunda olan merkez bankaları finansal istikrara yönelik politikalar da geliştirmek zorunda kaldılar ve para politikası hedeflerini buna göre ayarlamaya başlamışlardır (Kaya ve Tokucu, 2014, s.5).

Para politikası hedeflerinin, finansal istikrarla ilgili konuları dikkate alması gerektiği ortak bir görüş olarak kabul edilse de araştırmacılar arasında bu konunun nasıl dikkate alınması gerektiği konusunda ortak bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bu bağlamda önemli bir husus olarak, varlık fiyatı balonları veya yanlış algılamalarla nasıl başa çıkılması gerektiğidir. Özellikle para otoritesinin bu konuyu entegre ederken finansal istikrar ve varlık fiyatı istikrarını ex-ante olarak mı, yoksa ex-post olarak mı ele alınacağını ve para politikası stratejisi çerçevesinde hangi hususların değiştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir (Gameiro vd., 2011, s.8).

Merkez bankalarının en fazla başvurduğu para politikası araçlarından olan politika faizlerinin finansal istikrara katkısı olsa da varlık ve kredi piyasalarında yaşanabilecek dalgalanmalara karşı koyabilmesi için dengeli ve simetrik bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Örneğin sadece varlık fiyatlarına odaklamak para politikası açısından bir önem arz etmemektedir. Çünkü varlık fiyatları bir gösterge değişkendir ve para politikasının hedefi olmamalıdır. Asıl amaç enflasyon görünümü de dahil olmak üzere ekonomik istikrarı ve dolayısıyla finansal istikrarı bozabilecek sistematik riske katkıda bulunan dengesizliklerin birikmesine karşı dayanma konusunda para politikasının nasıl davranması gerektiğinin belirlenmesidir. Bu aşamada merkez bankalarının para politikasına yönelik riskleri belirleyebilecek ve bu riskleri yönetebilecek yaklaşımları

Finansal sistemin, ekonominin kritik bir görevde olduğunu göz önüne aldığımızda, finansal sistemin istikrarında karşılaşılabilecek bir dengesizliğin para politikasının aktarım mekanizmasının da bozulmasına sebebiyet verebilmektedir. Bundan dolayı merkez bankasının belirlediği hedeflere ulaşabilmesi doğrultusunda finansal istikrar kavramını ve para politikası ve finansal sistem arasındaki karşılıklı ilişkiyi dikkate alması gerekmektedir (Gameiro vd., 2011, s.13).

36

kapsamaktadır. Bu değişkenler ekonomik birimlerin beklentilerini, tüketicilerin ve firmaların davranışlarını ve bilançolarını, dolayısıyla enflasyon, çıktı ve istihdam olarak ifade edilen makroekonomik değişkenlerin toplam sonuçlarını belirlemektedir. Finansal sistem ile finansal olmayan sektör arasında şokların etkilerini arttıran geri bildirim mekanizmaları mevcut olduğu için politikaların etkileşimleri dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak ekonomik aktivite, istihdam, enflasyon ve beklentilerde değişiklikler olması, para politikası tarafından çerçevelenmiş olan politika kararlarına etki edecektir (Gameiro vd., 2011, s.13).

Para politikası, büyük ölçüde finansal piyasalardaki işlemler aracılığıyla uygulanmaktadır ve para politikasının reel ekonomiye aktarımı büyük ölçüde kilit finansal kurumların ve piyasaların sorunsuz bir şekilde çalışmasına bağlıdır. Bu nedenle para politikası birincil hedef olan fiyat istikrarıyla reel ekonomik büyümenin sağlanmasına katkı verirken, aynı zamanda ekonomik istikrarsızlığa karşı daha güçlü kalınmasına da olanak sunmaktadır (Ferguson, 2004, s.3)

Svensson'e (2011) göre para politikası ile finansal istikrarın sağlanamayacağı, finansal istikrarın diğer politikalarla etkileşimi yüksek olan finansal istikrar politikası olarak incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca finansal istikrar politikasını para politikasından kavramsal olarak ayırmak gerektiğini, iki politika arasındaki kavramsal ve pratik karışıklığın giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda finansal istikrarın sağlanması için para politikalarının kullanılmaya çalışılmasının, para politikası için daha kötü sonuçlar doğurabileceğini ve finansal istikrarın sağlanmasında ve sürdürülebilmesinde etkisiz bir yöntem olduğunu savunmuştur. Finansal istikrar politikası ile para politikasının birbirinden farklı olması, bu politikaların hedefleri arasında bir etkileşim olmadığı anlamına gelmemektedir. Para politikası reel ekonomiyi, dolayısıyla karlılığı, varlık fiyatlarını ve bilançoları etkileyebileceği için finansal istikrarı da etkileyecektir. Öte yandan finansal istikrar politikası da parasal aktarım mekanizmasının yanı sıra, alım-satım marjı, borçlanma ve diğer finansal koşullarda para politikasını etkileyebilmektedir.

1.5.3.3. Maliye Politikasının Finansal İstikrara Etkisi

Maliye politikaları, ekonomide büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda, istihdam, gelir dağılımı adaleti, insani yaşam koşullarının sağlanması gibi amaçlara yönelik olarak hükümetlerin vergi, kamu harcaması veya borçlanması gibi politikalarla ekonomiye müdahalesini kapsamaktadır.

2008 krizi sonrasında başvurulmuş likidite miktarının artırılması ve faiz oranlarının düşürülmesi gibi para para politikalarından istenilen genişletici etki alınamayınca, maliye politikalarıyla ekonomiye müdahale yeniden gündeme gelmeye başlamıştır (Tokathioğlu, 2018, s.16).

Maliye politikaları uygulandıkları ülkelerde, gelişmişlik düzeyi, politika hedefleri, siyasi otorite farklılıkları gibi nedenlerden dolayı birtakım farklılıklar gösterse de amaç olarak ekonomik istikrarı korumak, iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek, ekonomide servet dağılımı ve yaşam düzeyini iyileştirmek gibi bir eksen etrafında toplanabilmektedir (Türk, 2018, s.18-20).

Maliye politikası, makroekonomik istikrarı sağlama, kaynakları tahsis etme ve geliri yeniden dağıtma fonksiyonlarının yanı sıra, finansal istikrarı sağlama konusunda da önemli katkılar sağlamaktadır (İlhan, 2015, s.81).

Maliye politikalarıyla birlikte finansal sistemde yaşanabilecek aksaklıkların önüne geçilmesi hususunda kamunun, harcama ve vergi politikalarıyla bu dengesizliklerin giderilmesine otomatik dengeleyici rolü aracılığıyla katkısı bulunmaktadır. Ekonominin güçlü büyüme dönemlerinde daraltıcı maliye politikalarıyla vergilerin artırılması ve harcama artışlarının sınırlandırılması, ekonomik daralmanın olduğu dönemlerde ise genişleyici maliye politikalarıyla vergi oranlarının azaltılması ve harcama artışlarının sağlanması amaçlarına yönelik maliye politikaları uygulanabilmektedir. Bu yöntemle beraber ekonomik dengesizliklerin ekonomik aktivite ve istihdam piyasası dinamikleri üzerindeki etkileri azaltılmaktayken, ekonomik daralma dönemlerinde maliye politikası bünyesinde bulunan kaynakların sıkıntıya düşebilecek finans sektörlerine kurtarma paketi olarak sunulmasıyla ekonomik dengesizliklerin finansal piyasalar üzerindeki etkilerini de sınırlayabilmektedir (TCMB, 2015, s.16).

Maliye politikaları toplam talebi, servetin dağılımını ve ekonominin mal ve hizmet kapasitesini etkilemektedir. Kısa vadede harcama veya vergilendirmelerdeki değişiklikler mal ve hizmete olan talebin büyüklüğünü ve modelini değiştirmektedir. Bu

toplam taleple birlikte zamanla üretim faktörlerine getiri, insan sermayesinin gelişimi, sermaye harcamalarının tahsisi ve teknolojik yeniliklere yatırım üzerindeki etkisiyle bir ekonominin kaynak tahsisini ve üretim kapasitesini etkiler (Kopcke vd., 2006).

Maliye politikaları finansal dengesizliklerin görülme olasılığının bulunduğu ve köpüklerin oluşmaya başladığı sektörlerle yönelik kredi genişlemesinin sınırlandırılması gibi makro ihtiyati tedbirlere ek olarak vergi politikalarının uygulanmasıyla finansal dengesizliği engelleyebilecek katkıları bulunmaktadır (TCMB, 2015, s.16).

Maliye politikaları diğer politikalarla koordine bir şekilde uygulanmalıdır. Örneğin mali genişleme dönemlerinde, maliye politikalarının çıktı üzerindeki etkisi, parasal genişleme olduğunda daha yüksek ve daha kalıcıdır. Eğer bir koordinasyon sağlanmazsa, maliye politikalarından arzulanan etki alınamayabilir ve politika uyumsuzlukları nedeniyle politikaların etkinlik marjları olumsuz etkilenerek yeni risklerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla var olan risklerin giderilmesi veya yeni risklerin ortaya çıkmasının önlenmesi amacıyla, politikalar arasında koordinasyonun sağlanabiliyor olması gerekmektedir (Arestis, 2012, s.100-101).

Ekonominin tümü üzerinde etkisi olan maliye politikalarının, diğer politikalarla koordineli bir şekilde uygulandığında, dengeli büyüme ve kalkınmaya katkı sağlayarak ekonomik istikrarın ve bununla birlikte finansal istikrarın sağlanması hususunda katkısı oldukça önemlidir.

1.6. Finansal İstikrardan Sorumlu Kurumlar

Finansal istikrarın sağlanması ve korunması hususunda para politikasından sorumlu olan ve yetkili kurumların başında yer alan merkez bankaları ile maliye politikalarından sorumlu olan maliye bakanlıkları şüphesiz en yetkili kurumlardır. Bunun dışında ulusal bazda ülkelerin finansal sektörlerle yönelik çeşitli düzenleyici ve denetleyici kurumları bulunmaktadır.

Schinasi (2003) çalışmasında merkez bankalarının finansal istikrarı sağlama sorumluluğu bulunmasının nedenlerini dört madde olarak belirtmiştir. Bu maddeler;

- Merkez bankaları, piyasada gerekli olan yasal ödeme araçlarının ve acil likiditenin tek sağlayıcısı olmaları nedeniyle, finansal sistemde oluşabilecek olumsuzlukların giderilmesi açısından finansal istikrardan sorumludurlar.

- Merkez bankaları ödemeler sisteminin sorunsuz ve sağlıklı bir biçimde çalışmasından sorumlu kurumlardır. Politika yapıcılar geleneksel olarak sistematik riski düşündükleri için ulusal ödemeler sisteminin sağlıklı ve istikrarlı olmasına önem vermektedirler. Çünkü ödemeler sisteminde yaşanabilecek bir aksaklığın sistemin tümüne etki edebileceği ve finansal istikrarı olumsuz etkileyebileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla ödemeler sisteminin sorunsuz çalışıyor olması ve finansal istikrarı etkileyebiliyor olması, merkez bankalarına sorumluluk yüklemektedir.
- Bankacılık sisteminin reel ekonomiye kaynak aktarma sürecinde kaynağı yaratma ve tahsis etme görevi bulunmaktadır. Bankacılık sisteminde ortaya çıkabilecek problemlerin giderilmesinde başvuracakları son mercii olan merkez bankalarının, para politikası hedeflerinin imkân verdiği ölçüde probleme yönelik adımlar atması gerekmektedir. Merkez bankaları, finansal piyasaların ve bankacılık sisteminde faaliyet gösteren kurumların sağlamlığına önem vermektedir. Dolayısıyla merkez bankaları bankacılık sisteminin istikrarını korumak, oluşabilecek riskleri önceden tespit etmek ve sisteme yönelik düzenleyici politikalar geliştirmektedirler.
- Son olarak finansal istikrar ile fiyat istikrarı arasında açık bir bağlantının var olması, merkez bankalarına finansal istikrar sorumluluğu yüklemektedir

Uluslararası finans piyasalarından sorumlu kuruluşlar ise, belirli bir organizasyon çatısı altında bir araya gelmiş üye ülke temsilciliklerinin uluslararası finans piyasalarına yönelik amaçlar doğrultusunda ortak hareket etmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda uluslararası ve ulusal düzeyde finansal sistemin denetiminden ve istikrarından sorumlu kuruluşlar Tablo 1.6’da gösterilmiştir.

Tablo 1.6. : *Finansal Sistemin Denetiminden ve İstikrarından Sorumlu Kurumlar (Denters, 2009)*

	AMAÇLAR	YAPININ İÇERİĞİ
Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye ülkelerin makroekonomik politikalarını denetlemek, küresel ekonomik dengeyi sağlamak ve üye ülkelere destek sağlamak.	Üye ülkelerin merkez bankası temsilcileri ve hazineden sorumlu temsilcileri.
Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) (Dünya Bankası Kuruluşu)	Gelişmekte olan ülkelerin mikroekonomik politikalarını denetlemek, bu ülkelerde yolsuzluğun azaltılması ve kalkınma için doğrudan yatırımları teşvik etmek.	IMF üye ülkeleri.
Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)	Merkez bankaları ve uluslararası finansal kuruluşlar arasında tartışma ve politika analizini teşvik etmek, ekonomik ve parasal araştırmalara merkez oluşturarak finansal işlem ve operasyonlara katkı sağlamak.	Merkez bankaları veya parasal otoriteden sorumlu olanlar.
G-20	Küresel ekonomik istikrar kapsamında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında açık ve yapıcı tartışmaların desteklenmesi.	Maliye bakanları ve merkez bankası başkanları, IMF ve IBRD temsilcilikleri

Tablo 1.6. (Devamı) Finansal Sistemin Denetiminden ve İstikrarından Sorumlu Kurumlar

Finansal İstikrar Kurulu (FSB)	Koordinasyonu sağlamak, kırılganlıkları tespit edip tavsiyelerde bulunmak, erken uyarı için piyasa koşullarını tespit edip IMF ile işbirliği yapmak	G-20 üyeleri finans otoriteleri ve standart belirleme organları (merkez bankaları, denetim makamları ve maliye bakanları)
Denetçiler Platformu	Ulusal belli türdeki banka grupları denetçileri arasında işbirliği ve koordinasyonu teşvik eden düzenleyici ancak daha esnek yapılar.	Ulusal denetçiler, denetlenecek banka gruplarına göre oluşturulmuş konseyler.
Ulusal Merkez Bankaları ve Diğer Yerel Denetçiler	Para arzı ,faiz oranları , kısa vadeli kredilerde istikrarı desteklemek.Ulusal mali piyasaları düzenleme ve denetleme yoluyla mikroihiyati gözetimi sağlamak.	
Bankacılık Denetim Komitesi, Uluslararası güvenlik komisyonu,Uluslararası Sigorta Denetim Kurumu	Ulusal otoriteler tarafından uygulanacak olan denetim faaliyetleri için ortak standartlar oluşturmak.	Ulusal düzenleyici ve denetleyiciler.
Avrupa Sistemik Risk Konseyi ve Diğer Sistemik Risk Konseyleri	Finansal sistemi makroihtiyati açıdan bir bütün olarak denetlemek ve sistemik risk oluşumuna karşı erken uyarı sinyalleri vermek.	

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. BANKACILIK SİSTEMİ

Bankalar, devletin düzenlemeleri ve denetimi altında kâr amacıyla faaliyet gösteren, fon fazlası bulunan tasarruf sahiplerinden mevduat toplayıp, bu fonları fon talebinde bulunan kişi ve kuruluşlara kredi açma yoluyla borç olarak kullandıran kuruluşlardır (Eğilmez, 2019).

Diğer bir tanımda ise bankalar; fon fazlası bulunan ekonomik birimlerle, faaliyetlerini yürütmek amacıyla ek kaynak ihtiyacı bulunan ekonomik birimler arasında zaman ve mekân farkını giderip uyumlaştırma faaliyetlerinde bulunan aracı kurumlardır (Altay, 2014).

Fon transferlerinin gerçekleşmesinde çok önemli bir konumda bulunan bankalar ayrıca vadesiz hesaplar yoluyla piyasada likidite yaratma ve kaydı para fonksiyonlarıyla dolaşımdaki paranın miktarını etkileyerek fiyat mekanizmalarını etkileyebilmekte ve çek-senet gibi ödeme niteliği bulunan finansal araçlarla borç ya da yükümlülük ihraç edebilmektedir (Doğan, 2017). Dolayısıyla bankalar ekonominin parasal alanından reel alanına fon aktarımını gerçekleştirirken, farklı piyasalardaki mal ve hizmet değişimlerinin kolaylaşmasına da yardımcı olurlar (Altay Oğuzhan, 2014).

Finansal sistemi oluşturan bileşenler arasında en büyük paya sahip olan sektör bankacılık sektörüdür. Bankacılık tarihine bakıldığında milattan önceki dönemlerde de bankacılık faaliyetleriyle karşılaşılabilir. Ancak günümüz bankacılığının temelleri, ticaret havzalarının genişlemeye başladığı ve uluslararası ticaretin yoğunlaştığı 16-17. yüzyıllara dayanmaktadır. Bu dönemlerde Avrupa’da bankacılık sistemi gerekli hale gelmişti. 20. yy.’a gelindiğinde ise bankacılık sistemi ekonomik sistemin en önemli parçası haline gelmeye başlamış ve özellikle 1980’lere gelindiğinde küreselleşmeyle birlikte yapısal değişikliklerin yaşanmaya başlamasıyla ve sermayenin önündeki engellerin tamamen kalkmasıyla ulusal ve uluslararası finansal piyasalarının en önemli parçası olmuştur. Küreselleşme etkisiyle finansal piyasaların yapısında meydana gelen değişimler bankacılık sisteminin uluslararası yapıya dönüşmesine, finansal liberalizasyon sayesinde günümüzdeki evrensel bankacılık anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu

dönemde fon arz ve talebinin evrensel nitelik kazanmasının yanında, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeleri yeni koşullara uygun finansal tekniklerle uygulamak, gelişmiş ülkelerdeki finansal piyasaların bir takım kontrol ve sınırlandırmalardan arındırılması, ulusal finans piyasalarının uluslararası rekabete açılması ve döviz piyasalarında serbestliğe yönelme gibi birtakım faktörler, finansal piyasaların küresel boyutlara ulaşmasını sağlamıştır (Başar, 2011). Bu durum ulusal bankacılık sisteminde yaşanabilecek olumsuzlukların ve risklerin diğer ülkelerin finansal piyasalarını da etkileyebileceği bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Peek ve Rosengren (1996) yaptıkları çalışmada bir bankaya ait özel verileri incelediklerinde Japon bankaların kendi sermaye tabanlı şok ile hisse senetlerinde meydana gelen şiddetli dalgalanmaların diğer ülkelere de etki ettiğini, ABD’de faaliyet gösteren Japon bankaları şubeleri aracılığıyla ABD emlak piyasasına aktarıldığını ortaya koymuşlardır. Yine 2008 yılında ABD’de Lehman Brothers’ın batmasıyla başlayan küresel krizin hızlı bir şekilde bütün dünyaya yayılarak küresel ekonomik kriz haline dönüşmesi de bankacılık sisteminin uluslararası etkinliğini ortaya koymaktadır.

Bankalar geçmişlerinin yüzyıllar öncesine dayanması, bu süreç içerisinde kurumsallaşma süreçlerini tamamlamaları, çok geniş coğrafyalarda faaliyet göstermeleri, teknolojik gelişmelere kısa sürede ayak uydurmaları ve toplumun tamamına hitap etmeleri vesilesiyle tüm dünyada ekonomiler için vazgeçilmez kuruluşlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bankaların finansal sistem içerisindeki öneminin yanı sıra, ayrıca makroekonomik performans ve ekonomik büyümenin sağlanmasında da kritik bir öneme sahiptirler. Finansal aracılık faaliyetleriyle, ülkedeki âtıl fonların yönetilmesine aracılık ederek optimum sermaye birikiminin sağlanmasında çok önemli role sahiptirler. Optimum sermaye birikiminin sağlanmasıyla ve sermayenin doğru yatırımlarda kullanılmasıyla verimliliğin artmasına, ekonominin gelişmesine ve refah düzeyinin artmasına olanak sağlamaktadırlar (Doğan, 2017).

Genel olarak bankaların temel işlevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür; (MASAK, 2020)

- Finansal aracılık fonksiyonu
- Dış ticareti fonlama ve ihracatı teşvik fonksiyonu
- Kaynakların etkin kullanımını sağlama fonksiyonu

- Gelir ve servet dağılımını etkileme fonksiyonu
- Kaydi para yaratma fonksiyonu
- Para ve maliye politikalarının yürütülmesine yardımcı olma fonksiyonu

2.2. Bankaların Faaliyet Alanları ve Fonksiyonları

2.2.1. Bankaların Faaliyet Alanları

Bankalar kuruldukları ülkede ilgili kanunla belirlenmiş çerçevede faaliyet göstermektedirler. Dünya genelinde bankaların faaliyet konularına bakıldığı zaman, piyasaların uluslararası özelliği bulunması nedeniyle faaliyetleri de çok büyük oranda benzerlikler görülmektedir. Türkiye’de ise bankaların faaliyet konuları 1 Kasım 2005 yılında yayımlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nun 4. Maddesinde bankaların faaliyet konuları belirtilmiştir. İlgili Kanuna göre ve uluslararası bankacılık faaliyetlerine bakıldığı zaman, bankacılık sektörünün faaliyet konuları Tablo 2.1’deki gibi gösterilebilmektedir.

Tablo 2.1.: Bankaların Faaliyet Alanları (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu (2005) ve Altay Oğuzhan (2014)’den alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Mevduat/Katılım Fonu İşlemleri	
Nakdi ve Gayrinakdi Kredi İşlemleri	- Bireysel Krediler - Ticari / Kurumsal Krediler
Ödemede Aracılık / Fon Transferleri / Tahsilat İşlemleri	- Çek, Senet ve Kambyo İşlemleri - Havale/EFT/Döviz İşlemleri - Maaş Ödemeler / Düzenli Ödemeler / Otomatik Fatura Ödemeleri - Vergi / SGK Primi Tahsilatları
Para ve Sermaye Piyasası İle İlgili İşlemler	- Repo İşlemleri - Menkul Kıymetler İşlemleri - Yatırım Danışmanlığı, Portföy İşletmeciliği ve Yönetimi İşlemleri
Dış Ticaret Kambyo İşlemleri	
Faktoring, Forfaiting ve Finansal Kiralama İşlemleri, Bankalararası Piyasalarda Alım Satım İşlemleri	
Kredi Kartları, Banka Kartları ve Seyahat çekleri gibi ödeme araçlarının ihracı ve bunlarla ilgili her türlü faaliyet işlemleri	
Diğer İşlemler	- Kiralık Kasa Hizmetleri - Sigorta Acenteliği ve Bireysel Emeklilik Aracılık İşlemleri - Kurulca Belirlenecek Diğer İşlemler

Genel olarak bankacılık faaliyetleri yukarıdaki tabloda olduğu gibi sıralanırken, ek düzenlemelerle birlikte mevduat, katılım ve yatırım bankalarının faaliyet gösteremeyecekleri alanlar da ayrıca belirtilmiştir.

2.2.2. Bankacılık Hizmet ve Ürünleri

Küreselleşme hareketlerinin başlamasıyla birlikte dünya genelinde finansal rekabetin artması ile tüketici ihtiyaçlarındaki hızlı değişimler ve hızla gelişen teknoloji nedeniyle bankaların yeni hizmet ve ürünleri kullanıma sunmaları da kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla bankaların değişen ekonomik koşullara ayak uydurabilmesi açısından finansal yenilikleri (inovasyon) takip etmesi ve ürün çeşitliliğini arttırması beklenmektedir (Yetiz, 2018). Teknolojinin hayatın vazgeçilmez bir parçası olmaya başlamasıyla birlikte, özellikle mobil bankacılık ve internet bankacılığı uygulamalarının giderek yaygınlaşmaya başlaması, bankaların bu alanlarda kendilerini sürekli geliştirmesine, yeni ürün ve hizmetleri müşterilerinin kullanımına sunmasına olanak sağlamaktadır. Diğer taraftan otomatik vezne makinelerinin (ATM-Automated Teller Machine) yaygınlaşması ve kullanımının giderek artmasıyla zamandan tasarruf edilerek para transferleri, ödemeler ve yatırım gibi birçok konuda müşterilerin işini kolaylaştırmıştır.

Bankaların sunduğu ürün ve hizmetler uyguladıkları banka politikaları ve inovasyon çalışmalarının birbirinden farklı olması sebebiyle birbirinden farklı olabilmektedir. Ancak bilgi geçişkenliğinin hızlı olması nedeniyle ürün farklılaştırmaları olsa da sunulan hizmetler genel olarak benzerlikler göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye’de faaliyet gösteren bir kamu bankası ve bir özel bankanın sunmuş olduğu ürün ve hizmetleri temel alarak bankaların sundukları ürün ve hizmetleri genel olarak şu şekilde sınıflandırmak mümkündür; (TC. Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası)

- Vadeli-Vadesiz Mevduat Hesapları
- Yatırım Fonları, Bono-Tahvil, Kira Sertifikaları
- Krediler
- Bireysel Müşteri Hizmetleri, Kurumsal Müşteri Hizmetleri
- Dış Ticaret Finansmanı ve Dış Ticaret Hizmetleri
- İnternet Bankacılığı ve Mobil Bankacılık

- Telefon Bankacılığı
- ATM (Automated Teller Machine)
- Sigorta Hizmetleri
- Ödeme Hizmetleri
- Yüz Yüze Bankacılık
- Maaş Ödemeleri ve Promosyon Ödemeleri
- Kiralık Kasa Hizmeti

Hizmet çeşitliliğinin ve finansal rekabetin artması bankaların uyguladıkları rekabet stratejilerinin de sürekli olarak değişmesine, inovasyon süreçlerine uygun rekabet stratejileri geliştirmelerine neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelere hızlı ayak uydurabilen bankalar müşteriler tarafından daha cazip hale gelebilirken, bankacılık sisteminde de güçlü bir konuma gelmektedirler. Bu bağlamda uygulanan rekabet stratejileri temel olarak şu başlıklar altında toplanabilmektedir; (Bağışlayıcı ve Bekmezci, 2020)

- İnsan ilişkilerine dayalı pazarlama ve müşteri sadakatinin kazanılması
- Müşteri ilişkileri yönetimi – CRM (Customer Relationship Management)
- Değer temelli pazarlama ve yaşam boyu değeri oluşturma
- Veri tabanlı pazarlama
- Asimetrik enformasyonun önlenmesi-Ters seçim
- Alternatif dağıtım kanalları

Bankalar uyguladıkları rekabet stratejileriyle finansal piyasalarda ve bankacılık sektöründe yerlerini sağlamlaştırmayı amaçlamaktadırlar. Diğer taraftan uluslararası piyasalarda da faaliyet gösterebilmeyi ve diğer ülkelerde faaliyet gösteren finansal kurumlarla işbirlikler kurarak genişlemeyi amaçlamaktadırlar.

2.2.3. Bankaların Fonksiyonları

Bankaların temel fonksiyonları fon transferlerine aracılık etmek olmasına karşın diğer birtakım fonksiyonları da bulunmaktadır. Genel olarak bankacılık fonksiyonları maddeler halinde şu şekilde sıralanabilmektedir ; (TBB)

- Bankalar, ekonomik faaliyetin devamı için gereken para döngüsünü, para politikası kuralları çerçevesinde sağlarlar.

- Parasal aktarım mekanizması yoluyla ekonomi politikasının uygulanmasına aracılık ederler.
- Banka ve kredi kartları, para havaleleri, finansal transferler, fatura ödemeleri, vergi toplanması yoluyla ödeme sistemlerini çalıştırır.
- Kaynakları en doğru ve verimli şekilde kullanır ve aynı zamanda riskleri en etkin şekilde yönetir.
- Müşterilerin likit finansal varlıklarından oluşan tasarruflarını emin bir şekilde yönetirler ve bunları kredi olarak bireylere, şirketlere, kamuya kullandırır.
- Suç gelirleriyle mücadelede ve kayıtlı ekonominin büyütülmesinde destek sağlarlar.
- Çevre ve iklim risklerinin yönetilmesinde aktif ve etkin bir rol alırlar.
- Bankalar, yatırıma, üretim, ticaret, sağlık, eğitim, enerji, ulaştırma, haberleşme gibi altyapı yatırımlarına kaynak sağlarlar. Sağlıklı büyümeyi destekler, refah artışına ve istihdama katkıda bulunurlar.
- Menkul kıymetler piyasalarında aracı ve piyasa yapıcı olarak rol alırlar.
- Yurtdışında yerleşiklerle yapılan mal ve hizmet ticaretine aracılık ederler.
- Yurtdışı piyasalardan finansman sağlar, ticari müşterilerine ve kamuya kaynak kullandırır.
- Bankalar, finansal istikrar ve sürdürülebilir büyümede önemli bir rol oynarlar.

Bankalar açık ve rekabetçi bir ekonomide para istikrarını sağlama fonksiyonuna da sahiptirler. Para istikrarının sağlanabilmesi için para politikası araçlarının belirlenen para politikasına uygun şekilde kullanılması gerekmektedir. Bankalar parasal piyasaların en önemli parçaları oldukları için uygulanan para politikasının etkinliğinin artmasında, dolayısıyla para istikrarının sağlanmasında önemli bir konumda bulunmaktadır (Altay Oğuzhan, 2014).

Bankaların finansal sistem içerisindeki fonksiyonları ulusal ekonominin genelinde, makro ve mikro alanlarda oldukça önemli bir yere sahiptir. Makro bazda bakıldığında ekonomik büyümeye ve gelişmeye katkıda bulunmaları ön plana çıkarken, mikro bazda bakıldığında ise kredi aracılığıyla başta sanayi olmak üzere diğer yatırım kanallarını da finanse ederek sektörel büyümenin sağlanmasına katkıda bulunurlar. Dolayısıyla ekonominin tümü açısından bankacılık sektörünün faaliyet ve fonksiyonları büyük önem taşımaktadır.

Belirtilen fonksiyonlar doğrultusunda bankacılık sisteminin ekonomik açıdan önemi ve katkıları şu şekilde sıralanabilmektedir; (Doğan, 2017)

- Kredi alışverişinde güveni sağlayan kurumlardır
- Küçük fonların bir araya getirilerek büyük fonların oluşmasına aracılık ederler
- Kredilerde vade ayarlaması yaparak, daha kısa vadeli mevduatlara karşın daha uzun krediler verebilirler
- Kredilere aracılık yaparak para piyasasının akışkanlığını etkinleştirirler
- Bireylerin tasarruflarını güvenli bir şekilde muhafaza etmelerine olanak sağlarlar
- Geliştirdikleri hizmet ve ürünlerle ulusal ve uluslararası ticaretin gelişimine katkı sağlarlar
- Merkez bankasının uygulayacağı para politikasına aracılık ederek uygulanan politikanın etkinliğini artırırlar.

Bankacılık sistemi içerisinde yer alan bankalar yasal nitelikleri, sahiplik yapıları, şube sayıları, faaliyet amaçları ve ekonomik fonksiyonları gibi sınıflandırmalarla birbirinden ayrılmaktadır. Bankaların türü ne olursa olsun finansal sistemin ve ekonominin istikrarının sağlanması ve büyüebilmesi doğrultusunda her birisi önemli bir rol oynamaktadırlar. Dünyada en yaygın olan bankacılık türü ticaret ve mevduat bankalarıdır. Bunun yanında diğer özelliklerine göre bankacılık sistemini Tablo 2.2'deki sınıflandırmak mümkündür;

Tablo 2.2.: *Banka Türleri (Başar (2011) ve Altay Oğuzhan (2014)'den alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)*

Yasal Niteliklerine Göre Bankalar	-Şahıs Şirketi Şeklindeki Bankalar -Sermaye Şirketi Şeklindeki Bankalar - Özel Yasalarla Kurulan Bankalar
Mülkiyetlerine Göre Bankalar	-Kamu Bankaları -Özel Bankalar -Karma Bankalar -Yabancı Bankalar
Ekonomik Fonksiyonlarının Özelliklerine Göre Bankalar	-Ticaret ve Mevduat (Tasarruf) Bankaları - Emisyon Bankaları -Tarım (Ziraat) Bankaları -Maden Bankaları -İpotek ve Emlak Bankaları -Halk Bankaları -Kalkınma ve Yatırım Bankaları -Katılım Bankaları

Tablo 2.2 (Devamı)

Faaliyet Konularına Göre Bankalar	-Tek Amaçlı Bankalar (Uzman Bankalar) -Çok Amaçlı Bankalar (Perakende Bankacılık)
Örgütlenme Alanlarının Yaygınlığına Göre Bankalar	-Uluslararası Bankalar -Ulusal Bankalar -Bölgesel Bankalar -Yerel Bankalar -Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Bankalar)
Organizasyon Yapılarına Göre Bankalar	-Tek Şubeli Bankalar -Çok Şubeli Bankalar -Holding Bankaları -Grup Bankaları -Zincirleme Bankacılık
Ölçeklerine Göre Bankalar	-Büyük Ölçekli Bankalar -Orta Ölçekli Bankalar -Küçük Ölçekli Bankalar -Mikro Ölçekli Bankalar

Bankacılık sisteminde sınıflandırma yapılırken bir bankanın sadece bir grupta olması gerekmemektedir. Örneğin bir A Bankası kamu bankası olmasına ilaveten aynı zamanda organizasyon yapısı çok şubeli, örgütlenme alanına göre uluslararası ve ekonomik fonksiyonu mevduat bankası olarak farklı sınıflarda da yer almaktadır. Diğer taraftan bir B Bankası da özel bir banka olmasının yanında orta ölçekli, bölgesel bir banka olup, tarım bankası olarak faaliyet gösterebilmektedir.

2.3. Merkez Bankaları

Merkez bankaları, bir ülkedeki bankacılık sisteminin ve parasal yapının düzenleyicisi konumundadır. Merkez bankalarının en temel görevi para ve kredi hacmini devletin politika amaçlarına göre ayarlamaktır. Buna ilaveten bankaların mevduat karşılıklarını ve nakit ihtiyaçlarını muhafaza etmek, bankalar arasındaki alacak ve borçların takas ve mahsubunu yapmak, ülkeler arası ödemelere aracılık etmek gibi görevleri vardır (Başar, 2011). Merkez bankaları ilk olarak 17. yüzyılın sonlarında İngiltere ve İsveç'te kurulmuş, daha sonraki dönemlerde Avrupa'nın diğer ülkelerinde de kurulmaya başlamıştır. Merkez bankalarını diğer bankalardan ayıran en önemli fark kâr amacı doğrultusunda değil devlet politikaları doğrultusunda hareket etmesidir (Öztürk, 2014).

1970'lerde Bretton Woods sisteminin çöküşünden sonra meydana gelen ulusal ve uluslararası krizlerin sonucunda sürekli artan fiyat düzeylerinin önlenemeyecek boyutlara

doğru ilerlemesiyle bozulan ekonomileri toparlanma sürecine sokabilecek yeni arayışlara girilmiştir. Bu arayışlardan en önemlisi ‘enflasyon hedeflemesi stratejisi’ olarak ortaya çıkmıştır. Enflasyon hedeflemesi kavramı merkez bankalarınca uygulanan sıkı ve kararlı para politikaları doğrultusunda fiyat istikrarının sağlanması, finansal istikrarın sağlanması, döviz kuru politikaları ve büyüme hedefleri kavramlarıyla ilişkili olarak genel ekonomik düzenin korunması amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda ilk kez 1990’larda Yeni Zelanda’da ortaya çıkan enflasyon hedeflemesi stratejisi kısa sürede diğer ülkeler tarafından da benimsenmiş ve merkez bankalarının temel amacı olarak fiyat istikrarının sağlanması kabul görmeye başlamıştır.

Merkez bankasının temel amacı fiyat istikrarının sağlanması iken, bu amaca uygun para politikasının ve para politikası araçlarının da belirleyicisi konumundadır. Diğer taraftan merkez bankası fiyat istikrarı çekişmemesi kaydıyla hükümetin büyüme ve istihdam programlarını da destekler (Öztürk, 2014).

Merkez bankaları yapısal olarak özerk ve bağımsız bir yapıda, politik baskılardan uzak hareket edebiliyor olmalıdır. Merkezi yönetimlerin müdahaleleri neticesinde para politikası doğrultusunda alacağı kararların sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesinin mümkün olamayacağı, bağımsız bir merkez bankasının ulusal paranın değerini muhafaza ve uzun dönemde fiyat istikrarının sağlanmasında etkili oldukları yaygın bir görüş olarak kabul görmektedir (Yurttadur, 2017).

Merkez bankalarının para politikasını uygularken kullandığı 3 temel para politikası aracı; açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılıklar ve reeskont faiz oranları bulunmaktadır. Merkez bankalarının yetki ve görevlerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür; (Öztürk, 2014)

- Parasal emisyonu sağlamak ve paranın değerini korumak
- Para ve kredi hacimlerinin kontrolünü sağlamak
- Altın ve Döviz rezervlerini muhafaza etmek
- Son ödeme mercii olan kurumlardır
- Devletin haznedarlığı ve mali ajanlığını yapmak
- Finansal sistemi gözetlemek ve risk merkezi oluşturmak
- Döviz kuru rejimini belirlemek

Merkez bankaları fiyat istikrarını korumaya yönelik uygulayacakları para politikasını düzenlemek ve yönetmek çerçevesinde bankalara uygulayacağı faiz oranlarını belirleyerek piyasa faiz oranlarını belirleyebilmekte, parasal aktarım mekanizması aracılığıyla parasal talebi, çıktı düzeyini ve enflasyon üzerindeki etkilerini gözlemleyebilmektedir. Merkez bankasının fiyat istikrarına yönelik belirlediği faiz oranlarında meydana gelecek bir değişimin enflasyon üzerinde yaratacağı etkiyi dört kanaldan gözlemleyebilmek mümkündür. Bunlar; (TCMB)

- Faiz Kanalı: Merkez bankalarının faiz oranlarında değişiklik yapması diğer banka ve finans kuruluşlarının uyguladıkları faiz oranlarını etkiler. Borç paranın marjinal maliyetlerinin değişmesiyle tüketicilerin nakit akışlarını ve tüketim alışkanlıklarını, üreticilerin de yatırım ve harcama alışkanlıklarını etkileyerek toplam talep miktarını değiştirebilmektedir
- Varlık Fiyatları Kanalı: Piyasa faiz oranlarının değişmesi bankalardan alınan kredi miktarını, menkul kıymetlerin ve döviz-altın gibi varlıkların fiyatlarının değişmesine yol açar. Bu durumda genişleyici bir para politikası talebi arttırırken, sıkı bir para politikası talebin daralmasına yol açacaktır.
- Döviz Kuru Kanalı: Faiz oranlarına ilişkin kararlar yurtiçi faiz oranları seviyesi ve uluslararası faiz oranları arasındaki göreceli ilişkiyi ve ülkeye gelen yabancı sermayeyi etkilemektedir. Faiz oranlarının düşürüldüğü genişleyici bir para politikası ülkeden sermaye çıkışına ve ulusal paranın değer kaybetmesine neden olacaktır. Bu durumda dövizin değerlenmesi ithal girdi fiyatlarını etkileyecek ve enflasyonu tetikleyecektir.
- Beklentiler Kanalı: Faiz oranlarındaki değişiklik ekonomik birimlerin beklentilerini, beklentiler de ileriye dönük kararların alınmasını etkiler.

Merkez bankaları finansal sistemin istikrarının korunması konusunda en önemli kurumlardır. Deters'e (2009) göre finansal sistemin korunması için iki yöntem kullanılır. Bu yöntemler şu şekildedir;

- İlk olarak, fiyat istikrarını ve istihdamı teşvik etme konusunda önemli bir sorumlulukları vardır. Fiyat istikrarının yönetilmesi için likidite yönetimi veya kısa vadeli faiz oranları gibi çeşitli araçları bulunmaktadır. Diğer taraftan bir

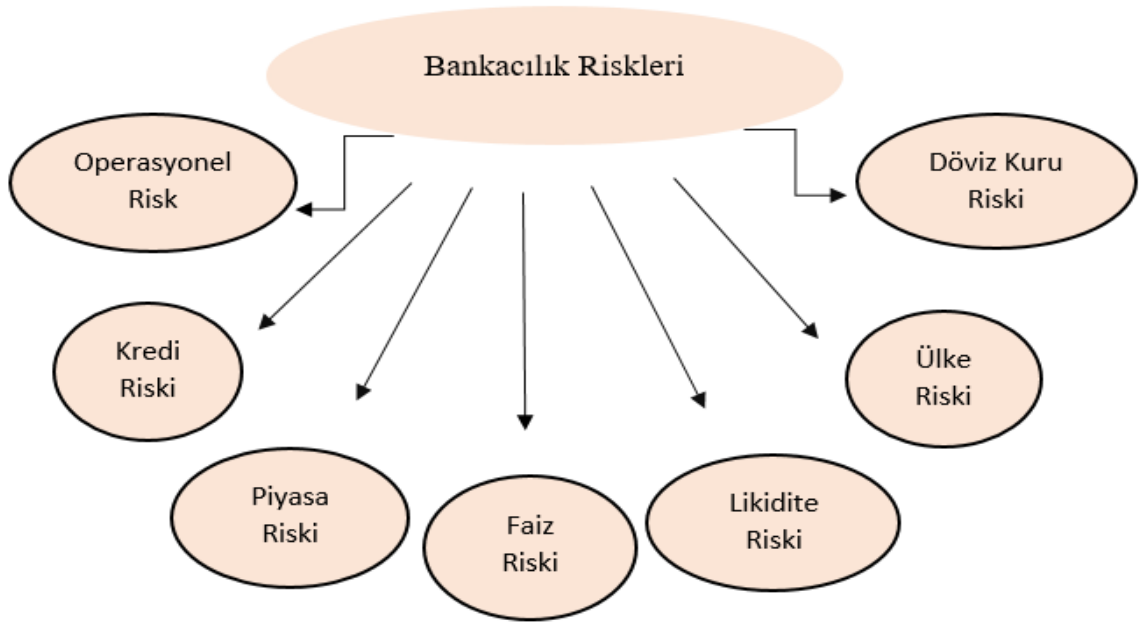
merkez bankasının istihdamı teşvik etme yetkisi de olabilir. Merkez bankalarından beklenen ise bu iki sorumluluk arasında bir denge kurmalarıdır. Bu dengenin sağlanması için merkez bankası ile maliye bakanlıkları ve diğer ilgili kurumların sürekli diyalog halinde olmaları gerekmektedir. Ayrıca merkez bankaları acil durumlar haricinde belirlediği politikalara uygun hareket edebilmek için hükûmetin politika isteği doğrultusunda teşvik verilmesi veya para arzında bir değişim yapmaya direnç göstermesi beklenmektedir.

- İkinci olarak, finansal sistemin güvenliğini korumak amacıyla bankacılık sistemini düzenlemek ve denetlemektir. Bu denetim ve düzenlemenin temel amacı piyasa başarısızlığı risklerinin yönetilmesidir. Bu risklerin yönetilmesi için, lisans verme süreçlerinin kontrolü ve denetimi, asgari sermaye gerekliliğinin kontrol edilmesi, aklama karşıtı düzenlemelere uyumun kontrol edilmesi ile birleşme ve devralmaların denetlenmesi, diğer gerekliliklerin kontrolünün sağlanması gibi yöntemleri kullanmaktadırlar.

2.4. Bankacılık Sisteminde Risk

Risk, beklenen kazançlardan veya beklenen sonuçtan sapmaya ilişkin gelecekteki belirsizliği ifade eder. Dolayısıyla, risk bir yatırımcının yapacağı yatırım neticesinde kazanç elde edebilmek adına katlanmaya razı olduğu belirsizliği ölçer (The Economic Times). Bankacılık sektöründe risk, gelecek için oluşturulan beklentilerle gelecekte gerçekleşen durumun birbirinden farklı olma olasılığı olarak tanımlanmaktadır. Bankalar, bu riskler neticesinde beklenmedik (hesaplanmamış) bir zararla karşılaşır veya kar elde edebilmekte ya da ekstra maliyetlere katlanabilmekte veya ekstra bir gelir elde edebilmektedir (Ulusuy, 2017, s.373).

Bankacılıkta riskler iç ve dış etmenlerden ortaya çıkabilmektedir. Bankaların uygulayacağı yanlış politikalar veya öngöremedikleri ani dalgalanmalar neticesinde riske maruz kalmaları mümkün olabilirken, ülke ekonomisinde veya uluslararası düzeyde meydana gelen ani şoklar ve dalgalanmalar neticesinde de riske maruz kalabilirler. Bankacılık sisteminin maruz kaldığı riskler Şekil 2.1’de gösterilmiştir.

Şekil 2.1.: Bankacılık Sisteminin Maruz Kaldığı Riskler (Goyal (2010) ve Ulusoy (2017) 'den alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2.4.1. Kredi Riski

Kredi riski, bankaların müşterilerinin fon ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla sağladıkları kredilerin geri ödenememe olasılığı veya müşterilerin belirlenen anlaşma neticesinde bankalara karşı yükümlülüklerini yerine getirememe ihtimali olarak tanımlanabilmektedir (Ulusoy,2017).

Altay (2014) ise kredi riskini banka tarafından verilen kredilerin anapara ve faizinin zamanında ve tam olarak temin edilememe olasılığı olarak tanımlamıştır.

Kredi riski bankaların karşılaşma ihtimali bulunan riskler içerisinde ortaya çıkma potansiyeli en yüksek olan risklerden birisidir. 2008 küresel krizin başlıca sebebi mortgage kredileri olmuştur. Kredi hacminin çok fazla genişlemesi ve kredi ödemelerinin gerçekleşmemesi sonucunda ABD’de finansal sistem büyük yara almış, büyük ölçekli bankalar büyük zararlarla karşılaşmış veya batmış, krizin boyutları bütün dünyayı etkileyecek noktalara gelmişti.

Kredi riski banka ve müşterisi arasındaki alacak-verecekten ortaya çıkmakta, riski üstlenen taraf ise alacaklı tarafta bulunan bankalar olmaktadır. Kredi riskinin kaynağını bankaların kullandıkları kredilerin oluşturabileceği gibi, ayrıca tahvil ya da bono gibi alacak hakkı veren bir menkul kıymetin ihraççısının kredi derecesinin düşmesiyle menkul kıymetin değerinde meydana gelebilecek bir düşüşte kredi riski kaynağı olabilmektedir (Altay, 2014). Başka bir ifadeyle, banka portföyünde meydana gelebilecek kayıplar

müşterinin veya karşı tarafın taahhütlerinin yerine getirmemesi ya da isteksizliği neticesinde dış temerrüitten kaynaklanabileceği gibi, kredi kalitesinde fiili veya algılanan bozulmalardan dolayı portföy değerinin azalmasından da kaynaklanabilmektedir (Goyal, 2010).

Bankalar kredi kullandırma fonksiyonuna sahip oldukları için, kredi riski bankalar açısından oldukça büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla kredi riskini ortaya çıkarabilecek işlemlerin belirlenmesi bankalar açısından oldukça önemlidir. Bankacılık yasasına göre bankaların karşılaşılabilecekleri kredi riskini ortaya çıkarabilecek işlemler şu şekilde sıralanmaktadır; (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu)

- Verilen nakdi krediler
- Teminat mektupları, kont garantiler, kefaletler, aval, ciro kabul gibi gayrinakti krediler ve bu nitelikteki taahhütler
- Satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları
- Tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler
- Varlıkların vadeli satışından doğacak alacaklar
- Vadesi geçmiş nakdi krediler
- Tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler
- Gayrinakti kredilerin nakde tahvil olan bedelleri
- Ters repo işlemlerinden alacaklar
- Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler
- Ortaklık payları ve kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler

2.4.2. Faiz Riski

Faiz oranı riski, piyasa faiz oranlarında meydana gelen değişimlerden dolayı zarara uğrama ihtimali olarak tanımlanabilmektedir (Altay, 2014). Koç'a (2003) göre faiz oranı riski, piyasa faiz oranlarında değişim olması durumunda oluşan ters yönlü hareketlerin etkisiyle bankanın mali yapısında ortaya çıkabilecek negatif etkidir. Faiz oranlarındaki değişimler bankaların aktiflerinin ve pasiflerinin piyasa değerinin değişmesiyle zarara uğramalarına sebebiyet verebilmektedir (Altay,2014). Dolayısıyla faiz oranı riski, faiz oranlarındaki beklenen veya beklenmeyen değişimlerle finansal araçların değerinde meydana gelen değişimlere bağlı olarak, bankaların nakit akımları

ve bilançolarının aktif pasif yapılarını olumsuz etkileyen değişimler olarak tanımlamak mümkündür.

Bankalar genellikle uzun vadeli kredi verip, kısa vadeli mevduat topladıkları için faiz oranı riskiyle karşılaşır. Bu durum yükümlülükleri uzun vadeli olan bankaları faiz oranlarının artması durumunda zarara uğratacağı için bu riski azaltabilmek amacıyla koruyucu finansal araçları (Futures, opsiyon, swap vb.) ellerinde bulundurlar. Ülkemizde faaliyet gösteren Demirbank faiz riskine karşı elinde yeterince koruyucu enstrüman bulundurmadığından portföyünde bulunan hazine bonosu yükümlülüklerini karşılayamadığı için batmıştır (Mandacı, 2003, s.71).

2.4.3. Likidite Riski

Likidite riski, bankaların fon ihtiyacı doğrultusunda satışa çıkardıkları menkul kıymetlerin yatırımcılar tarafından ilgi görmemesi veya yeniden borçlanmaya ihtiyaç duyulması durumunda uygun maliyetle nakit sağlama yeteneğinin olmaması olarak tanımlanabilmektedir (Koç, 2013).

Likidite, fon taleplerinin karşılanabilme yeteneği olup, bankalar için önemli bir kavramdır. Bankalar fon taleplerini karşılayabilmek amacıyla aktiflerinin belirli bir oranını likit olarak muhafaza etmektedirler. Diğer taraftan ise bankalar aşırı likit olma veya yeterince likit olmama riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla yükümlülüklerini yerine getirebilecek miktarda likit varlığa sahip olmayan bankalar likit açığı pozisyonuna düşerken, diğer taraftan elde fazla likit varlık tutmanın yaratacağı maliyetler de banka açısından diğer riskleri arttırmaya sebebiyet verebilmektedir (Ulusoy, 2017).

Bankalar aktiflerinde meydana gelebilecek artışları karşılayabilecek kaynakları oluşturamadıklarında, önemli müşterilerinin bir anda yüklü nakit çekmeleri durumunda, bankaların nakit kaynaklarının yer aldığı bankalar arası piyasalarda (İnterbank piyasası) ya da uluslararası finans piyasalarında uygun maliyetli kredi bulamadıkları durumda likidite riskine maruz kalmaktadırlar (Mandacı, 2003). Dolayısıyla bu durumlarda likidite riskine maruz kalmak istemeyen bankalar, likiditesini karşılayabilecek oranda likit kaynaklarını varlıkları arasında bulundurarak bu riskleri yönetebilmektedirler.

2.4.4. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, ülkelerin ulusal para birimlerinde meydana gelebilecek değişikliklerin, bankaların uzun veya kısa vadeli döviz borçlanmaları üzerinde yarattığı risk olarak tanımlanabilir. Ulusal para karşısında dövizin değerlendirilmesini düşünen yatırımcının uzun ya da kısa dönemde dövizden beklenen getirisi karşılığında katlandığı risk türüdür. Döviz kuru riski, dövizin spekülasyon amaçlı uzun ya da kısa pozisyonda elde tutulduğunda ortaya çıktığı gibi döviz cinsinden gelir ve gider ya da varlık ve yükümlülükler sahip olduğunda da ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla dövizden beklenen getiri karşılığında döviz cinsi giderlerin ve yükümlülüklerin fazla olması, kurlarda meydana gelebilecek bir yükseliş karşısında bankaların zarar etmelerine yol açacaktır.

Bankalar beklenmeyen bir kur dalgalanmasından korunabilmek amacıyla swap, forward ve opsiyon işlemleri gibi türev araçlara başvurumaktadırlar. Kur dalgalanmaları döviz açığı bulunan bankaların fiyat uyumsuzluğuna düşmesine sebebiyet vermektedir. Bu uyumsuzlukların en aza indirgenebilmesi için merkez bankaları tarafından gün sonunda ve sabah işlem saati başlamadan önce belirlenen kurlar dikkate alınarak işlemleri gerçekleştirirler (Ulusoy, 2017).

Kur risklerinin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için kurlara etki eden faktörlerin belirlenmesi, riskin ölçümüyle etkilerinin önceden saptanması, politikalar çerçevesinde (riskten kaçınma, riski kabul etme, riski azaltma ya da riskten korunma gibi) uygulanacak politikaların belirlenmesi ve son olarak riske uygun risk yönetimi araç setinin kullanılması gerekmektedir (Altay, 2014).

2.4.5. Piyasa Riski

Piyasa riski bir bankanın karşılaşılabileceği likidite riski, döviz kuru riski, faiz oranı riski ve ülke riski olarak dört ana bileşenden oluşmaktadır. Bu değişkenlerde meydana gelebilecek bir değişim neticesinde bankaların olası kaybı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bankalar piyasa riskinin yönetilmesi ile ilgili kapsamlı ve dinamik çalışmalar yaparak etkin bir ölçme-izleme mekanizması oluşturmak zorundadırlar.

Piyasa riski, piyasa fiyatlarında veya oranlarında meydana gelebilecek değişimler nedeniyle varlık fiyatlarının azalması ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Bankalar alım-satım portföylerinde yer alan hisse senetleri, tahvil ve bonolar, döviz, altın, future ya da opsiyon gibi varlıklar nedeniyle piyasa riskine maruz kalmaktadırlar (Altay, 2014).

2.4.6. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, bir bankanın faaliyetlerini yürütürken gelirlerinden daha fazla maliyetli işlemler yapması neticesinde özkaynaklarını yitirmesidir. Bankaların ödemeler sistemlerinde yeterli kontrol olmaması, banka personellerinin banka aleyhinde faaliyetlerde bulunması, teknolojik gelişmelere paralel olarak banka bilgi işlemleri teknolojilerinin yetersiz kalması neticesinde dolandırıcılığa maruz kalınması operasyonel riske örnek olarak gösterilebilir (Mandacı, 2003). Bankacılık sisteminin maruz kaldığı operasyonel riskler şu şekilde sıralanabilmektedir; (Muermann ve Oktem, 2003, s.28)

- İşlem başarısızlıkları, hileli ticaret vb. nedenlerden ortaya çıkan riskler
- Bina veya bilgisayar gibi varlıkların kaybı veya hasarından kaynaklanan riskler
- İçsel veya dışsal dolandırıcılık nedeniyle karşılaşılan riskler
- İstihdam uygulamaları, iş yeri güvenliği veya düzenleyici ortamdaki değişiklikler nedeniyle yasal sorumluluktan kaynaklanan riskler
- Siyasi sistemde yaşanan ciddi değişiklikler nedeniyle ortaya çıkan ülke riski

Bankaların, personellerinin risk limitlerini doğru bir şekilde belirlemesi ve denetlemesi, iç suistimallere karşı gerekli tedbirlerin alınması ve elektronik ortamlarda gerçekleşen işlemler için dışarıdan gelebilecek hırsızlık ve dolandırıcılık gibi saldırılara karşı sistem güvenliğini sağlamaları operasyonel riskin azaltılması bakımından önemlidir. Finansal araçların karmaşıklığının artması ve enformasyon sistemlerindeki gelişmelerle birlikte bu araçların kullanımının yaygınlaşmasına bağlı olarak bankaların sunduğu fırsat ve risklerin artması operasyonel riski daha önemli hale getirmektedir (Altay, 2014).

Operasyonel riskin yönetilmesi, riskin ölçümü ve beklenmeyen kayıpların karşılanması için gerekli risk sermayesinin hesaplanabilmesiyle mümkündür. Bu durumda risk yönetimi için gerekli tedbirlerin alınması, yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesi, riske dayalı performans sisteminin işletilebilmesi gibi değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

2.4.7. Ülke Riski

Küreselleşme süreciyle birlikte sermayenin önündeki engellerin kalkması ve sermaye hareketlerinin hızlıca yön değiştirebilmesi sebebiyle, bulundukları coğrafyanın

güncel mali, siyasi ve politik etkileriyle birlikte maruz kaldıkları risk türüdür (Ulusoy, 2017).

Bir ülkede meydana gelen ekonomik bozulma neticesinde o ülkenin ödemeler dengesinde meydana gelen bir aksaklığın kümülatif etkiyle ticaret yaptığı diğer ülkelere kaynak aktaramaması daha büyük krizlere sebebiyet verebilmektedir. Ülkede meydana gelen ekonomik bozulmanın bankacılık sektöründe yaratacağı etki ise, transfer işlemlerinde aracı rolünde bulunan bankaların risklerin artması neticesinde bu işlemlerini gerçekleştirememesi neticesinde diğer ülkelerde ortaklık kurduğu veya alım-satım yaptığı bankalara da riskleri taşıyabilmekte ve uluslararası bankacılık sistemlerini etkileyebilmektedir. Dolayısıyla ülke riskinin artması kaynak ve risk transferlerini etkileyebilmekte, ulusal ve uluslararası finansal problemleri derinleştirebilmektedir.

Bankacılık sektörünün karşılaşılabileceği risk çeşitleri belirlendikten sonra bu risk türleriyle nasıl mücadele edilmesi gerektiği, bankacılıkta risk yönetiminin amacı, önemi, yönetim süreci ve bir takım risk yönetimi uygulamalarına değinilecektir.

2.5. Bankacılık Sisteminde Risk Yönetimi

1970’li yılların başında dünya ekonomisinde stagflasyon bunalımına girilmesi sonrasında krizden çıkış ve yeniden yapılanma sürecinde neoliberalizmin yükselişi, kapitalizmin finansallaşması ve küreselleşme eğilimleri ön plana çıkmıştı. Uluslararası piyasaların globalleşmesiyle sermayenin dolaşımının önünden engellerin kalkması, teknolojik gelişmelerle ürün çeşitliliğinin ve hizmetlerin artması, piyasalarda değişkenliğin ve volitaliti’nin artması, yeni belirsizlikleri ve riskleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte bankalar klasik hizmet ve ürünlerine ek olarak yeni ürün ve hizmetleri kullanımına sunmaya başlamış, dolayısıyla kredi, piyasa ve operasyonel risklere ek olarak başka risklerle de karşılaşmaya başlamışlardır (Külahi vd., 2013, s.185). Finansal piyasalarda yaşanan bu gelişmelerle birlikte, piyasalar arasındaki geçişkenliklerin artmaya başlamasıyla risklerin farklı piyasalara sıçrayabilme ve ulusal boyutunun ilerisinde bölgesel veya uluslararası finansal piyasaları da etkileyebiliyor olması risk yönetimi kavramını ortaya çıkarmıştır.

Risk yönetimi, riskin tanımlanması ve kontrol edilmesinden oluşur ve risklerin kabul edilebilir düzeyde tutulması anlamına gelmektedir. Risklerle başa çıkmak ve bankacılık sisteminin iyi işleyebilmesi için, sektörün karşılaşılabileceği her türlü riskin iyi

yönetilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla risk yönetimi her türlü bankacılık hizmetlerinin temel işlevlerinden birisi haline gelmiştir (Goyal, 2010, s.103).

Finansal sistemde risklerin var olması ve bankaların bu risklere açık bir konumda olmaları nedeniyle bankalar açısından risk yönetimi oldukça önemlidir. Bankaların karlılık oranları, sermaye yeterlilikleri, pazar payları ve uluslararası faaliyet alanlarını genişletebilmek amacıyla üstlendikleri riskler için risk yönetimi uygulamalarına ihtiyaç duymaktadırlar.

Risk yönetimi bankalar için olmazsa olmaz gerekliliklerden birisi olduğu için, risk yönetimine ilişkin sınırların ve prensiplerin iyi belirlenip bu çerçevede doğrultusunda planlama ve uygulama yapmaları gerekmektedir. Bu bağlamda TBB (2006) risk yönetimi prensiplerini şu başlıklar altında düzenlemiştir;

- Risk yönetiminin organizasyonel yapısının belirlenmesi
- Risk yönetimi fonksiyonuna ilişkin görev ve sorumlulukların belirlenmesi
- Risk ölçüm süreçlerinin belirlenmesi
- Sermaye yönetiminin sağlanması
- Risk politikaları ve risk limitlerinin belirlenmesi
- Risk raporlaması
- Kamuyu bilgilendirme
- Bilgi teknolojileri süreçleri
- İş sürekliliğinin sağlanması

Risk yönetimi, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bankaların ve işletmelerin yönetim fonksiyonları arasına girmiş, özellikle 1980'lerden itibaren temel yönetim fonksiyonlarından birisi olmuştur. Bankaların ve işletmelerin maruz kaldığı riskler, bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler, risk konusunda yapılan bilimsel çalışmaların artması, stres testleri ve çeşitli risk matrislerinin gelişmesi gibi birtakım tekniklerle yönetilebilmeleri mümkün olabilmektedir (Yarız, 2012, s.3).

2.5.1. Risk Yönetiminin Amacı

Kabul edilebilir risk düzeyleri kurumdan kuruma veya ülkeden ülkeye farklılık göstermesine karşın, risk yönetiminin temel amacı, paydaşların karını maksimuma çıkarmak amacıyla bankacılık organizasyonunun uzun vadeli borç ödeme kabiliyetini

sağlamak için sermaye optimizasyonunun sağlanmasıdır (Goyal, 2010).

Risk kavramıyla ilgili genel düşüncenin aksine risk sadece bir kayıp olanağını göstermemekte, bankaların ve paydaşlarının gelecekte daha fazla getiri elde edebilmek amacıyla katlanmaya razı oldukları riskleri de içermektedir. Dolayısıyla risk yönetimi karşılaşılabilecek zararları kontrol altında tutmayı veya izlenilebilir olmasını amaçlarken, aynı zamanda kazanç potansiyelini (getiriyi) ve sermayeyi optimal düzeyde tutmayı da, yani fırsat yönetimini de içermektedir.

2.5.2. Risk Yönetimi Süreci

Risk yönetimi süreci, kurumun amaçlarını gerçekleştirmek üzere, makul düzeyde güvence sağlamak amacıyla, potansiyel olay ve durumları belirleme, değerlendirme, yönetme ve kontrol etme sürecidir (Bozkurt, 2016, s. 19).

Risk yönetim sürecinin etkin ve verimli olması başarılı bir risk yönetimini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda bir risk yönetimi sürecinin aşamaları aşağıdaki gibi olabilmektedir; (Goyal, 2010)

- Risklerin Tanımlanması; Bankaların maruz kaldığı veya kalabileceği risklerin özelliklerinin tanımlanması
- Risklerin Ölçülmesi; Bankaların maruz kaldığı risklerin veriler doğrultusunda belli ölçüm ve kriterlere göre sayısal ya da analitik bir şekilde ifade edilmesi
- Risklerin İzlenmesi; Karşılaşılan veya karşılaşılabilecek risklerin belirli periyotlarla izlenip analiz edilmesi
- Risklerin Ön Raporlaması; Risklerle ilgili ilk raporlamaların yapılması ve ön sonuçların değerlendirilmesi
- Risk Yönetiminin Eksiklere Göre Revize Edilmesi; Risklerin yönetimiyle ilgili ön raporlarda eksiklik varsa revize edilmesi ve kontroller yapılarak politikaların hayata geçirilmesi
- Risklerin Son Raporlaması; Risk yönetimiyle ilgili tüm süreçlerin gözden geçirilerek değerlendirilmesi ve varsa eksiklerin gözden geçirilmesi

2.5.3. Risk Ölçüm Süreci ve Risk Kontrolü

Risk ölçümü süreci, belirli bir işlemin veya faaliyetin maruz kaldığı risk derecesinin değerlendirilmesidir. Risklerin tam olarak ölçülmesi mümkün olmasa da risk

derecelendirme modelleri yardımıyla riskin düzeyi belirlenebilmektedir (Goyal, 2010).

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 2006 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BBDK) ile yaptığı ‘Basel-II Uyum Süreci’ çalışmasında risklerin ölçüm süreçlerini 3 madde olarak açıklamıştır. Bunlar;

1. Bankalar maruz kaldıkları risklerin tümünü ölçebilmek için güvenilir ve bütünlük içerisinde uygulanabilen; yapıları, ürün çeşitleri ve faaliyet alanları ile uyumlu risk ölçüm sistemlerine sahip olmalıdır.
2. Bankalar, risk ölçüm sisteminin kurulması, idame ettirilmesi, izlenmesi, kontrol edilmesi hususlarına ilişkin olarak sorumluluk paylaşımını, icracı fonksiyonlarından bağımsız olacak şekilde tesis etmeli, ilgili süreçleri ve görev tanımlarını net şekilde yazılı olarak hazırlamalıdır.
3. Veri yönetimine ilişkin ilkeler belirlenmelidir. Veri yönetim politikaları belirlenmeli ve etkili bir şekilde uygulanmaları sağlanmalıdır. İç verilerin ölçümleme için yeterli olmadığı koşullarda, dış veriler istatistiki yöntemlerle uygun hale getirilerek, banka veri tabanına dahil edilebilir.

Risk ölçüm süreçleriyle ilişkili olarak risk kontrolünün de sağlanması gerekmektedir. Risk kontrolü, bankaların çeşitli araçların yardımıyla riski kontrol almak için gerekli uygulamaları yaptıkları aşamadır. Risk kontrol araçları ise şu şekildedir; (Goyal, 2010)

- Uygulamaların ve işlerin çeşitlendirilmesi
- Sigorta ve riskten korunma yöntemlerinin uygulanması
- Risk tavanının belirlenmesi
- Risklerin doğru zamanda türev araçlar ile karşı tarafa aktarılması
- Menkul kıymetleştirme veya yeniden inşa işlemleri

Bankaların yönetim kurulundan gişe personeline kadar her kademede risk yönetim birimleri oluşturmaları, riskleri minimize etmeleri ve yönetmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda görev ve sorumlulukların belirlenmesi gerekmektedir. TBB görev ve sorumlulukları şöyle açıklamaktadır; (TBB, 2006)

- Yönetim kurulu; risk yönetimi politika ve süreçlerinin geliştirilmesinden, banka faaliyetlerinin politika ve stratejilere uyumunun gözetim ve denetiminden, risk yönetimi fonksiyonunun bağımsız ve objektif olarak yerine getirilmesinin sağlanmasından sorumludur.

- Banka bünyesindeki risk kültürünün oluşturulması ve yerleştirilmesini sağlamaya dönük altyapı ve ortam geliştirilmelidir. Burada amaç bankada risk kültürünün oluşturulması ve banka çalışanlarının yaptığı işin risklerinin ve muhtemel etkilerinin bilincinde olmasıdır.

Risklerin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için kaynaklarına göre sınıflandırılması da önemlidir. Bu durumda karşılaşılabilecek riskin nasıl yönetilebileceğini anlamak ve gerekli olan müdahaleleri daha iyi saptayabilmek mümkün olmaktadır. Basel süreci içerisinde riskler kaynaklarına göre piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olarak üç ana başlıkta ve bunların alt başlıkları şeklinde düzenlenmiştir. Risklerin ayrı ayrı sınıflandırılmaları risk yönetim departmanlarının organizasyonunu oluşturmasında ve bu şema doğrultusunda riskleri yöneten uzman personellerin çabalarının daha etkin olacağı düşünülmektedir (Altay, 2014, s.9).

2.5.4. Basel Komitesi (I-II-III)

Uluslararası para ve bankacılık piyasalarında yaşanan bozulmalarla, bankacılık sisteminde ortaya krizler neticesinde, karşılaşılabilecek yeni risklerin ve krizlerin önlenmesi amacıyla 1974 yılının sonunda Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde, uluslararası bankacılık sisteminin gözetimi ve denetimini sağlamak amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulamaları Komitesi (Basel Komitesi- BCBS) kurulmuştur (BIS.org). Basel Komitesi, BIS bünyesinde bulunan Gelişmiş 10 Ülke (G-10) merkez bankası guvernörleri tarafından oluşturulmuş bir komite olup, günümüzde Avrupa Birliği ve Türkiye’ de dahil 28 üye bulunan ve 100’den fazla ülkede kabul görmüş bir gözetim ve denetim komitesidir. Komitenin düzenlemeleri ülkeler için bir tavsiye niteliği taşımasıyla birlikte, bu kriterleri benimsemeyen ülkelerin bankacılık sistemlerinin güvenilirliği daha düşük seviyede olup, risk primleri yüksek olabilmektedir (Köksal vd., 2020, s.4).

Basel Komitesi’nin temel amacı, bankaların farklı risk türlerini tanımlarına ve banka varlıklarının yetersiz sermayelendirmesinin engellenmesiyle, bankaların karışı karşıya olduğu kredi ve operasyonel risklerin azaltılmasına yönelik uygulamaların hayata geçirilmesidir. Komitenin yayımladığı bildirimler, bankacılık komitesi arasında risk yönetimine yönelik standartlaşma ve evrenselleştirmeyi beraberinde getirip, bankaların mevduat sahiplerinin ve hissedarlarının çıkarlarının korunmasını amaçlamıştır (Goyal,

2010).

Basel Kriterleri, bankalarda etkin bir risk yönetimi ve piyasa disiplini oluşturmakla birlikte, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğinin artması ve finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunması açısından önemli bir adım olmuştur (Külahi vd., 2013). Basel Komitesi ilk raporunu 1988 yılında yayımlamıştır. 1988 yılında yayımlanan Basel-I ‘Sermaye Yeterliliği Rasyosu’ (SYR) finansal piyasalarda yaşanan gelişmelere bağlı olarak sürekli geliştirip revize edilmiş ve 2004 yılında hesaplama yöntemleri tamamen değiştirilerek Basel-II ‘Yeni Sermaye Uzlaşısı’ olarak yayımlanmıştır. 2008 küresel krizinin ardından Basel-II’nin yetersiz olduğu görüşleri tartışılmaya başlanınca 2010 yılında Basel-III kriterleri yayımlanmıştır (Külahi vd. 2013).

2.5.4.1. Basel-I ‘sermaye yeterliliği rasyosu

Basel-I kriterleri, bankaların faaliyetleri neticesinde üstlendikleri riskleri ile sahip oldukları sermaye arasında ilişki kuran ilk uluslararası düzenleme özelliğine sahip metindir. 1988 yayımlanan Basel-I Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR) birçok ülke tarafından kabul görmüş bir düzenleme olup yüzden fazla ülkede uygulama alanı bulmuştur. Basel-I uzlaşısı iki temel amaçla ortaya koyulmuştur; (Babuşcu vd., 2018)

- Küreselleşme süreciyle 1980’lerde başlayan finansal deregülasyon akımlarının bankacılık sisteminde risk düzeylerini hızla arttırması
- Bankların sınır ötesi (Cross-border operations) operasyonları arttırmaları ve yeni faaliyet alanlarına yönelmeleri

1988 yılında yayımlanan Basel-I kriterlerinde; Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR), ‘Toplam Sermaye/Kredi Riski’ olarak belirlenmiş ve bu oranın asgari %8 olması gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur. 1996’da yapılan revizyon ile SYR’ye piyasa riski de eklenerek ‘Toplam Sermaye/ (Kredi Riski + Piyasa Riski)’ olarak güncellenmiş, ancak %8’lik asgari oran değiştirilmemiştir (Erdoğan, 2014, s.143).

Basel-I uzlaşısında sermaye ‘Ana Sermaye’ ve ‘Katkı Sermaye’ olarak ikiye ayrılıp, sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında bu iki talep toplanıp, ‘Sermayeden İndirilecek Değerler’ düşürülerek ‘Sermaye Tabanı’ oluşturulmuştur. Varlık kalemleri ve bilanço dışı işlemler taşıdıkları risklere göre farklı katsayılarla (%0, %20, %50, %100 gibi) ağırlıklandırılarak sınıflanmıştır. Daha sonra risk grubuna göre

ağırlıklandırılan tutarlar toplanarak ‘Risk Ağırlıklı Varlıklar’ (Kredi Riski) toplamına ulaşılmıştır. Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR) ise Sermaye Tabanının, Risk Ağırlıklı Varlıklar tutarına bölünmesi ile bulunmaktadır (Ersoy, 2011, s.56-57).

2.5.4.2. Basel-II ‘yeni sermaye uzlaşısı

Basel-I uzlaşısının ardından 1999 yılında komite tarafından yeni bir uzlaşi teklif edilip 2004 yılında Basel-II uzlaşısı ilan edilmiştir.

Basel-II uzlaşısı, Basel-I sermaye uzlaşısına kıyasla çok daha kapsamlı olarak, sermaye yeterliliği hesaplamalarında bankaların risk ölçümlerinin daha sağlıklı olmasını sağlamak ve finansal yeniliklerin daha iyi değerlendirilmesini sağlamak amacıyla köklü değişiklikleri içermektedir. Ayrıca yeni uzlaşi, risk ölçümü ve kontrolünde sürekli iyileştirmeleri, ödüllendirmeyi ve teşvik etmeyi amaçlamaktaydı (BIS, 2004). Basel-II Yeni Sermaye Uzlaşısı, risk odaklı sermaye yönetimi ve risk odaklı kredi fiyatlaması gibi bankaların bulundurması gereken asgari sermaye miktarını riske göre belirlemeye yönelik kapsamlı bir düzenleme olarak yayımlanmıştır (Erdoğan, 2014). Basel-II uzlaşısında kredi riski ve piyasa riskine ek olarak operasyonel risk de sermaye yeterliliği rasyosuna (SYR) ilave edilmiş, oran ise %8 olarak sabit tutulmuştur.

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu : } \frac{\text{TOPLAM SERMAYE (Ana Sermaye + Katkı Sermaye + Sermaye Benzeri Varlıklar)}}{\text{Kredi Riski + Piyasa Riski + Operasyonel Risk}} \geq \%8$$

(SYR)

Basel-II uzlaşısında sadece risklerin ölçülmesiyle yetinilmemiş, doğru bir risk yönetiminin uygulanmasına ve finansal istikrarın sağlanmasına dönük olarak ‘Asgari Sermaye Yükümlülüğü’ ile birlikte ‘Denetim Otoritesinin Gözden Geçirilmesi’ ve ‘Piyasa Disiplini’ başlıkları yapısal bloklar olarak belirlenmiş, uzlaşının kapsamı genişletilmiştir (Ersoy, 2011).

Tablo 2.3.: Basel-II Yapısal Blokları ve Alternatif Ölçüm Yöntemleri (BIS, 2004)

1. Yapısal Blok	2. Yapısal Blok	3. Yapısal Blok
Asgari Sermaye Gereksinimleri	Denetim Otoritesinin İncelenmesi	Piyasa Disiplini
	Hesaplama Yöntemleri	
Kredi Riski	- Basitlendirilmiş Standart Yaklaşım - Standart Yaklaşım - İçsel Derecelendirmelere Dayalı Yaklaşım	
Piyasa Riski	- Standart Yaklaşım - Riske Maruz Değer (RMD) Yaklaşımı	
Operasyonel Risk	- Temel Göstergeler Yaklaşımı - Alternatif Standart Yaklaşım - Standart Yaklaşım	

Basel-II uzlaşısının birinci yapısal bloğunda bankalar için sermaye hesaplama teknikleri belirtilmiştir. Sermaye yeterliliği hesaplarına esas olarak belirlenmiş bulunan; kredi, piyasa ve operasyonel risklerin hesaplamaları farklı ve alternatif yöntemlerle ölçülmekte ve hesaplanan riskler sermaye ile ilişkilendirilerek ihtiyaç duyulan minimum sermaye tutarı belirlenmektedir.

İkinci Yapısal blok olan Denetim Otoritesinin İncelenmesi süreci, risk yönetimi süreçlerinin yeterliliğini ve bütünlüğünü sağlamak için gerekli olup, basel komitesi tarafından 4 ilke etrafında toplanmıştır; (Goyal, 2010)

- Bankalar risk profiline ilişkin sermaye yeterliliğini değerlendirmeli ve sermaye seviyesini korumaya yönelik bir stratejiye sahip olmalı
- Denetim otoriteleri, bankaların asgari düzenleyici sermaye yükümlülüğünün üzerinde faaliyet göstermelerini ve bu seviyede sermaye bulundurmalarını sağlamalıdır.
- Denetim otoritesi bankanın içsel sermaye yeterliliğini değerlendirmeli ve stratejilerini yanında düzenleyici sermaye oranlarına uyumu da gözlemlemelidir.

- Denetim otoriteleri, sermayenin ihtiyatlı seviyenin altına düşmesini önlemek için erken müdahale etmelidir.

Üçüncü yapısal blok, bankaların kamuya açıklamaları gereken hususları belirten ve bu açıklamaların kapsamı, şeklini ve periyotlarını ortaya koyana, piyasa disiplinin sağlanmasını ve şeffaflığı amaçlayan bölümdür.

Piyasa disiplini bloğu, ilk iki bloğun tamamlayıcısı olup, piyasa disiplini açıklama gerekliliği olan durumları belirleyerek güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu açıklamalar, yatırımcıların banka hakkında gerekli olan bilgilere sahip olarak, yatırım kararlarını daha rasyonel şekilde vermelerine olanak sağlamaktadır. Dokümanda açıklanması gereken bilgiler ise şunlardır; (Köksal vd., 2020)

- Genel Niteliksel ve Genel Niceliksel Açıklamalar
- Sermayeye İlişkin Açıklamalar ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Açıklamalar
- Risk Miktarı ve Değerlendirilmesi
- Kredi Riski Açıklamaları, Piyasa Riski Açıklamaları ve Operasyonel Risk Açıklamaları
- Sermaye Katılımları İçin Açıklamalar
- Bankacılık Faaliyetlerine İlişkin Faiz Oranı Riski Açıklamaları
- Ücretlendirme Politikalarına İlişkin Açıklamalar

2.5.4.3. Basel-III düzenlemeleri

Lehmann Brothers'ın batmasıyla başlayan 2008 Küresel Ekonomik Kriz karmaşık ve detaylı gözüken finansal düzenlemelerin yetersiz olduğu tartışmalarının çıkmasına neden olmuştu (BBDK, 2010). Aslında 2008'de yaşanan çöküşten öncesinde de Basel-II kriterlerinin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bankacılık sektörü finansal krize yüksek kaldıraç ve yetersiz likidite tamponlarıyla girmişti. Ayrıca yönetişimin eksikliği, risk yönetiminin zayıf olması ve yanlış teşvik programlarının uygulanması da diğer problemlerdi. Bu olumsuzlukların bir araya gelmesinin temel nedeni ise likidite risklerinin yanlış fiyatlanması ve aşırı kredi büyümelerinin varlığı olmuştu (BIS, 2011).

2010 yılında yayımlanan Basel-III uzlaşısının amacı, bankacılık-finance sisteminin finansal ve ekonomik şoklara karşı direncinin artırılması, kurumsal yönetimin

etkinleştirilmesi, risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi, bankaların açık ve şeffaf bir biçimde kamuoyu bilgilendirme özelliklerinin arttırılmasıdır (Köksal vd., 2020).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Uygulamaları Komitesi (BCBS-Basel Komitesi) hazırlanan ve BIS (2011) tarafından yayımlanan raporda Basel-III uzlaşısının temel amacını; Bankacılık sisteminin, kaynağı her ne olursa olsun mali ve ekonomik bozulmalardan kaynaklanan şokları absorbe etme yeteneğini geliştirmek, böylece problemlerin mali sektörlerden reel ekonomiye yayılma riskini azaltmak olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda Basel-III uzlaşısının kapsamı şu maddelerle belirlenmiştir;

- Sermaye tabanının kalitesinin, tutarlılığının ve şeffaflığının arttırılması
- Sermaye tabanının kalitesinin, tutarlılığının ve şeffaflığının arttırılması
- Risk kapsamının genişletilmesi
- Riske maruz sermaye gereksinimlerinin kaldıraç oranıyla desteklenmesi
- Dönemselliğin azaltılması ve konjonktür karşıtı sermaye tamponlarının güçlendirilmesi
- Likidite düzenlemelerinin yapılması ve likidite riskinin kontrol edilmesi
- Mikro-ihtiyati önlemlerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının arttırılması ve Makro-ihtiyati tedbirlerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin yükseltilmesi

Basel-III kriterleri ile getirilen düzenlemeler, Basel-II uzlaşısını ortadan kaldıran bir reform niteliğinde değil, aksine Basel-II uzlaşısında belirtilen yapısal blokların revize edilip desteklenmesi ve güçlendirilmesini amaçlayan ek düzenlemeler içermektedir (Köksal vd., 2020).

Basel-II sürecinden Basel-III sürecine geçiş aşamasında uygulanacak yeni ve güçlendirilmiş sermaye tamponları oranları Tablo 2.4’de verilmiştir (Gürel vd., 2012, s.20).

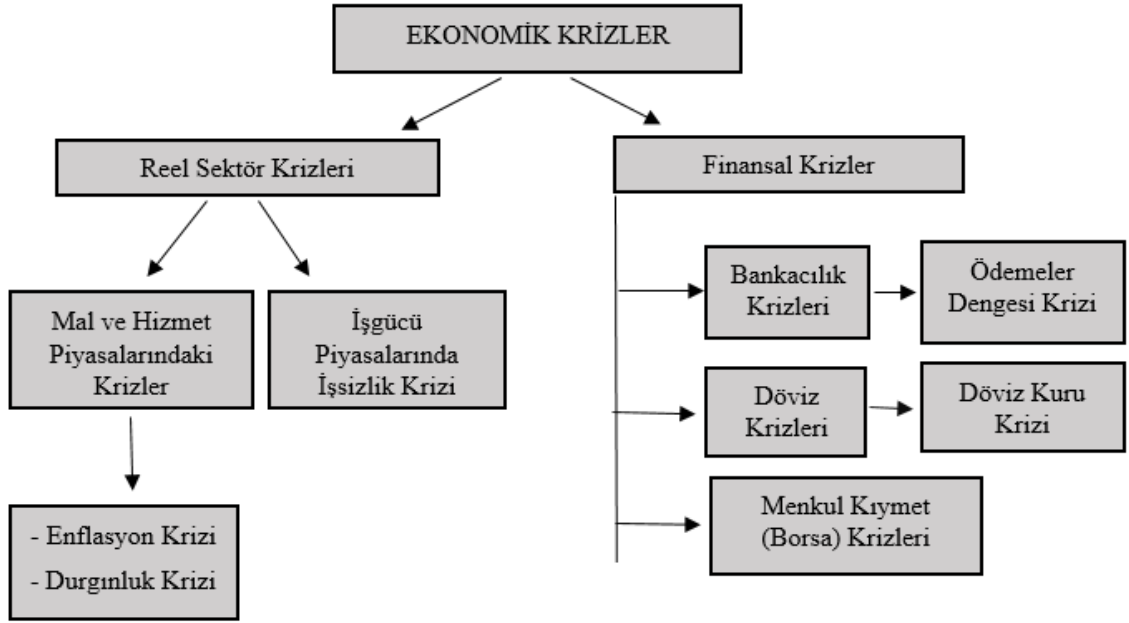
Tablo 2.4.: Güçlendirilmiş Sermaye Çerçevesi: Basel-II'den Basel-III'e (Gürel vd., (2012), s.3-4)

Risk Ağırlıklı Varlıkların Yüzdesi	Çekirdek Sermaye			1.Kuşak (Tier) Sermaye		Toplam Sermaye	
	Minimum	Koruma Tamponu	Gereken	Minimum	Gereken	Minimum	Gereken
Basel-II	2	-	-	4	-	8	-
NOT	Yeni tanım altında ortalama uluslararası bir banka için %1'e eşdeğer			Yeni tanım altında ortalama uluslararası bir banka için %2'e eşdeğer			
Basel-III Yeni Tanım ve Kalibrasyon	4,5	2,5	7	6	8,5	8	10,5

2.5.4.4 Finansal Krizler ve Bankacılık Krizleri

Finansal sistemi oluşturan en büyük ve önemli unsur bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektörü, finansal sistemde meydana gelen bozulmalardan etkilendiği gibi ekonominin genelinden kaynaklanan bozulmalardan da direkt olarak etkilenmektedir. Bu bağlamda bankacılık krizlerinin nedenlerine değinmeden önce finansal kriz ve ekonomik krizin aşamalarına değinmek konunun daha iyi anlaşılmasına fayda sağlayacaktır.

Ekonomik krizlerin ortaya çıkış nedenlerini iki piyasa olarak incelemek gerekmektedir. İlk olarak reel sektörde yaşanacak bozulmalar neticesinde krizin boyutuna bağlı olarak ekonomik krizlerin ortaya çıkmasıdır. İkincisi ise finansal piyasalarda yaşanacak ani şoklar neticesinde ortaya çıkacak olan ekonomik krizlerdir. Her iki piyasanın da ekonomik krizleri tetikledikleri, piyasa geçişkenliklerinin yüksek olması nedeniyle bir piyasada yaşanacak negatif bir şokun etkisiyle diğer piyasadaki göstergelerin de bozulduğu ve ekonomik krizin boyutlarının değiştiğini söylemek mümkündür. Ekonomik krizi ortaya çıkaran nedenler şekil 2.2'deki gibidir (Kibritçioğlu, 2015).

Şekil 2.2.: Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması (Kibritçiöğlu (2015), s.505)

Ekonomik krizler, herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasında meydana gelen dalgalanmaların kabul edilebilir bir değişim oranından daha şiddetli gerçekleşmesiyle fiyatların ve miktarların aşırı derecede etkilenmesi olarak tanımlanabilmektedir. Ekonomik kriz, reel ekonomik gelişmelerden veya finansal piyasalarda yaşanan krizlerden ortaya çıkmaktadır. Birbiriyle sıkı etkileşim içerisinde olan bu kriz türlerinden birisinin ortaya çıkması diğer kriz türlerini de etkileyebilmekte ve krizi sistematik bir boyuta getirip ulusal veya uluslararası derinliğini arttırabilmektedir. Finansal kriz ise, döviz ve hisse senedi gibi finansal piyasalarda meydana gelen şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sistemindeki batık kredilerin (geri ödenmeyen krediler) aşırı derecede artması neticesinde yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak tanımlanabilmektedir (Kibritçiöğlu, 2015).

Finansal krizlerin ortaya çıkış nedenleri ülkeden ülkeye değişebilmekte olmasına karşın temelde şunlardır; (Kale ve Eken, 2017)

- Ekonomik birimlerin, varlık-öz kaynak-borç yapısının sorunlu olması
- Bankaların karşılaştıkları likidite sorunları
- Ekonomik sistemdeki yapısal sorunlar ve konjonktürel dalgalanmalar

- Kamu ve özel sektörün finansman açıkları, varlıklarına oranla çok fazla borçlanmaları ve verimsiz yatırımlar
- Sağlıklı finansal serbestleşme ve sermaye akımları ile yıkıcı spekülasyon veya manipülasyona maruz kalınması
- Para ve maliye politikalarının yetersiz olması
- Aşırı kredi genişlemeleriyle finansal balonların oluşması

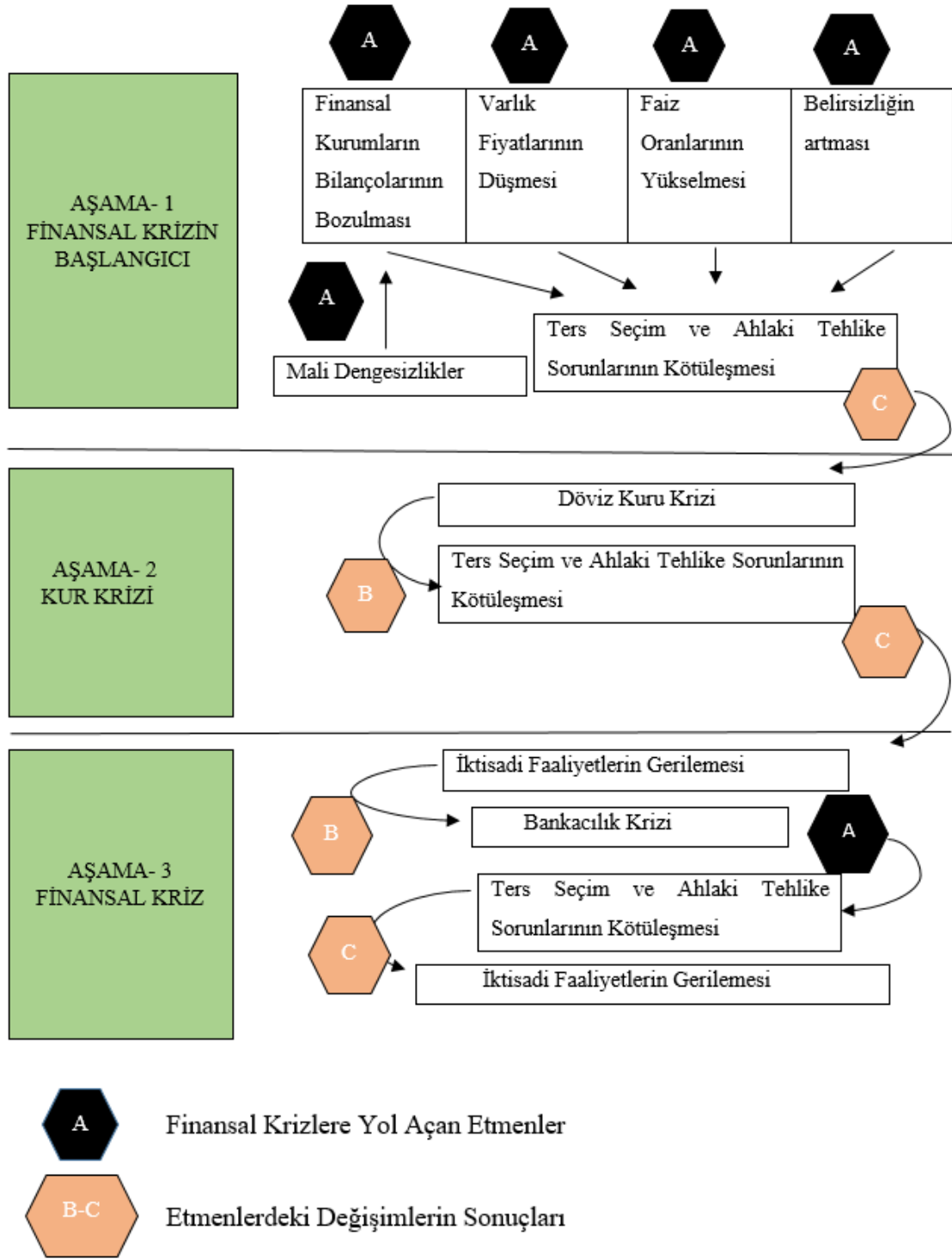
Mishkin'e (1999) göre finansal krizler 'ters seçim ve ahlaki çöküntünün' bulunduğu piyasalarda ortaya çıkan bozulmalar sebebiyle, finansal piyasalarda bulunan fonların etkin ve üretken yatırım opsiyonlarına kanalize edilememesi olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca Mishkin (1998) finansal istikrarsızlığı ortaya çıkaran krizlerin nedenlerini dört temel faktöre dayandırmıştır. Bunlar;

- Faiz oranlarındaki aşırı yükselme
- Finansal kurumların (Bankalar vd.) bilançolarında meydana gelen bozulmalar
- Finans dışı piyasalarda meydana gelen bozulmalar ve negatif şoklar
- Belirsizliğin artması şeklindedir

Uluslararası Para Fonu (IMF) finansal krizleri, bankacılık krizi, para krizi, dış borç krizi ve sistematik finansal kriz olarak dört alt başlıkta ele almıştır (IMF, 1998, s.74) .

Mishkin'e (1998) göre finansal krizin oluşumu süreci 'finansal krizin başlangıcı, Kur Krizi ve Finansal Kriz olarak 3 aşama olarak gerçekleşmektedir. Buna göre mali dengesizliklerin ortaya çıkmasıyla birlikte finansal kurumların bilançolarında, varlık fiyatlarında,faiz oranlarında yaşanan dengesizlikler ve belirsizlik ortamının oluşmasıyla ters seçim ve ahlaki tehlikenin ortaya çıkmasını finansansal krizin başlangıcı olarak görmektedir. Krizin ikinci aşamasını kur krizi oluştururken, beraberinde ters seçim ve ahlaki koşulların kötüleşmesi durumu oluşturur. Krizin son aşamasında ise iktisadi faaliyetlerin gerilemesi ile bankacılık krizlerinin ortaya çıkması, ters seçim ve ahlaki tehlikenin kötüleşmesi ve iktisadi faaliyetlerin daha da kötüleşmesi olarak finansal krizlerin oluşum sürecini özetler. Bu bağlamda şekil 2.3'de finansal krizin oluşum aşamaları özetlenmiştir.

Şekil 2.3.: Finansal Kriz Oluşumunun Aşamaları (Mishkin, 1998, s.20)

Finansal krizlerin için uygulanan politikalar ve çözüm teknikleri ülkelerin ekonomik yapısına göre farklılık göstermesine karşın genel olarak şu şekildedir; (Laeven ve Valencia, 2012)

- Kapsamlı likidite desteği
- Banka yeniden yapılandırılmalarının sağlanması ve sermayenin güçlendirilmesi
- Banka kamulaştırmaları
- Mevduat gibi varlıkların garanti altına alınması
- Varlık alımları
- Mevduatların dondurulması

2.6. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri, ticari bankaların alacaklılarına veya hissedarlarına karşı olan borçlarının-yükümlülüklerinin yerine getirilememesi veya vadelerinin uzatılamaması ya da piyasada oluşan güvensizlik nedeniyle vadesiz mevduatlardaki ani ve yüksek miktardaki çekme talebini karşılayamamaları durumunda likidite sıkıntısına düşmeleri ve ardından iflas etmeleri durumu olarak ifade edilebilmektedir (Delice, 2003)

IMF (1998) ise bankacılık krizlerini, bankaların fiili veya potansiyel banka yükümlülüklerini, iç konverbilitede askıya almalarına neden olan koşullara veya başarısızlıklara ilişkin bir durum ve hükümetin bunu önlemek için müdahale etmek amacıyla zorunlu olarak yardımları büyük ölçüde genişlettiği durum olarak açıklamıştır.

Bankacılık krizleri genellikle finansal serbestleşme dönemlerinde ortaya çıkar. Serbestleşmeyle birlikte faiz oranları yeniden düzenlenirken, bankacılık sisteminde yer alan diğer sınırlamalar kaldırılır. Böyle bir durumda bankacılık sisteminin karşılaşacağı risk çeşitleri artacağı için krizle karşılaşma olasılıkları da artar (Coşkun, 2001).

Diğer taraftan bankacılık krizleri ekonomik faaliyetlerde ve ekonomik büyümede bir gerileme ile eşzamanlı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla banka krizleri ile üretim arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek ve bankacılık krizlerinin reel etkisini ayırtmak kolay olmamaktadır (Çinko ve Ak , 2009)

Bankacılık krizlerinin tahmin edilmesinde izlenebilecek göstergelerden bazıları şunlardır; (Coşkun,2001)

- Reel Döviz Kuru
- Geniş Para Çoğaltanı
- Hisse Senedi Piyasası
- Üretim Düzeyi
- Reel Faiz Oranları

Bankacılık krizlerinin nedenleri ise mikro ekonomik ve makro ekonomik nedenler olarak tablo 2.5’deki gibi sınıflandırılabilir.

Tablo 2.5.: Bankacılık Krizlerinin Nedenleri (Tunay (2010) ve Çinko & Ak (2009) ’dan alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Makro-Ekonomik Nedenler	Mikro-Ekonomik Nedenler
- Büyüme Oranı	- Kredi Riski
- Dolarizasyon ve Döviz Kuru Dalgalanmaları	- Faiz Riski
- Cari İşlemler Açığı (Bütçe Açığı)	- Likidite Riski
- Enflasyon	- Piyasa Riski
- Uluslararası Faiz Oranlarındaki Değişiklikler	- Operasyonel Risk
- Sermaye Akımlarındaki Ani Hareketler	- Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike
- Finansal İstikrarsızlık	- Asimetrik Bilgi

Makroekonomik istikrarsızlıklar bankacılık krizlerinde daha etkin olan sorunlardır. Varlık fiyatlarının, özellikle emlak fiyatlarının alt üst olması, faiz oranlarındaki kesin değişimler, döviz kurunda yaşanan gelişmeler, bununla birlikte düşük büyüme oranı ve artan cari açık bankacılık krizlerine sebebiyet vermektedir. Finansal sistemin ve bankacılık sektörünün makro iktisadi şokları atlatması zordur. Ancak sistemdeki bazı bankalar ciddi makro iktisadi şoklardan bile zarar görmeden çıkmayı başarmaktadırlar (Coşkun, 2001).

Mikroekonomik nedenler bankacılık sektöründeki yapısal ve yönetim parametrelerinin tamamını kapsamaktadır. Bankacılık sektörü riskleri, bankaların aktif dengelerinin bozulmasına sebebiyet verebilmekte, dolayısıyla bankalar yükümlülüklerini yerine getirebilmekte zorlanabilmektedirler. Ayrıca ters seçim ve ahlaki tehlike, asimetrik bilgi ve diğer risk türlerinin de var olması bankacılık sektörünü etkilemekte, krizleri derinleştirebilmektedir.

Bankacılık krizleri ve döviz krizleri ikiz kriz (twin crises) olarak bilinmektedirler. Ancak bankacılık krizleri döviz krizlerinden daha uzun sürme eğilimindedirler ve

ekonomik aktivite üzerinde daha ciddi etkilere sahiptirler. Bankacılık krizleri, sermaye ve mali kontroller nedeniyle daha önceleri nispeten daha nadir görülmelerine karşın, küreselleşmeyle birlikte sermaye akımlarının da etkisiyle daha sık görülmeye başlamıştır. (IMF, 2002).

Bankacılık sektörü, finansal sistemin en önemli unsuru olduğu için bankacılık sisteminde meydana gelen bir krizin maliyetleri oldukça yüksek olabilmektedir. Bu nedenle bankacılık sektörünü krize sokabilecek risklerin önceden tespit edilmesi ve bu risklerle mücadele edilmesi, yüksek maliyetlerden kaçınılmasını da beraberinde getirecektir.

2.6.1. Bankacılık Krizlerinin Maliyeti

Bankacılık krizlerinin ekonomiye yüklediği büyük maliyetler bulunmaktadır. Bankalar, içsel veya dışsal nedenlerden dolayı kriz boyutunda sorunlar yaşıyorsa ekonomik sisteme etkisi olabilmekte ve finansal piyasaların birbiriyle olan ilişkisi kuvvetli olduğu için, bu piyasalardan birinde ortaya çıkacak bir krizin etkisi, sistematik kriz olarak ekonominin tamamını etkilemektedir. Bankacılık sektöründe bir krizin olması bankaların aracılık fonksiyonunu yerine getirememesine veya likidite fonksiyonunu aktif kullanamamasına dolayısıyla fonlama kabiliyetini kaybetmesine neden olabilmektedir. Böylesi bir durumda kısa dönemde yatırımların olumsuz etkilenmesine, krizin derinliğine bağlı olabilmekle beraber uzun dönemde çıktı düzeyinin düşmesine ve işsizliğin artmasına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla, bankacılık sisteminden kaynaklanan bir krizde makro ekonomik değişkenlerin bu durumdan ne ölçüde etkileneceği krizin ekonomi üzerinde yaratacağı maliyetleri etkilemektedir.

Bankacılık sektörünün tamamında veya bir bölümünde yaşanacak bir kriz, ekonominin tamamına veya önemli bir kısmına maliyet getirebilir. Bir bankacılık krizinden ilk olarak bankanın paydaşları doğrudan etkilenecektir. Paydaşlar arasında, özsermayesinin değeri azalacak olan veya tamamen yok olacak olan hissedarlar, tasarruflarının tamamını veya bir kısmını kaybetme riski olan ve portföyün yeniden tahsisinin maliyetiyle karşı karşıya olan mevduat sahipleri, bankanın geri ödeme alamayan diğer alacaklıları ve finansman için bağımlı olabilecek ya da alternatif kaynak bulmada zorluk çekebilecek borçlular bulunmaktadır (Hoggarth vd., 2001).

Bankacılık krizlerinin maliyetleri gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler açısından belirgin farklılıklar göstermekle birlikte, finansal maliyetler, artan kamu borçları

ve üretim kayıpları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler finansal ve bankacılık krizlerinden gelişmekte olan ülkelere nazaran daha kısa sürede kurtulabilmekte, ayrıca krizlerin sıklığı ve maliyeti gelişmekte olan ülkelerde daha fazla olmaktadır (Akın, 2017, s. 442).

Bir bankacılık krizi ilk olarak para stokunda keskin ve öngörülemeyen daralmaya neden olabilir (veya bundan kaynaklanabilir) ve dolayısıyla resesyonla sonuçlanabilir. İkinci olarak, eğer bazı bankalar bunalıma girmişse ve diğer bankaların sermayeleri kısıtlıysa, kredi arzı daralabilir, bu da firmaları ve hane halklarını bilançolarını ayarlamaya, özellikle de harcamalarını azaltmaya zorlayabilir ve kısa vadede üretimi düşürebilir. Bir diğer boyutu ise, banka finansmanına erişimin azalmasıyla birlikte yatırımların olumsuz etkilenmesi, sermaye birikiminin azalmasına ve dolayısıyla uzun vadede ekonominin çıktı kalitesi ve çıktı düzeyinin azalmasına neden olabilecektir (Hoggarth vd., 2001).

Bankacılık krizleri, döviz krizleriyle birlikte (ikiz kriz) ortaya çıktığı zaman, sadece bankacılık krizlerinin dikkate alındığı duruma göre daha büyük bir maliyete neden olmaktadır. Döviz krizleri beraberinde sıkı para politikası gerektiren krizler olması nedeniyle ciddi üretim kayıplarına sebebiyet vermektedir. Bankaların döviz baskısından dolayı kayıplarının artması nedeniyle üretim için gerekli olan fonları sağlaması zorlaşacak ve bankalar dolaylı olarak üretim kayıplarının artmasına sebep olabileceklerdir. Diğer taraftan bu süreç yerli kaynaklardan büyük kaçışlara neden olan derin bir bankacılık krizi olarak ortaya çıkmışsa, kurlar üzerindeki baskı daha da artmakta olup krizin oluşum mekanizması tümüyle farklılaşabilecektir (Altıntaş, 2004).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ PERFORMANSI VE FİNANSAL İSTİKRAR İLİŞKİSİN MODELLENMESİ

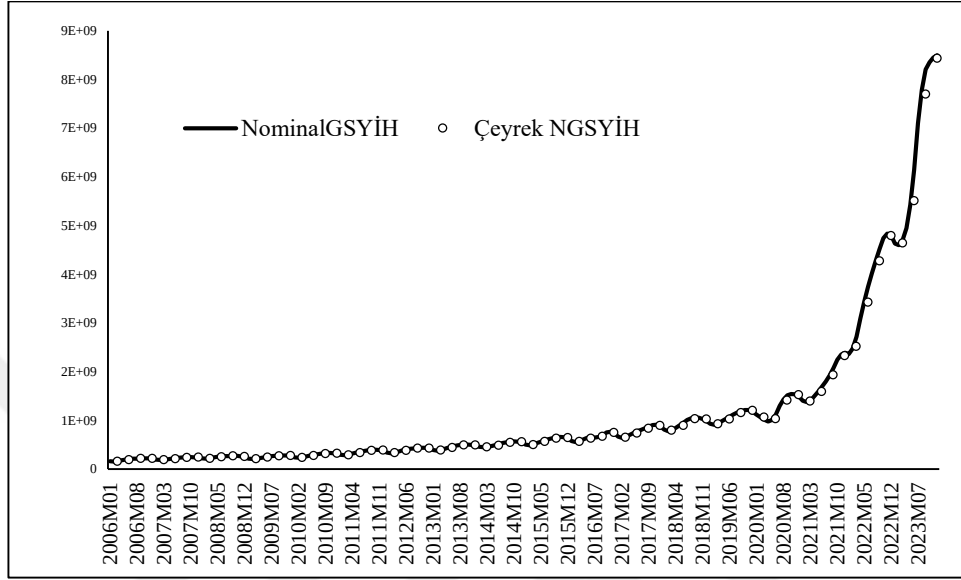
3.1. Yöntem ve Veri

Bankacılık sistemi performansı ve finansal istikrar arasındaki ilişkinin modellenmesi üç aşamalı bir yöntem gerektirmektedir: Bankacılık sisteminin performansının ölçümü, finansal istikrarın ölçümü ve bu iki ölçüm arasındaki ilişkinin belirlenmesi. Aşağıdaki bölümlerde söz konusu ölçütler ve oluşturulma yöntemleri ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

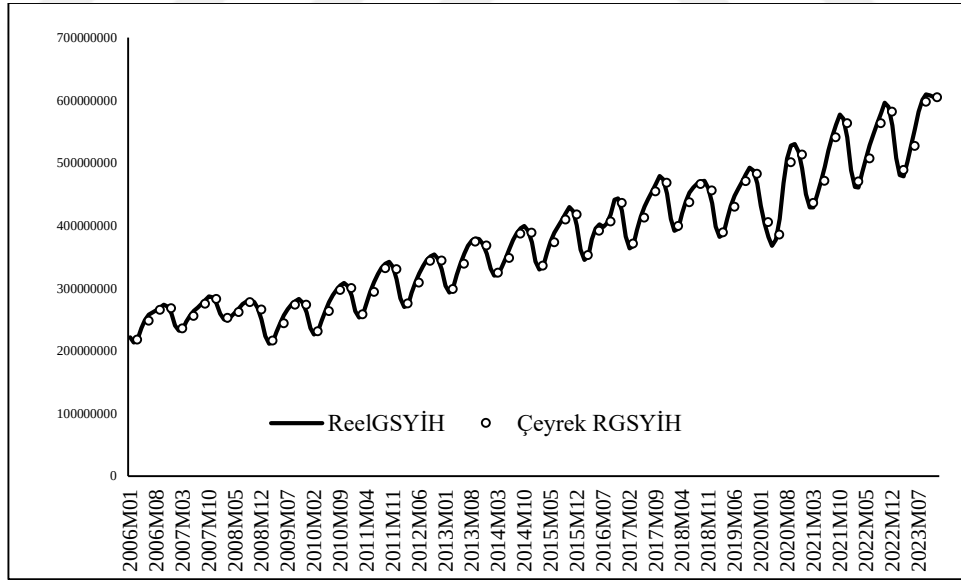
Çalışmada 2008 krizinin finansal istikrar üzerindeki etkisini de görebilmek adına başlangıç dönemi 2006 yılı olarak kabul edilmiştir. Öte yandan bu yıl aynı zamanda yeni bir para politikası stratejisinin (enflasyon hedeflemesi) açık olarak başlangıç tarihidir. Veri elde edilebilirliği açısından inceleme döneminin sonu 2023 yılıdır. Çalışma performans ve istikrar gibi dinamik bir konuyu kapsadığı için aylık frekanstaki verilerin kullanımı tercih edilecektir. Buna göre inceleme dönemi 2006: Ocak – 2023: Aralık dönemini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan tüm veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi aracılığı ile elde edilmiştir. Elde edilen tüm veriler (faiz oranları ve döviz kurlarına ilişkin değişkenler hariç) Census X-12 yöntemi aracılığı ile mevsimlik düzeltmeye (seasonal adjustment) tabi tutulduktan sonra analize dahil edilecektir.

Yöntem konusunda ayrıntıya girmeden önce açıklığa kavuşturulması gereken bir husus üzerinde durmak gerekmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi çalışmadaki değişkenler arasındaki dinamik yapının daha net belirlenebilmesi için aylık frekanstaki verilerin kullanımı tercih edilmiştir. Ancak, daha sonraki kısımlarda görüleceği gibi, bazı değişkenlerin GSYİH’ya oranı analizlerde yer almaktadır. Bilindiği gibi GSYİH ülkemizde çeyreklik frekansta ölçülmektedir. Bu nedenle GSYİH’ya ilişkin verilerin aylık frekansa dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu konuda kullanılabilecek çok sayıda istatistiki yöntem olmasına karşın, Santos Silva ve Cardoso (2001) tarafından ortaya konan üstünlükleri nedeniyle Chow ve Lin’in (1971) önerdikleri teknik kullanılmıştır. 1998:1 – 2023:4 çeyreklik verileri kullanılarak elde edilen 2006: Ocak – 2023: Aralık GSYİH değerleri Aşağıda yer alan Şekil 3.1 ve 3.2’den izlenebilir. Görülebileceği gibi,

elde edilen aylık nominal ve reel GSYİH değerleri, ölçülen çeyreklik frekanstaki verilerle oldukça uyumlu sonuçlar üretmektedir. Bu nedenle çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde kullanılacak reel ve nominal GSYİH değerleri sözü edilen teknikle türetilen aylık frekanstaki GSYİH değerleri olacaktır.

Şekil 3.1.: Aylık ve Çeyreklik Nominal GSYİH Serilerinin Karşılaştırılması

Şekil 3.2.: Aylık ve Çeyreklik Reel GSYİH Serilerinin Karşılaştırılması

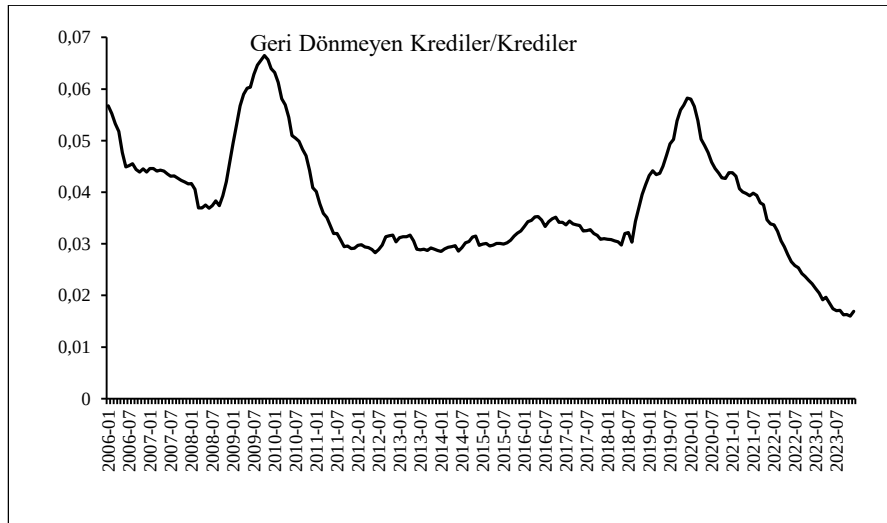
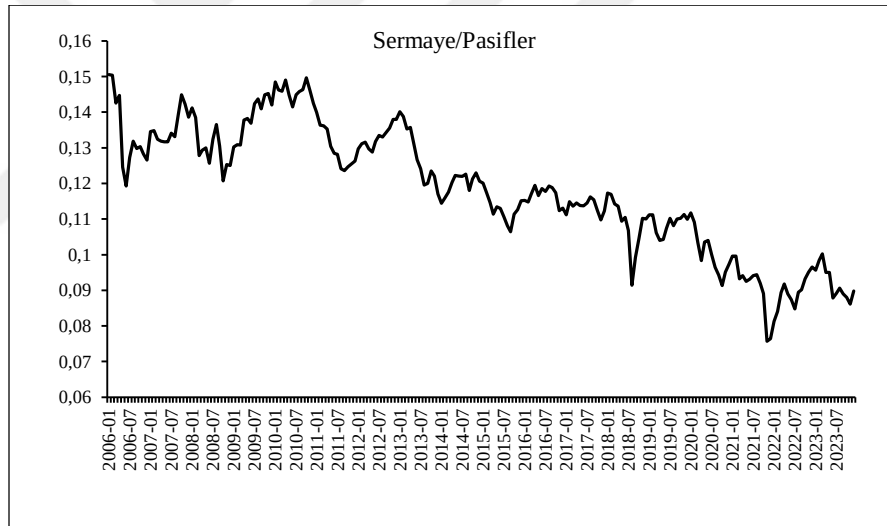
3.2. Bankacılık Sistemi Performansının Ölçümü

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sistemi toplam finansal sistem içerisinde en büyük ağırlığa sahip olan sektördür. Kredi hacminin belirlenmesinde ve para politikasının reel sektöre aktarımında karar ve tercihleri ile etkili olan bu sektör çeşitli

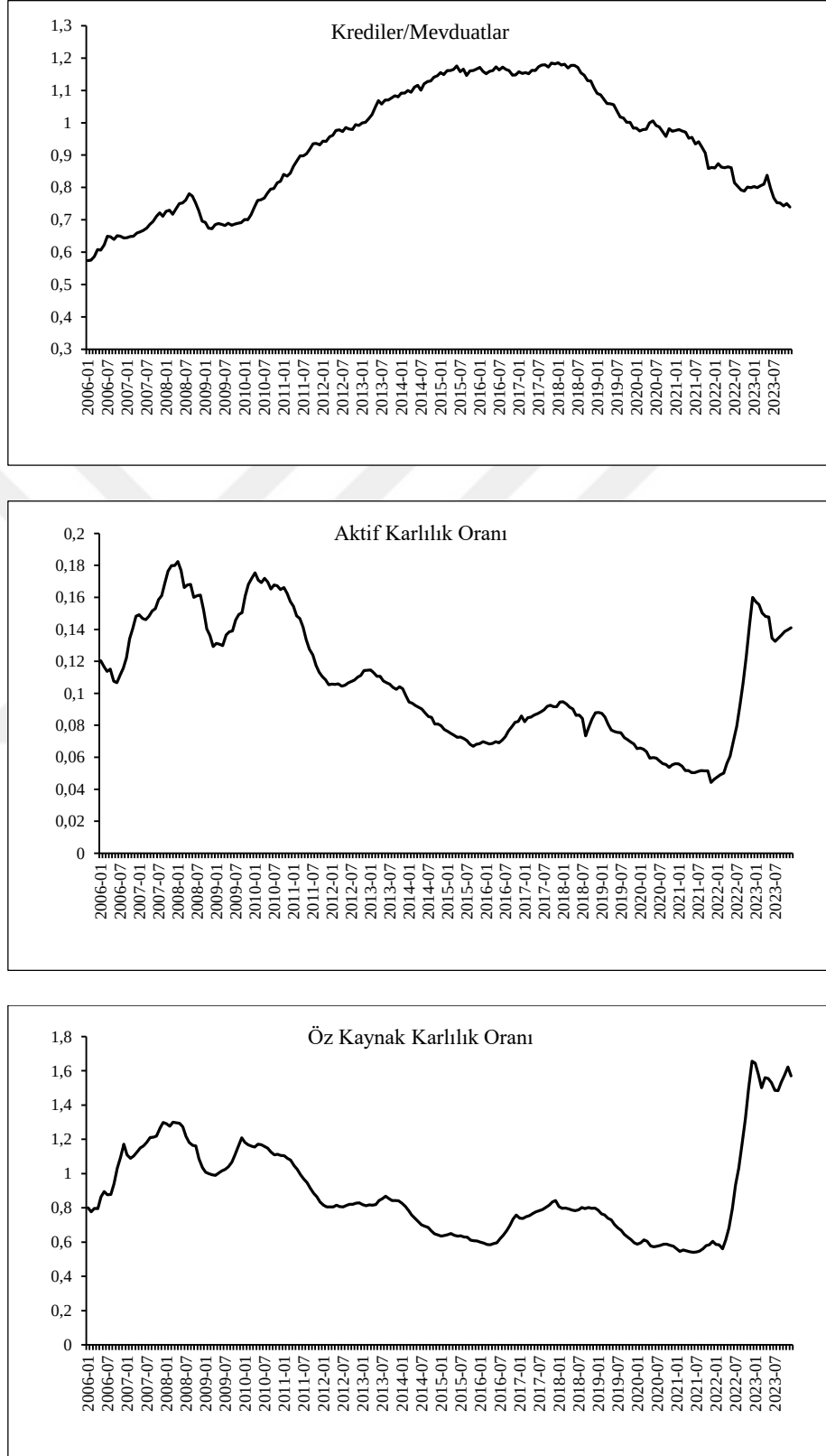
açılardan inceleme konusu oluşturur. Çalışmanın konusu açısından bu bölümde bankacılık sektörünün performansını IMF (2006) tarafından önerilen kapsamda ele alınacaktır. Buna göre bankacılık sektörünün performansı ve dayanıklılığı için kullanılacak göstergeler aşağıdaki değişkenleri kapsayacaktır:

- Sermaye yeterliliğinin bir ölçütü olarak Sermaye/Pasifler oranı (EQR)
- Likidite yönetiminin bir ölçütü olarak Krediler/Mevduatlar oranı (CRDEP)
- Aktif kalitesinin bir ölçütü olarak Geri Dönmeyen Krediler/Krediler oranı (NPL)
- Fon yönetimindeki etkinliğin bir ölçütü olarak Net Kar/Aktifler (Aktif karlılık) oranı (ROA)
- Karlılığın bir ölçütü olarak Net Kar/Öz Kaynaklar (Öz kaynak karlılık) oranı (ROE)

Tanımlanan göstergelerin inceleme döneminde izledikleri seyir ve ilgili zaman serilerinin tanımsal istatistikleri Şekil 3.3 ve Tablo 3.1’de verilmektedir.

Şekil 3.3. (Devamı)

Şekil 3.3.: Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenlerinin Seyri

Tablo 3.1.: Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenleri Tanımsal İstatistikleri

	<i>EQR</i>	<i>CRDEP</i>	<i>NPL</i>	<i>ROA</i>	<i>ROE</i>
<i>Ortalama</i>	0.1183	0.9295	0.0377	0.1065	0.8915
<i>Medyan</i>	0.1183	0.9594	0.0345	0.1039	0.8137
<i>Maksimum</i>	0.1505	1.1854	0.0665	0.1824	1.6563
<i>Minimum</i>	0.0757	0.5736	0.0160	0.0442	0.5411
<i>Standart Sapma</i>	0.0177	0.1844	0.0110	0.0378	0.2744
<i>Çarpılık</i>	-0.2264	-0.1578	0.5790	0.2932	0.8747
<i>Basıklık</i>	2.1994	1.6693	2.9767	1.8935	3.0713
<i>Jarque-Bera</i>	7.6136	16.8327	12.0730	14.1151	27.5906
<i>Olasılık</i>	0.0222	0.0002	0.0024	0.0009	0.9204
<i>Gözlem Sayısı</i>	216	216	216	216	216

Dikkat edilirse Tablo 3.1’de tanımlanan oranların tümü bankacılık bankacılık sektörü performansını doğru yönde etkileyen değişkenlerdir. Bir diğer deyişle belirlenen oranlarda gözlenecek artış bankacılık sektöründe performansın ve buna bağlı olarak dayanıklılığın artmasına neden olacaktır. Bu nedenle sıralanan göstergelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulacak Bankacılık Performans Göstergesi (BPI) arttıkça bankacılık sektöründe performans ve dayanıklılığın arttığı, düştükçe zayıfladığını anlamak gerekmektedir.

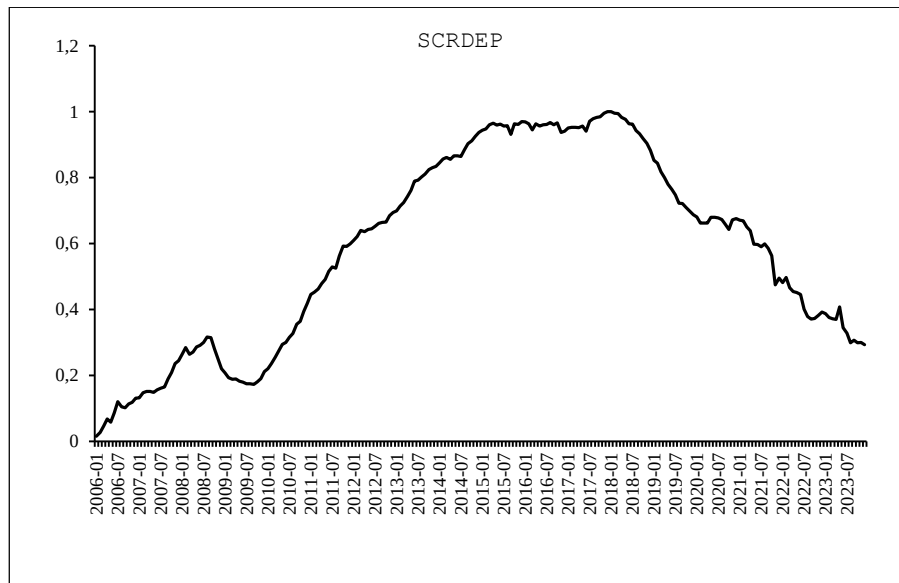
Söz konusu göstergelerin bir araya getirilmesinde iki sorun söz konusudur. Öncelikle göstergelerin ölçekleri farklıdır. Ayrıca göstergelerin bir araya getirilmesi sırasında her birine uygulanacak ağırlık ne olacaktır? İlk sorunun çözümünde uygulanan yöntem ilgili zaman serileri standartlaştırılması ya da normalleştirilmesidir. Bu konuda istatistik teorisi iki yöntem önermektedir: İstatistiki normalleştirme ve ampirik normalleştirme. İstatistiki standartlaştırma aşağıdaki formül aracılığı ile gerçekleştirilmektedir:

$$S_t^X = \frac{X_t - \mu_x}{\sigma_x}$$

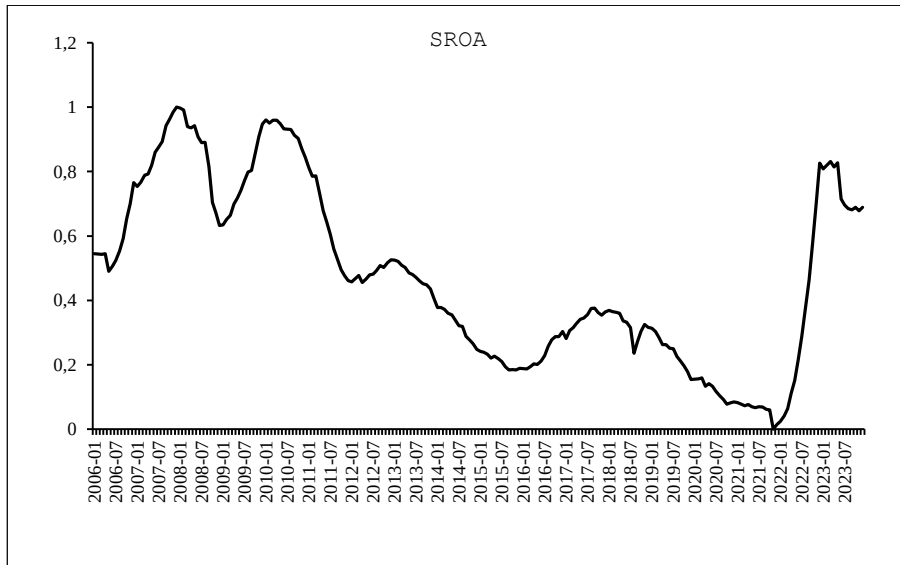
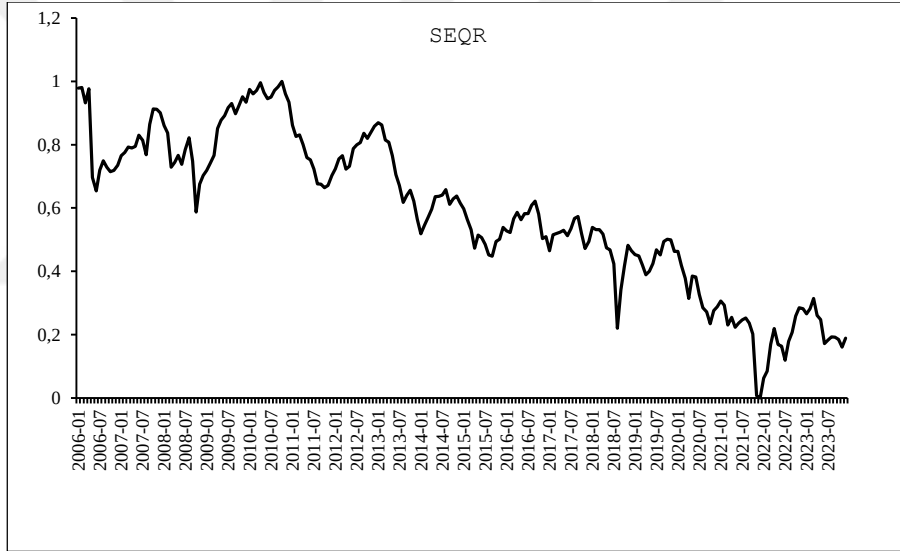
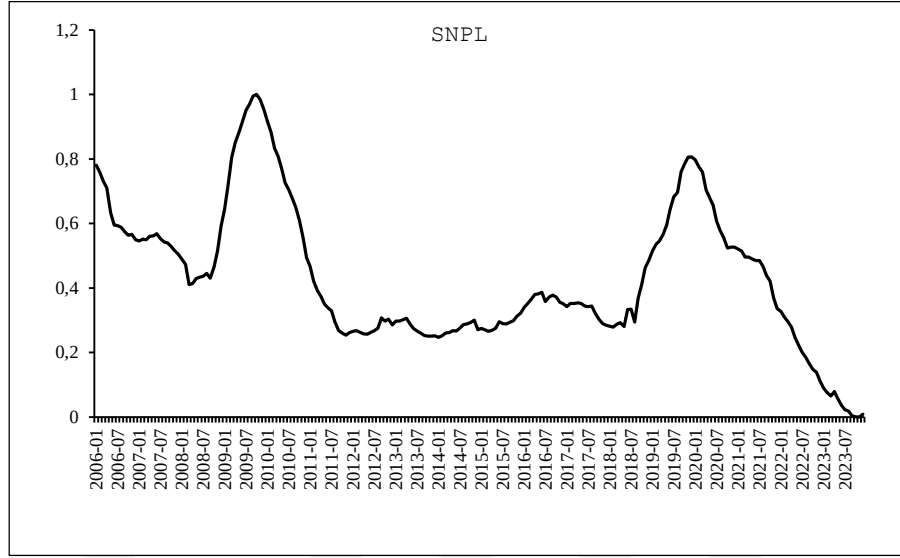
Yukarıdaki eşitlikte, S_t^X X zaman serisinin t dönemine ilişkin normalleştirilen değerini, X_t zaman serisinin t dönemine ilişkin gözlemlenen değerini, μ_x zaman serisinin aritmetik ortalamasını ve σ_x zaman serisinin standart sapmasını ifade etmektedir. Ampirik normalleştirme amacıyla kullanılan eşitlik ise şu şekilde gösterilebilir:

$$S_t^X = \frac{X_t - X_{min}}{X_{max} - X_{min}}$$

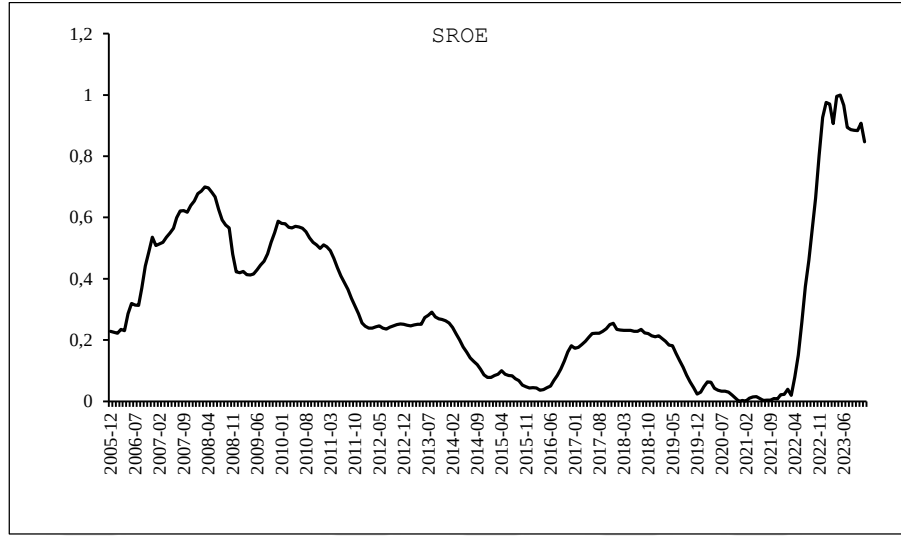
Daha önce tanımlananlara ek olarak yukarıdaki eşitlikte X_{min} ve X_{max} terimleri, sırasıyla, X zaman serisindeki minimum ve maksimum değerleri göstermektedir. İstatistik normalleştirme sonucu elde edilen zaman serisi sıfır ortalama ve birim varyans özelliği taşıyan normal dağılıma sahip bir zaman serisidir. Bu nedenle elde edilecek zaman serisi durağandır, yani $I(0)$ özelliği gösterir. Ancak bu yöntemle standartlaştırılan zaman serisinde elde edilen değerlerin alt ve üst limiti olmadığı için serideki artış ve azalışların değerlendirilmesi zorluklar taşır. Ampirik normalleştirme yöntemi sonucu elde edilecek zaman serisindeki değerler $[0;1]$ aralığında ölçeklendirilmektedir. Bu nedenle zaman serisinde gözlenen değişimlerin yorumlanması son derece pratiktir. Bu yöntemin taşıdığı zaaf ise seride aykırı değer (outlier) olması durumunda zaman serisi gözlemlerinin çok küçük değerlere dönüşmesidir (Şıklar ve Akça, 2018). Şekil 3.3 ve Tablo 3.1’den görülebileceği gibi ele alınan zaman serilerinde aykırı değer yer almamaktadır. Taşıdığı üstünlüklere ve aykırı değer sorununun bulunmaması nedeniyle bu çalışmada standartlaştırma tekniği olarak ampirik yöntem tercih edilecektir. Ancak bu teknikte elde edilen zaman serilerinin ayrıca birim kök analizine tabi tutularak durağanlık düzeylerinin ayrıca test edilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Standartlaştırılan zaman serilerinin seyri Şekil 3.4’te, zaman serilerinin tanımsal istatistikleri ise Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Şekil 3.4 (Devamı)

Şekil 3.4. (Devamı)

Şekil 3.4.: Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenlerinin Normalleştirilmiş Seyri

Tablo 3.2.: Normalleştirilmiş Bankacılık Performans Göstergesi Bileşenleri Tanımsal İstatistikleri

	SEQR	SCRDEP	SNPL	SROA	SROE
Ortalama	0.5853	0.5799	0.4324	0.4735	0.3144
Medyan	0.5868	0.6384	0.3697	0.4559	0.2425
Maksimum	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000
Minimum	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Standart Sapma	0.2448	0.2998	0.2187	0.2792	0.2503
Çarpılık	-0.2436	-0.1555	0.5573	0.2848	0.8559
Basıklık	2.1631	1.6707	2.9220	1.8924	3.0418
Jarque-Bera	8.4785	16.8508	11.2887	14.0268	26.5102
Olasılık	0.0144	0.0002	0.0035	0.0009	0.9400
Gözlem Sayısı	216	216	216	216	216

Bankacılık Performans Göstergesinin (*BPI*) oluşturulmasında çözüme kavuşturulması gereken ikinci husus kullanılan bileşenleri bileşik göstergenin oluşturulmasında taşıyacağı ağırlıkların belirlenmesidir. Zira *BPI* aşağıdaki formül aracılığı ile hesaplanmaktadır.

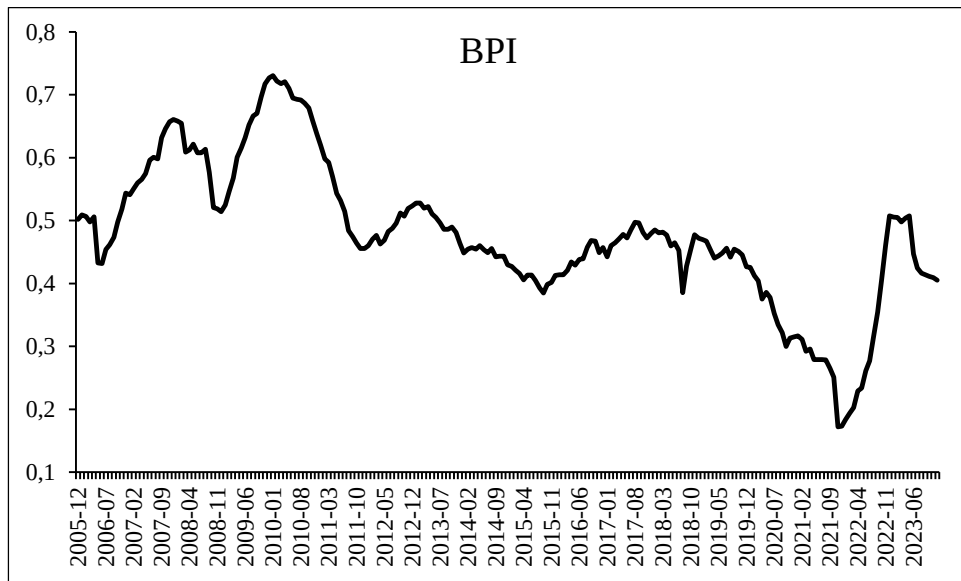
$$BPI_t = \omega'_i \times SX'_i$$

Yukarıdaki eşitlikte ω'_i her bir bileşenin taşıyacağı ağırlıkları gösteren ağırlıklar vektörünü, SX'_i ise standartlaştırılmış bileşenler vektörünü göstermektedir. Doğal olarak aşağıdaki eşitliğin gerçekleşmesi gerekmektedir:

$$\sum_{i=1}^5 \omega_i = 1$$

Performans bileşenlerinin taşıyacağı ağırlıkların belirlenmesinde kişisel deneyim ve önyargılardan başlayıp ampirik tekniklerin kullanılmasına kadar değişen ölçekte yöntemler söz konusudur. Bu konudaki tartışmalara girmeksizin IMF (2006) tarafından belirtilen gerekçelere dayanarak *BPI* bileşenlerinin her birinin eşit ağırlıkla (1/5) hesaplamalarda kullanılması tercih edilecektir. Zira ele alınan bileşenler bankacılık sektörü toplulaştırılmış bilançolarından elde edilmiş ve bilançolarda karlılığı etkileyen faaliyetlerin genelini ve karlılığın kendisini de kapsamaktadır. Bu nedenle bileşenlerden herhangi birinin yüksek diğerinin düşük ağırlıkla ele alınması elde edilecek nihai göstergeyi etkileme gücüne sahip olacak, dolayısıyla sonuçlara yanlılık katacaktır.

Yukarıda özetlenen yöntem açıklamaları ışığında 2006:01 – 2023:12 dönemi için hesaplanan bankacılık sektörü performans göstergesinin seyri aşağıdaki Şekil 3.5'te yer almaktadır. Analizin daha sonraki bölümlerinde sektör bu gösterge ile modele dahil edilecektir. Gösterge daha önce değinilen sektör gelişmelerine uygun bir eğilim sergilemektedir.

Şekil 3.5. : Bankacılık Performans Göstergesinin Seyri

Şekil 3.5 incelendiği zaman bankacılık performans göstergesinin seyri başlangıç yılı olan 2006 yılında ortaya koyulan yeni para politikasının etkisiyle 2008 yılının II. çeyreğine kadar pozitif seyrettiği görülmektedir. Şekil 3.4'te de görüleceği gibi bu dönemde uygulanan politikaların bankaların aktif karlılık oranlarını ve öz kaynak karlılık oranlarını arttırdığını, geri ödenmeyen kredilerin payının azalarak aktif kalitesinin ve kredilerini mevduatı karşılama oranlarının arttığını gözlemlemek mümkündür. 2008 yılında ABD'de ortaya çıkan mortgage krizinin ardından Lehmann Brothers'ın batmasıyla birlikte krizin hızla bütün dünyaya yayılması piyasaların olumsuz etkilemesine ve belirsizliği artması sonucunda bankacılık performans göstergesi olumsuz etkilendiği görülmektedir. Krizin etkilerini azaltabilmek amacıyla başta FED olmak üzere ulusal ve uluslararası otoritelerin ortaya koyduğu geleneksel olmayan para politikası ve genişleyici maliye politikalarının etkisiyle aşırı fon artışına gidilmesi ve uluslararası fon akımlarının artmasıyla bankacılık performans göstergeleri kısa dönemde iyileşme göstermiştir. 2010 yılının ortalarına kadar süren bu kısa dönemli pozitif etki hem uluslararası piyasalarda korumacı politikaların devreye alınması ve Yunanistan'da ortaya çıkan krizin piyasaları olumsuz etkilemesi, hem de TCMB'nin 14 Nisan 2010'da yayımladığı 'Para Politikası Çıkış Stratejisi' bildirgesiyle birlikte alınan tedbirlerin etkisiyle 2012 yılının ilk çeyreğine kadar bankacılık performans göstergelerini olumsuz bir şekilde etkilediği görülmektedir. 2012 yılında krizin etkilerinin azalmaya başlamasıyla uluslararası piyasalarda oluşan pozitif beklentilerin etkisi ve TCMB'nin uygulamaya koyduğu Rezerv Opsiyon Katsayısı (ROK) uygulaması bankacılık sisteminin likidite kullanım imkanlarını arttırarak bankacılık performans göstergelerini pozitif olarak etkilemiştir. 2013-2016 yıllarını içeren dönemde ise siyasi belirsizliklerin artmasıyla birlikte finansal piyasalar da olumsuz etkilenmiş, artan döviz kurlarıyla dış borç stoğunun artması ve enflasyonist beklentilerin ortaya çıkması bankacılık performans göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Bu süreçten sonra toparlanma sürecine giren bankacılık performans göstergeleri 2017 referandumu ile rejim değişikliğine gidilmesinin ve 2018 genel seçimlerinin yarattığı siyasi belirsizlikler ve aynı yıl ABD ile yaşanan Brunson krizinin beraberinde gelen yaptırımların etkisiyle tekrardan kısa dönemli bir şok dalgasıyla karşılaşmıştır. Bundan sonraki süreçte ise 2019 yılında Çin'de ortaya çıkan COVID-19 pandemi salgınının kısa sürede bütün dünyaya yayılmasıyla bütün sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de olumsuz gelişmeler meydana gelmiştir. Hem

uluslararası piyasalarda hem de yerel piyasalarda ticaretin durma noktasına gelmesi kredi hacimlerini ciddi oranda azaltmasının yanında geri ödenmeyen kredilerin de artmasına sebebiyet vermiş ve bankacılık performans göstergeleri olumsuz etkilenmiştir. Pandemi sürecinin etkisiyle döviz kurlarında meydana gelen artışlar, artan maliyetlerle birlikte enflasyonist baskının artması, uluslararası fon akımlarının olumsuz etkilenmesi gibi olumsuz birçok etmen makro ekonomik performansı tümüyle etkileyerek bankacılık performans göstergelerindeki olumsuzlukları derinleştirmiştir. Türkiye ise bu dönemde diğer ülkelerin aksine parasal genişlemeye yönelik olarak politika faizlerini düşürme eğilimini sürdürmüştür. Faiz oranlarının düşürülmesi, döviz kurlarındaki artışları beraberinde getirmiştir. 21 Aralık 2021 yılında yürürlüğe alınan Kur Korumalı Mevduat Hesabı (KKMH) ile ulusal paranın değerinin korunması için dolarizasyon ve yabancı mevduatların toplam mevduatlar içerisindeki payının azaltılması amaçlanırken, politikanın geçerliliği halen tartışılmaktadır. Bu dönemde enflasyon oranlarının çok altında belirlenen politika faiz oranı kredi talebini ciddi miktarda arttırmıştır. Parasal genişlemenin bir sonucu olarak kredi hacimlerinin aşırı derecede artması bankacılık kar oranlarının ve bankacılık performans göstergesinin aşırı bir şekilde yükselmesine olanak sağlamıştır.

3.3. Finansal İstikrarın Ölçümü

Daha önce değinildiği gibi finansal istikrarın tanımı iktisat literatüründe üzerinde fikir birliği olan bir konu değildir. Finansal istikrarın tanımındaki uzlaşmazlıklara bağlı olarak finansal istikrarın nasıl ölçülmesi gerektiği hususu da tartışmalı bir konudur ve ölçüm ile ilgili üzerinde fikir birliğine ulaşılmış bir gösterge ve yöntem söz konusu değildir. Ancak bu amaca dönük olarak geliştirilecek bir göstergenin finansal sistemin farklı bileşenlerini (para piyasası, sermaye piyasası, kredi piyasası gibi) dikkate alması ve ülkeye özgü özellikleri de göz önünde tutması gerekir (IMF, 2006). Örneğin Türkiye’de uzun yıllardır yaşanan enflasyonist baskılara bağlı olarak, inceleme dönemi içerisinde şiddeti değişiklik gösterse de nakit ikamesinin varlığı bir gerçektir (Şıklar ve Akça, 2020). Bu nedenle Türkiye için geliştirilecek bir finansal istikrar göstergesinin (*FSI*) para piyasasının yanında döviz piyasasına ilişkin göstergeleri ayrıca analize dahil etmesi tutarlı bir yaklaşım olur. Öte yandan özellikle gelişmekte olan ülkelerde kredi döngüleri (cycles) ile finansal döngüler arasında ampirik olarak kanıtlanmış ilişkinin

varlığı veri iken (Parasız vd., 2000), geliştirilecek finansal istikrar göstergesinin kredi piyasasını ayrı bir piyasa olarak göz önüne alması yerinde olur. Aşağıdaki bölümde bu göstergenin oluşturulma süreci ele alınacaktır.

3.3.1 Finansal İstikrar Göstergesini Oluşturan Bileşenler

Acatrinei (2020)'ye göre geliştirilecek bir finansal istikrar göstergesi (*FSI*) finansal sistem bileşenlerinin mevcut faaliyet gösterdikleri ortamı simgeleyecek seçilmiş göstergelerin ağırlıklandırılmış ortalaması olarak ele alınmalıdır. Doğal olarak söz konusu seçilmiş bileşenlerin ülkedeki finansal sistemin özellikleri, ekonomik yapının taşıdığı farklılıklar (ekonomik istikrar, para politikasının yürütülmesi, krediye erişim olanakları gibi) ve gelenekler gibi bir dizi faktörün göz önüne alınarak belirlenmesi gerekmektedir (Gulati, 2023). Yukarıda değinilen gerekçelerden hareketle bu çalışmada geliştirilecek *FSI*'ın aşağıdaki bileşenlerden oluşması tercih edilmiştir:

(1) Kredi Piyasası

- a. Kredi maliyetinin göstergesi olarak “Kredi Faiz Oranı (*ICR*)”. Bankaların ticari kredilere uyguladıkları yıllık faiz oranı kullanılmıştır.
- b. Kredi talebinin göstergesi olarak “Krediler/GSYİH (*CRGDP*)”. Bankacılık sektörünün (ticari bankalar, katılım bankaları, yatırım bankalarının toplamı) kullandığı kredilerin GSYİH oranı kullanılmıştır¹.
- c. Kredi kurumlarının risk durumunun (iflasa olan uzaklığın) göstergesi olarak “Z Oranı (*ZR*)”. Kredi kurumlarının (ticari bankalar, katılım bankaları, yatırım bankaları toplamı) bilançolarından yararlanarak aşağıdaki eşitlik çerçevesinde hesaplanan oran kullanılmıştır:

$$ZR_t = \frac{ROA_t - EQR_t}{\sigma_{ROA}}$$

Oranın hesaplanmasında kullanılan ROA aktif karlılık oranını (net kar/aktifler), EQR sermaye yeterlilik oranını (öz kaynaklar/pasifler) ve σ_{ROA} aktif karlılık oranı standart sapmasını ifade etmektedir.

(2) Para Piyasası

¹ Aylık GSYİH verilerinin elde edilmesi konusunda 3.1. nolu başlık altındaki açıklamalar incelenebilir.

- a. Bankalararası piyasadaki likidite durumunun göstergesi olarak “Gecelik faiz oranı (*ION*)”. Bankalararası para piyasasında gerçekleşen 1 günlük repo işlemlerine ilişkin ortalama yıllık faiz oranı kullanılmıştır
- b. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) piyasaya sağladığı likiditenin bir diğer deyişle piyasayı fonlamanın ölçüsü olarak “Net açık piyasa işlemleri/Rezerv para oranı (*FUND*)”. TCMB repo ve ters repo işlemleri arasındaki farkın rezerv paraya oranı hesaplanarak kullanılmıştır.
- c. Piyasa koşullarının parasal genişleme üzerindeki etkisinin ölçüsü olarak “M1 para çarpanı (*MULT*)”. M1 para stoku tanımının rezerv paraya oranının logaritması olarak hesaplanarak kullanılmıştır.

(3) Döviz Piyasası

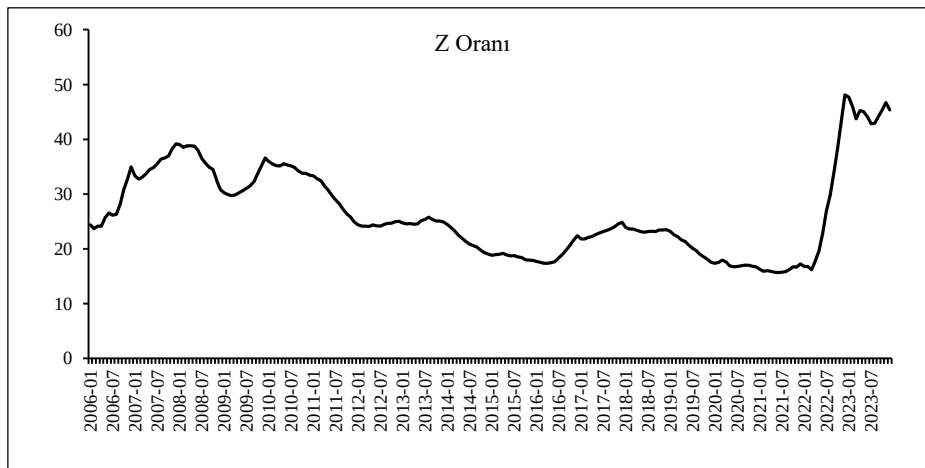
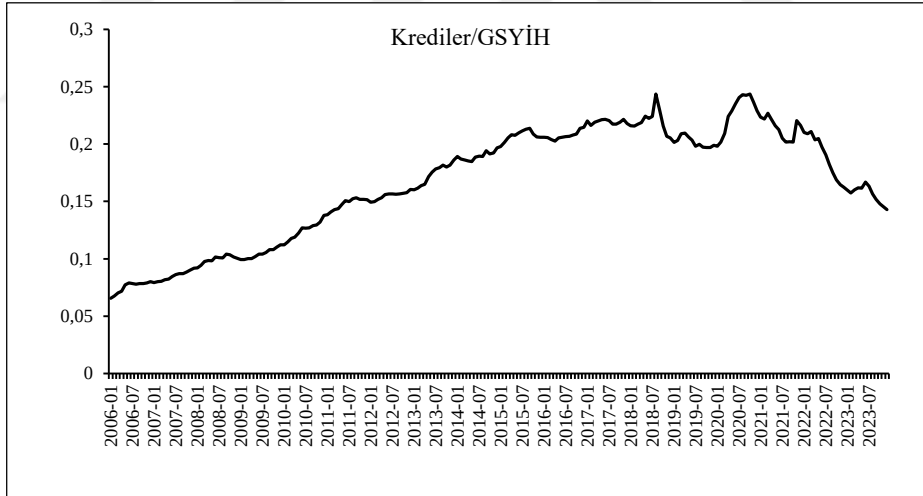
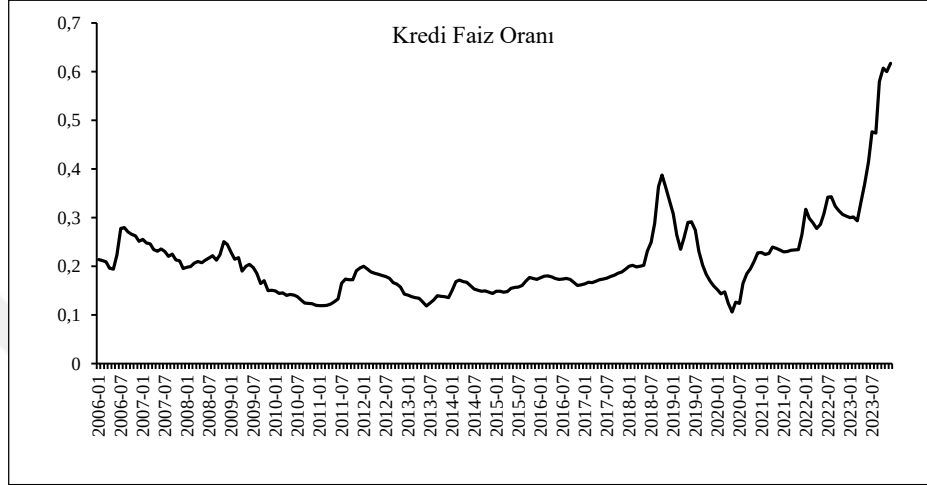
- a. Döviz piyasasında gerçekleşen talep baskısının ve fiyatın göstergesi olarak “Sepet döviz kuru (*EXC*)”. ABD doları ve Euro döviz satış kurlarının basit aritmetik ortalamasının logaritması hesaplanarak kullanılmıştır.
- b. Döviz finansmanı ihtiyacının göstergesi olarak “Cari işlemler dengesi/GSYİH oranı (*CAGDP*)”. Aylık GSYİH değeri ortalama USD/TL döviz kuru esas alınarak dolara çevrilerek hesaplanmıştır.
- c. TCMB tarafından taşınan kur riskinin göstergesi olarak “Uluslararası varlıklar/Toplam döviz yükümlülükleri oranı (*FXRISK*)”. TCMB analitik bilançosundaki toplam uluslararası varlıkların yine TCMB’ye ait toplam döviz yükümlülüklerine oranı olarak kullanılmıştır.

(4) Sermaye Piyasası

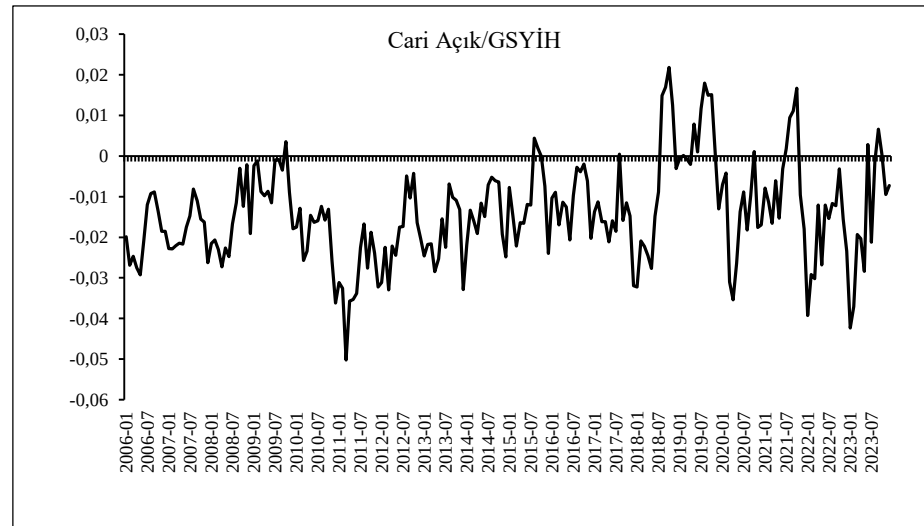
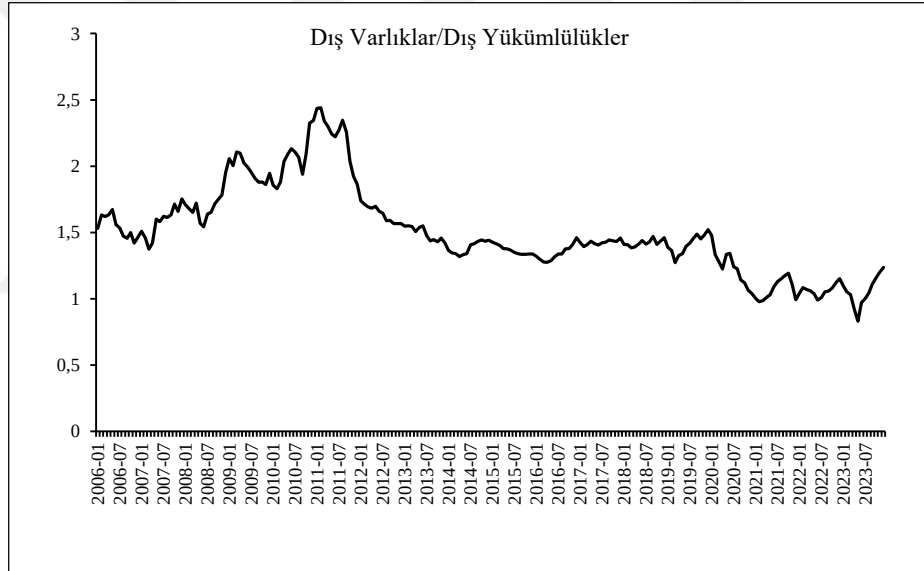
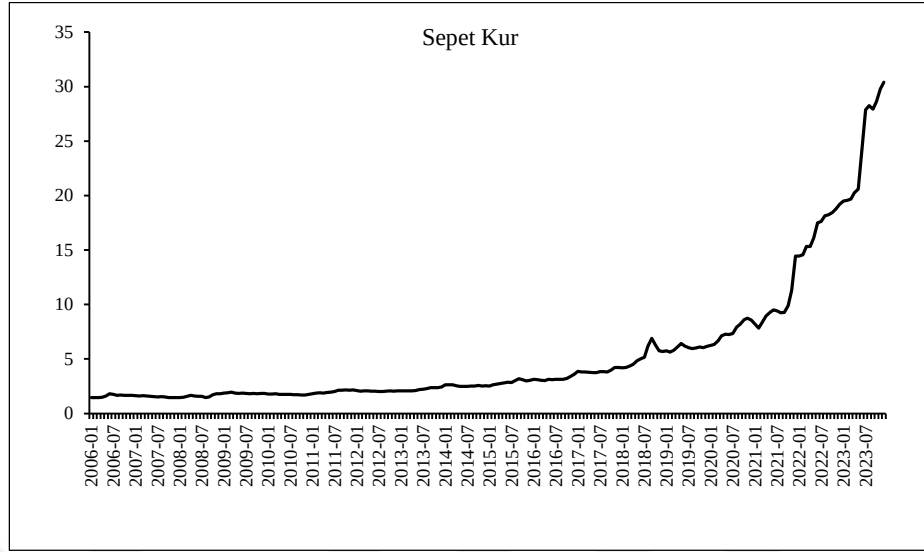
- a. Pay senetleri piyasasında gerçekleşen fiyatın göstergesi olarak “BİST 100 endeksi (*BIST*)”. Borsa İstanbul bünyesinde gerçekleşen BİST 100 endeksine ait fiyat düzeyinin logaritması hesaplanarak kullanılmıştır.
- b. Tahvil piyasasında gerçekleşen fiyatın göstergesi olarak “5 yıl vadeli devlet tahvili faiz oranı (*I5YB*)”. Borsa İstanbul bünyesindeki sabit getirili menkul kıymetler piyasasında gerçekleşen ortalama faiz oranı olarak esas alınarak kullanılmıştır.
- c. Sermaye piyasasında gerçekleşen talebin göstergesi olarak “Pay senetleri ve tahvil piyasası işlem hacmi/GSYİH (*VOLGDP*)”. Borsa İstanbul

bünyesinde gerçekleşen pay sentleri piyasası işlem hacmi ve sabit getiril menkul kıymetler piyasası işlem hacmi toplamının GSYİH'ya oranı olarak kullanılmıştır.

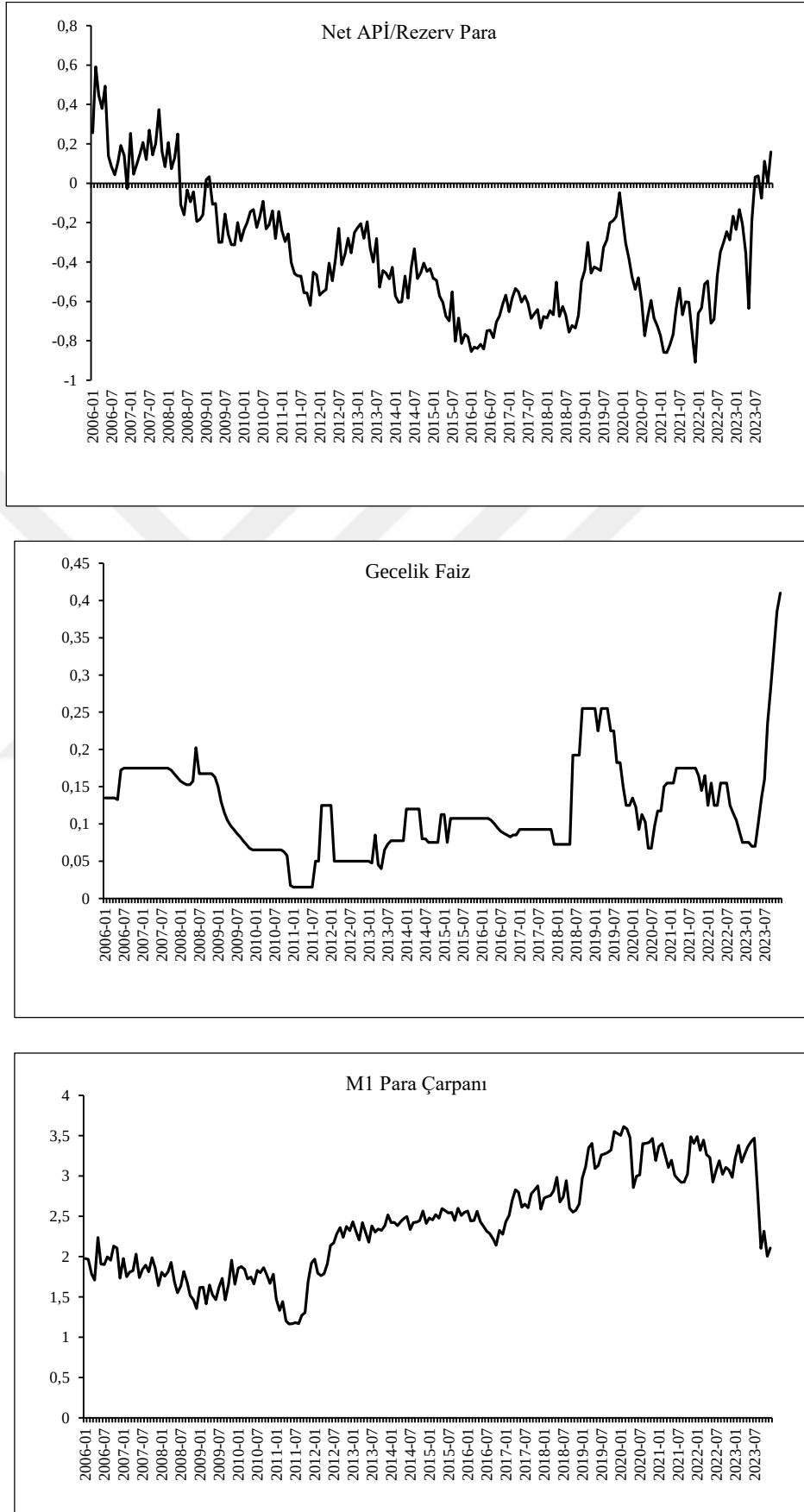
Yukarıda sıralanan finansal sistem bileşenlerinin inceleme döneminde izledikleri seyir ve bunlara ilişkin tanımsal istatistikler Şekil 3.6 ve Tablo 3.3'te yer almaktadır.

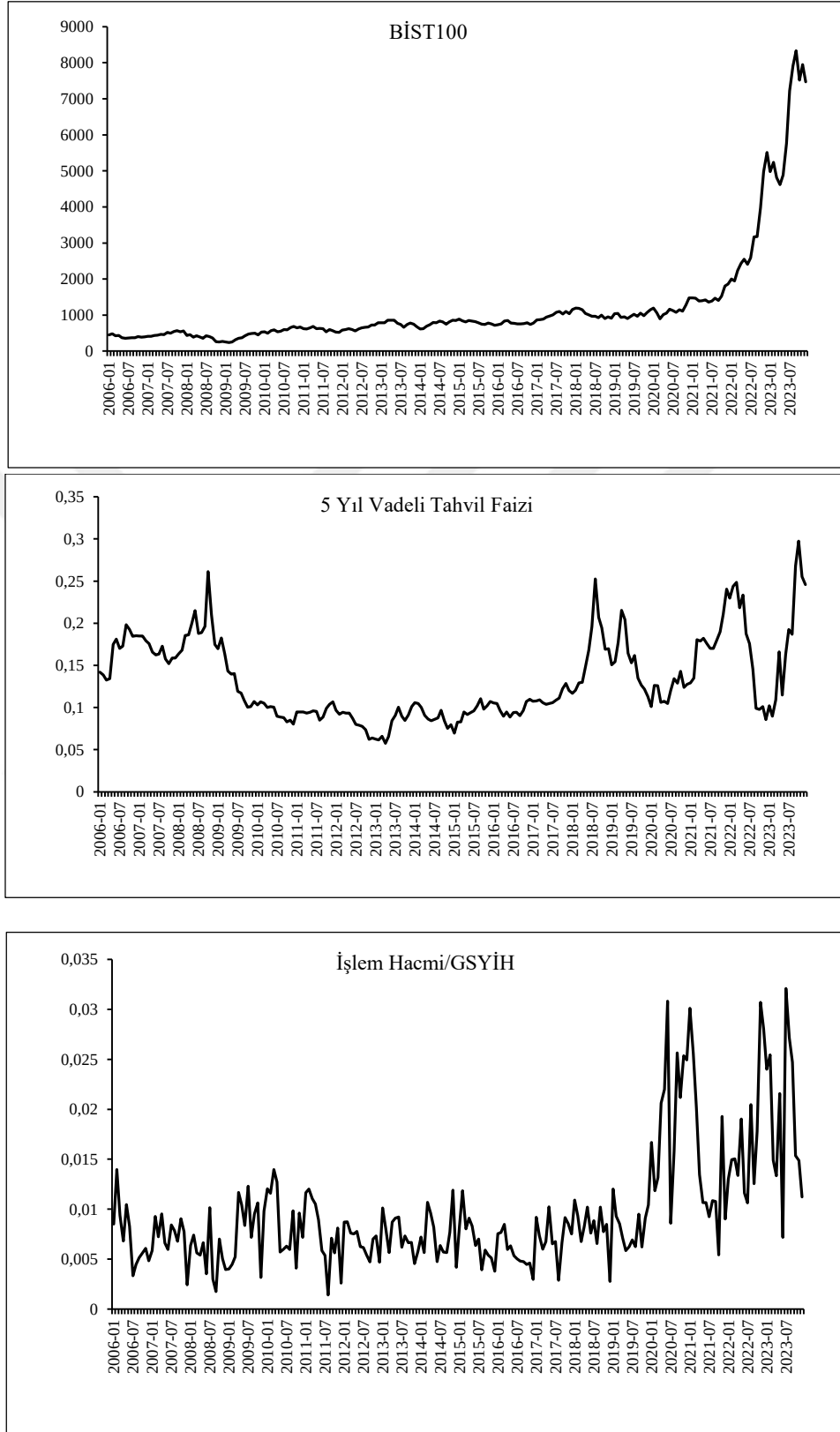
Şekil 3.6. (Devamı)

Şekil 3.6. (Devamı)

Şekil 3.6. (Devamı)

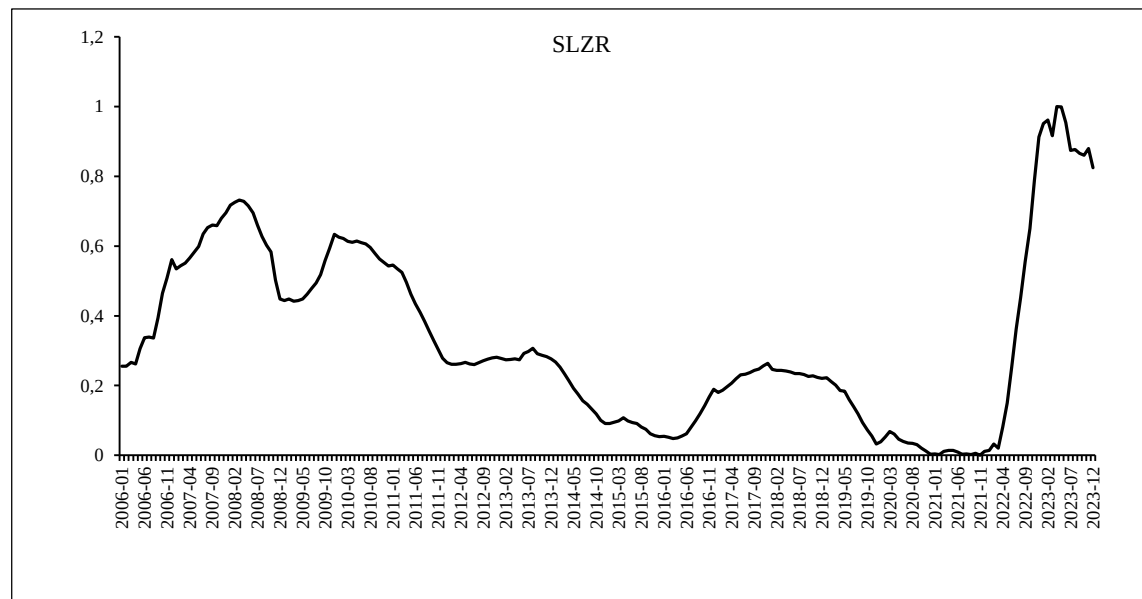
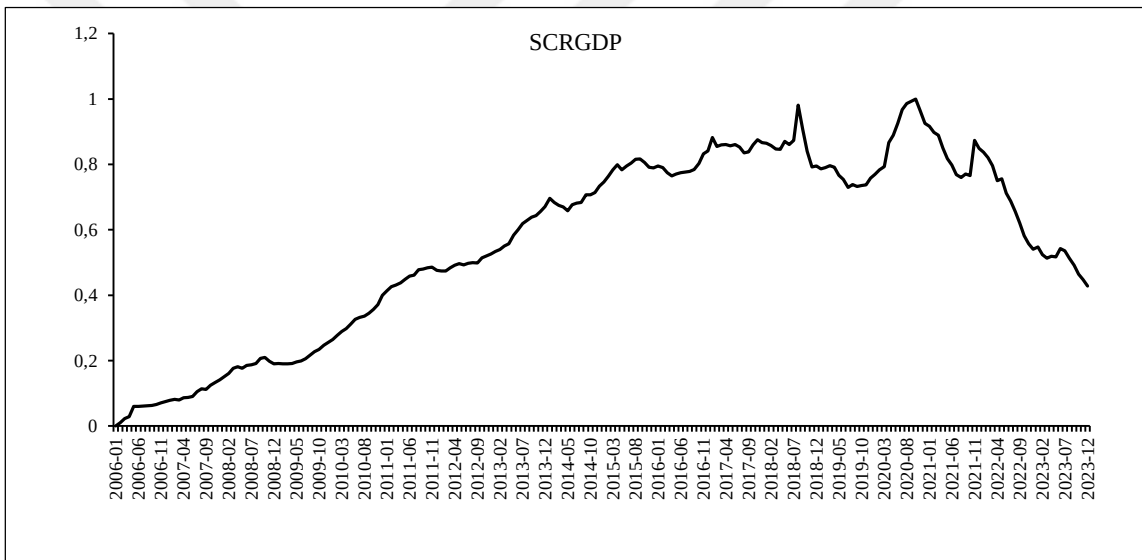
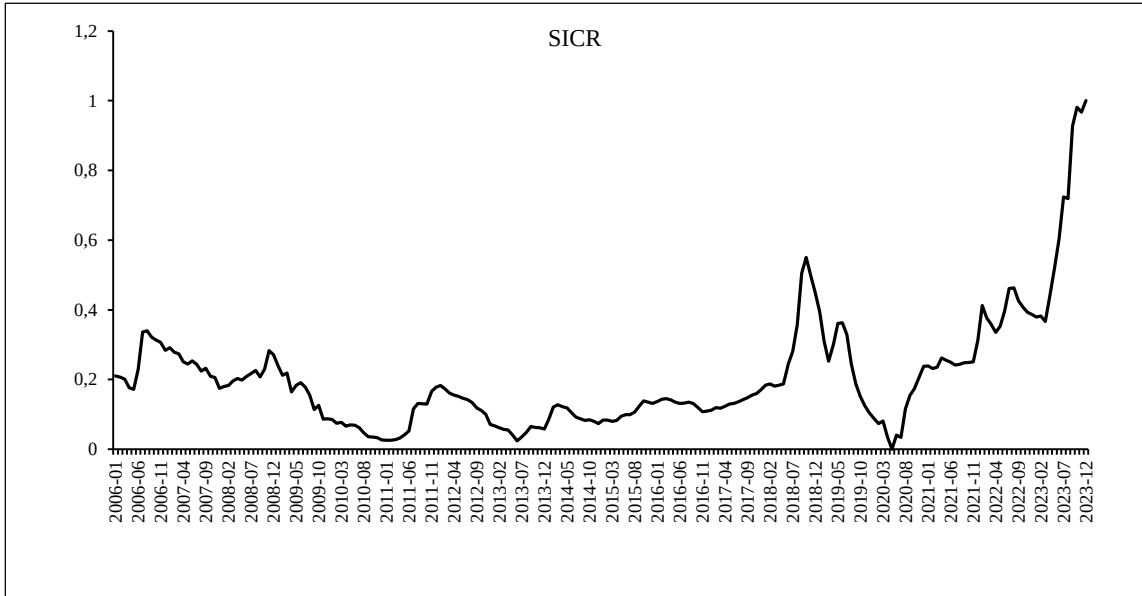

Şekil 3.6.: Finansal Sistem Bileşenlerinin İnceleme Dönemindeki Seyri

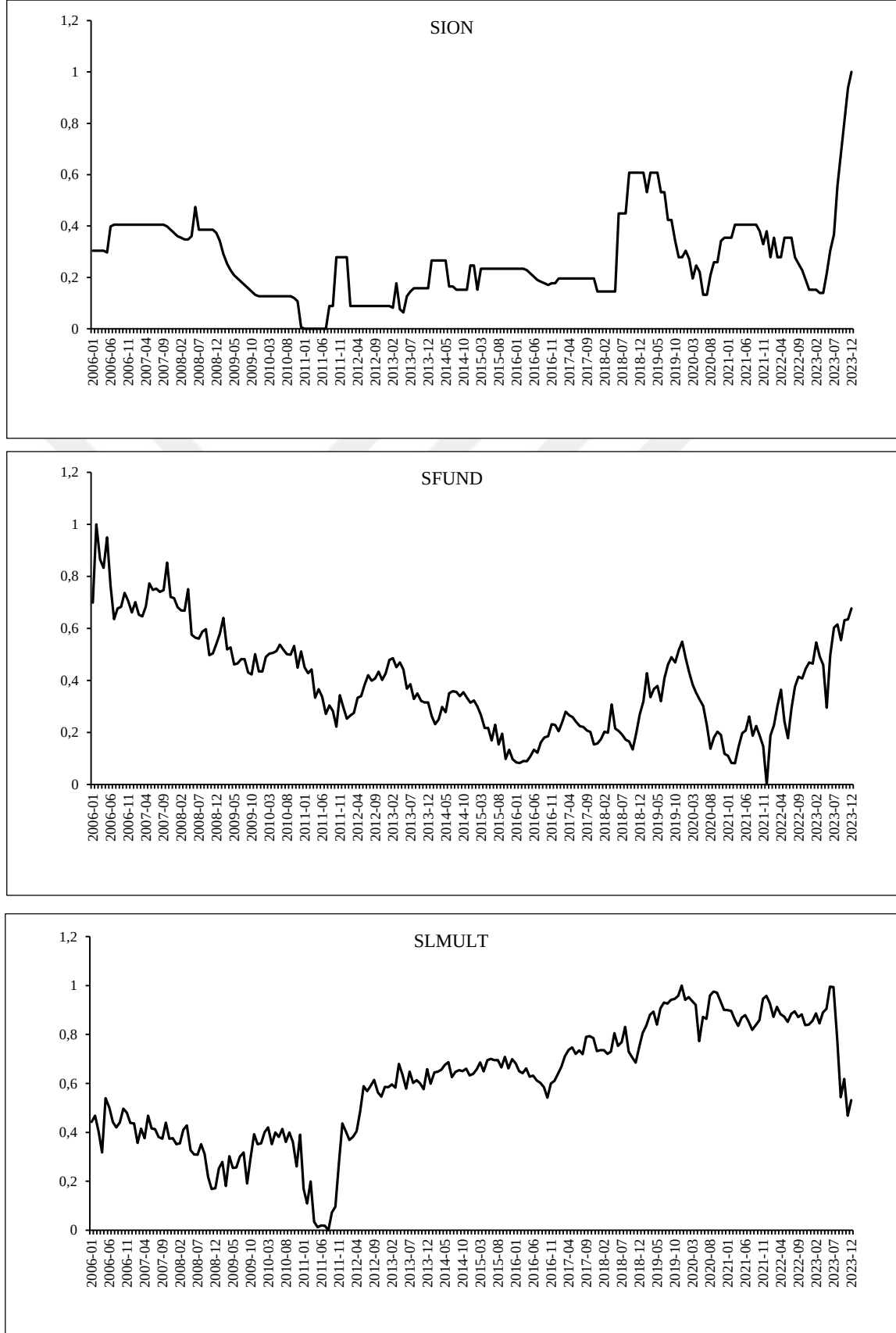
Tablo 3.3.: Finansal Sistem Bileşenlerinin Tanımsal İstatistikleri

Değişken	$\bar{X}$	$\tilde{X}$	X_m	X_n	σ_X	$S[X]$	$K[X]$	JB	ρ	n
<i>İcr</i>	0.211	0.190	0.617	0.106	0.084	2.232	10.410	691.673	0.000	216
<i>crgdp</i>	0.166	0.179	0.244	0.066	0.050	-0.4650	1.915	18.488	0.001	216
<i>Lzr</i>	3.230	3.194	3.874	2.752	0.297	0.272	2.090	10.169	0.006	216
<i>ion</i>	0.121	0.108	0.410	0.015	0.063	1.202	5.739	120.135	0.000	216
<i>fund</i>	-0.36	-0.42	0.591	-0.91	0.316	0.559	2.672	12.260	0.002	216
<i>lmult</i>	0.838	0.883	1.284	0.151	0.277	-0.365	2.380	8.301	0.016	216
<i>lexc</i>	1.274	0.965	3.414	0.370	0.822	0.982	2.911	34.971	0.000	216
<i>cagdp</i>	-0.01	-0.02	0.022	-0.05	0.012	0.346	3.445	6.111	0.047	216
<i>fxrisk</i>	1.498	1.433	2.441	0.829	0.333	0.739	3.315	20.652	0.000	216
<i>lbist</i>	6.754	6.661	9.028	5.480	0.709	1.281	4.922	92.718	0.000	216
<i>i5yb</i>	0.133	0.113	0.298	0.058	0.048	0.859	3.098	26.742	0.000	216
<i>volgdp</i>	0.010	0.008	0.032	0.001	0.006	1.851	6.365	2.082	0.008	216
Not: $\bar{X}$ serinin ortalamasını, $\tilde{X}$ medyanını, X_m maksimum değerini, X_n minimum değerini, σ_X standart sapmasını, $S[X]$ çarpıklığını, $K[X]$ basıklığını, JB Jarque-Bera normal dağılım test istatistiğini, ρ JB testine ilişkin olasılık değerini ve n serideki gözlem sayısını ifade etmektedir.										

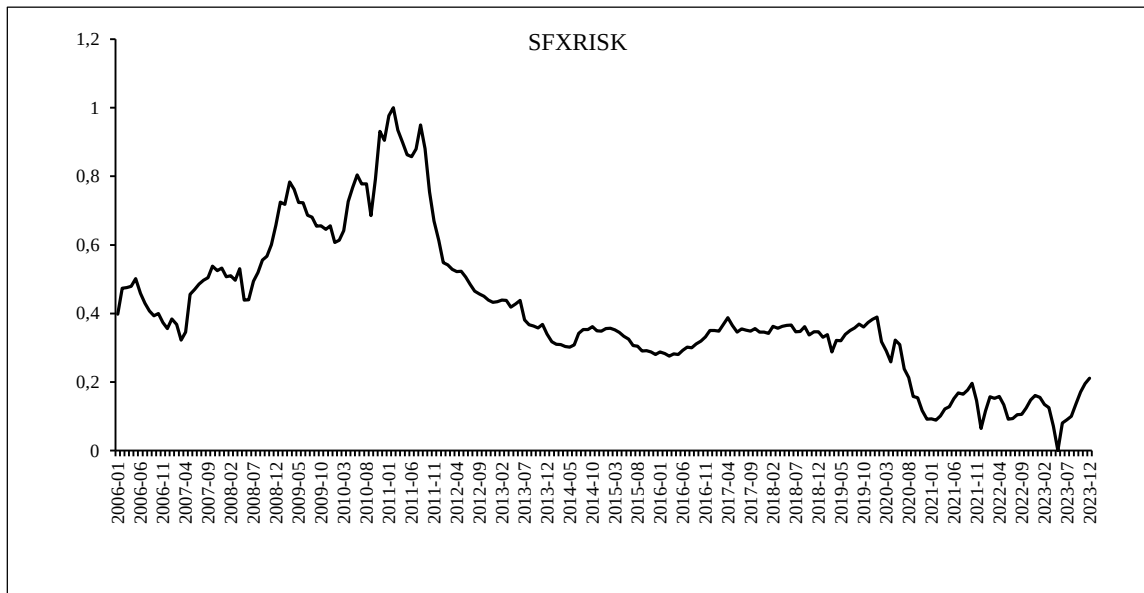
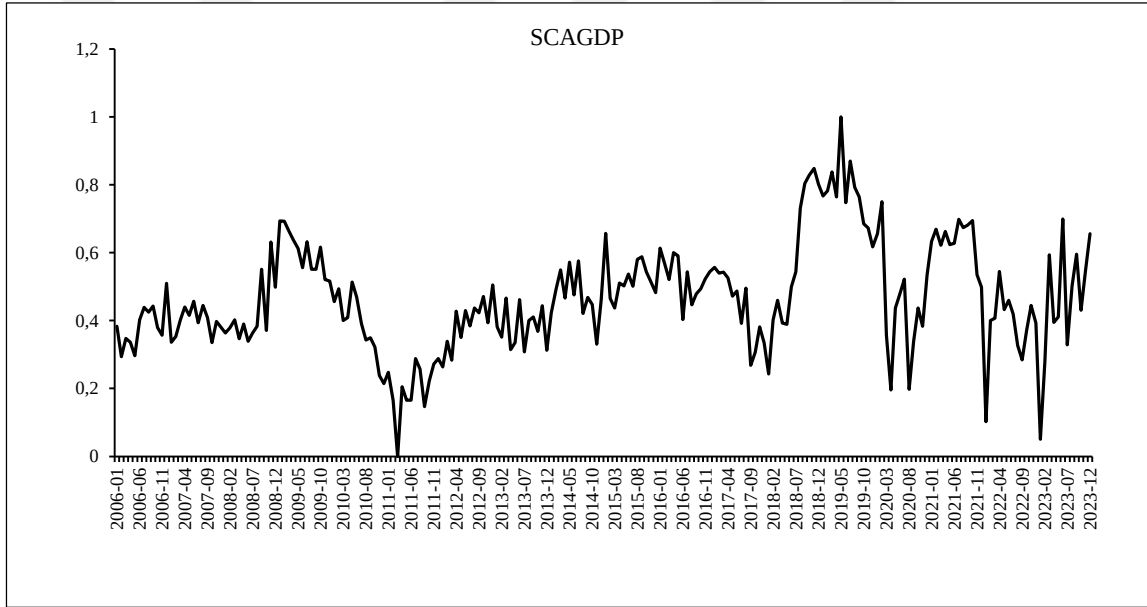
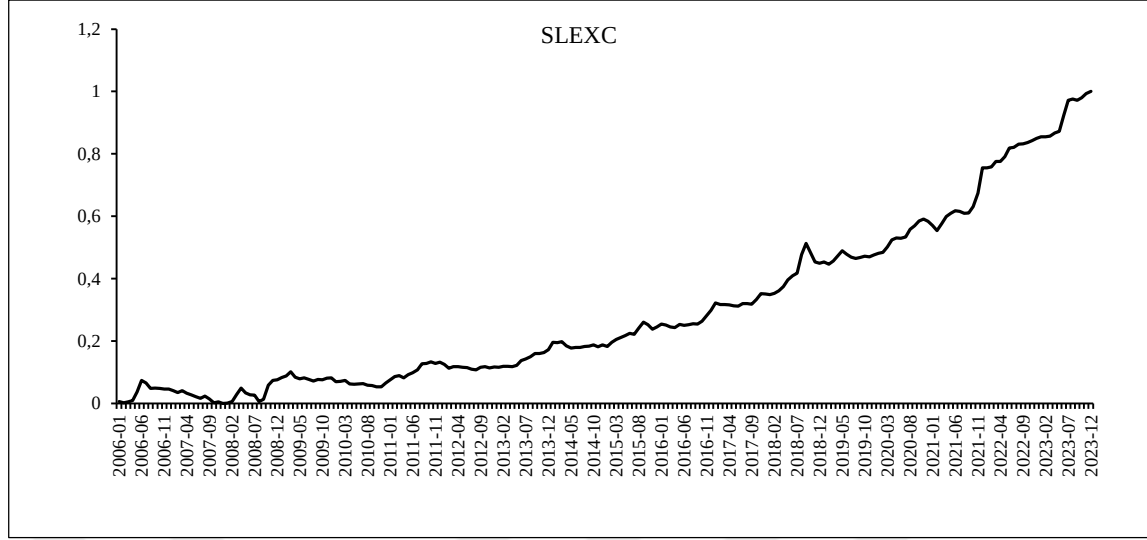
Şekil 3.6 ve Tablo 3.3 incelendiğinde kullanılan zaman serilerinde aykırı değer bulunmadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle, daha önce *BPI* değerinin oluşturulmasında izlenen süreçte olduğu gibi, *FSI*'ın oluşturulmasında kullanılacak bu zaman serilerinin standartlaştırılması sürecine geçilebilir. Daha önce ayrıntılı olarak ele alındığı için, tekrara düşmemek açısından bu çalışmada ampirik normalleştirme yönteminin kullanıldığını belirtmekle yetinerek standartlaştırılmış zaman serilerini ele alacağız. Standartlaştırılan zaman serilerinin 2006:1 – 2023:12 döneminde izledikleri seyir ve bu zaman serilerine ait tanımsal istatistikler, sırasıyla, Şekil 3.7 ve Tablo 3.4'te verilmektedir.

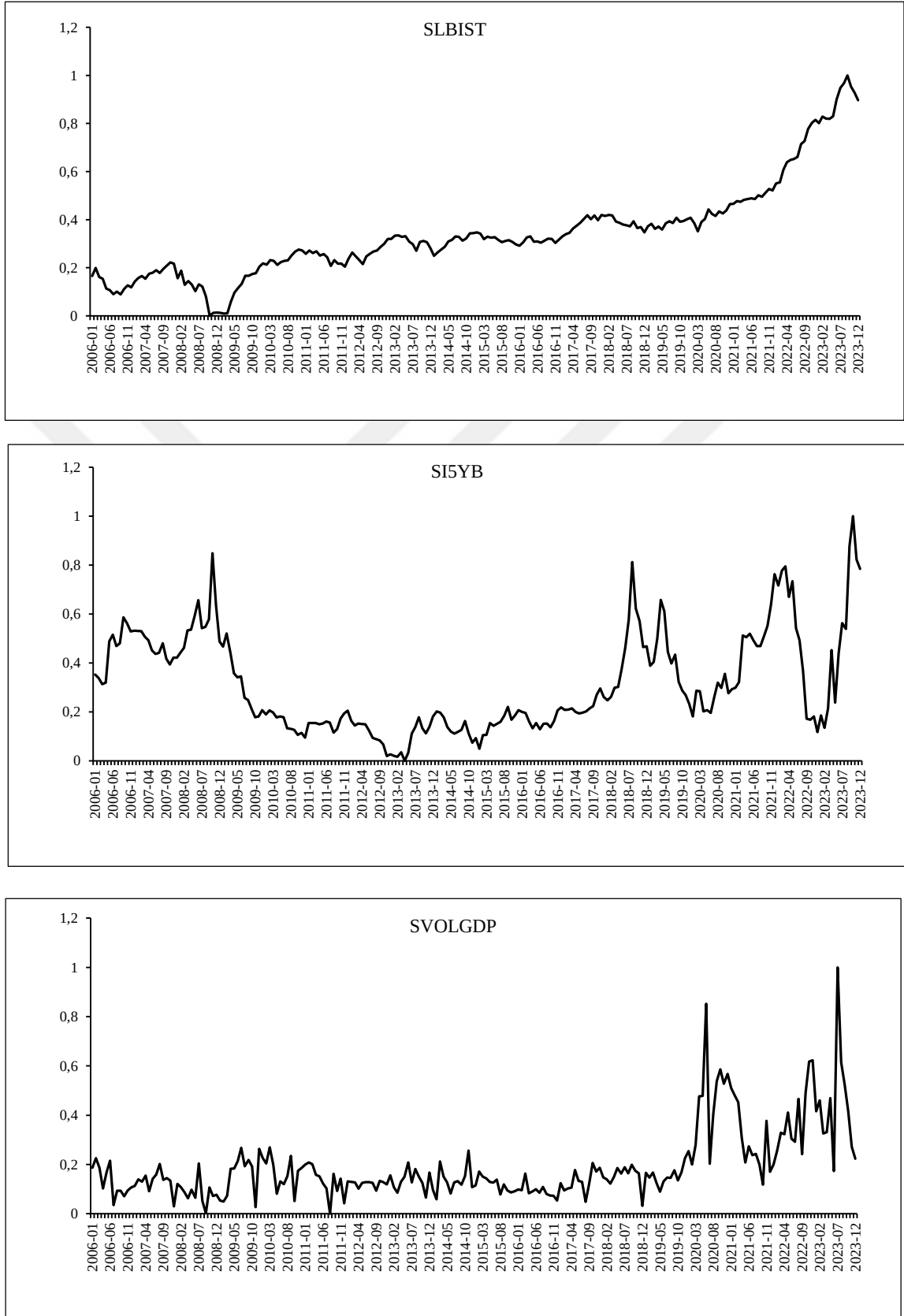
Şekil 3.7. (Devamı)

Şekil 3.7. (Devamı)

Şekil 3.7. (Devamı)

Şekil 3.7. : Standartlaştırılmış Finansal İstikrar Bileşenlerinin Seyri

Tablo 3.4.: Standartlaştırılmış Finansal İstikrar Bileşenlerinin Tanımsal İstatistikleri

<i>Değişken</i>	$\bar{X}$	$\tilde{X}$	X_m	X_n	σ_X	$S[X]$	$K[X]$	JB	ρ	n
<i>sicr</i>	0.205	0.165	1.000	0.000	0.165	2.323	10.410	691.673	0.000	216
<i>scrgdp</i>	0.559	0.629	1.000	0.000	0.281	-0.468	1.913	18.617	0.000	216
<i>slzr</i>	0.329	0.263	1.000	0.000	0.254	0.719	2.670	19.694	0.000	216
<i>sion</i>	0.269	0.234	1.000	0.000	0.161	1.202	5.739	120.135	0.000	216
<i>sfund</i>	0.389	0.358	1.000	0.000	0.197	0.547	2.735	11.469	0.003	216
<i>slmult</i>	0.602	0.637	1.000	0.000	0.242	-0.372	2.367	8.629	0.013	216
<i>slexc</i>	0.297	0.195	1.000	0.000	0.270	0.982	2.911	34.971	0.000	216
<i>scagdp</i>	0.466	0.445	1.000	0.000	0.159	0.309	3.467	5.433	0.066	216
<i>sfxrisk</i>	0.401	0.357	1.000	0.000	0.208	0.747	3.303	21.031	0.000	216
<i>slbist</i>	0.340	0.314	1.000	0.000	0.197	1.286	4.938	93.737	0.000	216
<i>si5yb</i>	0.313	0.232	1.000	0.000	0.201	0.858	3.098	26.742	0.000	216
<i>svolgdp</i>	0.190	0.149	1.000	0.000	0.143	2.310	9.903	623.942	0.000	216
Not: $\bar{X}$ serinin ortalamasını, $\tilde{X}$ medyanını, X_m maksimum değerini, X_n minimum değerini, σ_X standart sapmasını, $S[X]$ çarpıklığını, $K[X]$ basıklığını, JB Jarque-Bera normal dağılım test istatistiğini, ρ JB testine ilişkin olasılık değerini ve n serideki gözlem sayısını ifade etmektedir.										

Dikkat edilirse finansal istikrar bileşeni olarak seçilen değişkenlerden bazılarında gözlenecek artışlar (düşüşler) finansal istikrara olumlu (olumsuz) yönde katkıda bulunurken (örneğin CRGDP, ZR, BIST gibi), bazılarında gözlenen artışlar (düşüşler) finansal istikrarı olumsuz (olumlu) yönde etkileyecektir. Bu nedenle seçilen bileşenler ile oluşturulacak finansal istikrar göstergesi arasında teorik olarak beklenen ilişkilerin yönü Tablo 3.5’de yer almaktadır. Finansal istikrar göstergesindeki artış ve azalışların finansal istikrarın iyileşmesi veya kötüleşmesi (finansal koşulların gevşemesi veya sıkılaşması) biçiminde anlam ifade edebilmesi kullanılan bileşenlerin göstergeyi aynı yönde etkilemesi gerekmektedir. Bu nedenle finansal istikrarla ters yönde ilişki göstermesi beklenen değişkenler (Tablo 3.5 sütun 3’te negatif işaret alması beklenen değişkenler) FSI ’nın oluşturulmasına karşılıkları $\left(RSX_t = \frac{1}{SX_t}\right)$ alınarak dahil edilecektir. Bu nedenle FSI ’da gözlenecek artışların finansal istikrarda olumlu yönde gelişmeye, düşüşlerin ise finansal istikrarda olumsuz yönde gelişmeye işaret edeceği daha sonraki aşamalarda göstergeyi yorumlamamıza olanak tanıyacaktır.

Tablo 3.5.: Finansal İstikrar ve Bileşenleri Arasındaki Beklenen İlişki

FSI Bileşenleri	FSI ile Beklenen İlişkinin Yönü	FSI'a Dahil Edilme Formu	FSI'da Kullanılan Değişken Adı
<i>sicr</i>	–	$1/sicr$	<i>sricr</i>
<i>scrgdp</i>	+	<i>scrgdp</i>	<i>scrgdp</i>
<i>slzr</i>	+	<i>slzr</i>	<i>slzr</i>
<i>sion</i>	–	$1/sion$	<i>srion</i>
<i>sfund</i>	+	<i>sfund</i>	<i>sfund</i>
<i>slmult</i>	+	<i>slmult</i>	<i>smult</i>
<i>slexc</i>	–	$1/slexc$	<i>srlexc</i>
<i>scagdp</i>	–	$1/scagdp$	<i>srcagdp</i>
<i>sfxrisk</i>	–	$1/sfxrisk$	<i>srfxrisk</i>
<i>slbist</i>	+	<i>slbist</i>	<i>slbist</i>
<i>si5yb</i>	–	$1/si5yb$	<i>sri5yb</i>
<i>svolgdp</i>	+	<i>svolgdp</i>	<i>svolgdp</i>

3.3.2 Finansal İstikrar Göstergesinin Tahmini

Seçilen *FSI* bileşenlerinin ölçeklendirilmesini takip eden aşamada her bir bileşenin taşıyacağı ağırlığın belirlenmesi gerekmektedir. *FSI* seçilmiş bileşenlerin ağırlıklı ortalaması olarak tanımlandığı için aşağıdaki biçimde hesaplanacaktır:

$$FSI_t = \omega'_i \times SX'_i$$

Yukarıdaki eşitlikte yer alan standartlaştırılmış bileşen vektörü (SX'_i) ve ağırlık vektörü (ω'_i) şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$SX'_i \equiv \begin{bmatrix} sricr_t \\ scrgdp_t \\ slzr_t \\ srion_t \\ sfund_t \\ slmult_t \\ srlexc_t \\ srcagdp_t \\ srfxrisk_t \\ slbist_t \\ sri5yb_t \\ svolgdp_t \end{bmatrix} \quad \omega'_i \equiv \begin{bmatrix} \omega_{icr} \\ \omega_{crgdp} \\ \omega_{zr} \\ \omega_{ion} \\ \omega_{fund} \\ \omega_{mult} \\ \omega_{exc} \\ \omega_{cagdp} \\ \omega_{fxrisk} \\ \omega_{bist} \\ \omega_{i5yb} \\ \omega_{volgdp} \end{bmatrix}$$

Hatırlanacağı gibi *BPI* için göstergenin yapısı gereği her bileşeni eşit ağırlıkla modele dahil etmiştik. Ancak bu tercihi *FSI* oluşturulması sürecinde kullanmak gerçekçi ve tutarlı bir yaklaşım değildir. Örneğin 5 yıl vadeli tahvil faiz oranı ve döviz kuru değişikliklerinin aynı ağırlıkla *FSI*'a dahil edilmesi bu değişikliklerin finansal istikrarı eşit ölçüde etkilediği anlamına gelecektir. Oysa Türkiye'de faiz oranlarının aktarım kanalı (pass-through) ile döviz kuru aktarım kanalının büyüklükleri oldukça farklıdır (Şıklar vd., 2016). Bu nedenle ağırlıklar vektörünün belirlenmesinde ampirik yöntem tercih edilecektir. Bu yöntem çerçevesinde, kullanılan zaman serilerinin durağan (stationary) olduğu varsayımı altında, ekonomik faaliyet hacmi ile finansal istikrar bileşenleri arasında aşağıdaki eşitlik tahmin edilecektir:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta' SX'_{t-j} + \xi_t$$

Tahmin edilecek bu eşitlikte y_t ekonomik faaliyet hacmini (reel GSYİH), β' katsayılar vektörünü göstermektedir. Elde edilen tahmin sonuçlarının istatistiki geçerliliği durumunda katsayılar vektörü tahmininden yararlanarak

$$\omega_i \equiv \frac{1}{\sum_{i=1}^n \beta_i} \beta_i$$

formülü aracılığı ile söz konusu ağırlıklar elde edilecektir. Tahmin aşamasında gecikme uzunluğu (j) ile ilgili önsel bir bilgiye sahip olmadığımız için maksimum gecikme uzunluğu (lag length) 12 ay ile sınırlandırılacak ve optimal uzunluk *Schwarz Kriteri* aracılığı ile belirlenecektir. Yukarıda verilen eşitliğin en küçük kareler yöntemi ile tahmini için veride durağanlığın sağlanmış olması gerekmektedir. Bu nedenle tahmin aşamasına geçmeden önce kullanılacak zaman serilerinin birim kök testlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yoğun olarak kullanılan iki test durumunda

olan Genişletilmiş Dickey-Fuller (*ADF*) ve Phillips-Peron Testi (*PP*) sonuçları Tablo 3.6’da yer almaktadır.

Tablo 3.6.: Model Değişkenleri Birim Kök Testleri

Değişken	ADF Testi			PP Testi			Sonuç
	j^1	Mutlak t -oranı	ρ^2	z^4	Mutlak t -oranı	ρ	
y	5 ³	2.374	0.392	12 ³	2.506	0.325	I(1)
Δy	4	7.566	0.00	6	4.249	0.001	
$sicr$	1	0.363	0.981	4	1.088	0.997	I(1)
$\Delta sicr$	0	9.290	0.000	2	9.282	0.000	
$scrgdp$	1 ³	0.995	0.999	5 ³	0.985	0.999	I(1)
$\Delta scrgdp$	0	10.815	0.000	6	11.335	0.000	
$slzr$	8	0.231	0.602	10	1.420	0.572	I(1)
$\Delta slzr$	7	5.230	0.000	5	5.714	0.000	
ion	3	2.383	0.148	8	1.539	0.512	I(1)
Δion	2	5.074	0.000	7	13.627	0.000	
$sfund$	0 ³	2.145	0.517	5 ³	1.582	0.797	I(1)
$\Delta sfund$	0	17.957	0.000	8	18.555	0.000	
$slmult$	0 ³	2.920	0.158	2 ³	2.722	0.229	I(1)
$\Delta slmult$	0	16.908	0.000	3	16.955	0.000	
$slexc$	2	3.218	0.999	11	4.151	0.999	I(1)
$\Delta slexc$	1	10.621	0.000	9	9.704	0.000	
$scagdp$	2	0.574	0.418	1	1.116	0.240	I(1)
$\Delta scagdp$	1	15.601	0.000	3	23.543	0.000	
$sfxrisk$	1 ³	2.528	0.314	3 ³	2.746	0.219	I(1)
$\Delta sfxrisk$	0	11.607	0.000	3	11.578	0.000	
$slbist$	0	1.459	0.999	0	1.469	0.992	I(1)
$\Delta slbist$	0	13.365	0.000	3	13.444	0.000	
$si5yb$	0	2.122	0.236	4	2.324	0.165	I(1)
$\Delta si5yb$	0	14.514	0.000	0	14.514	0.000	
$svolgdp$	2 ³	0.669	0.719	4 ³	0.705	0.805	I(1)
$\Delta svolgdp$	1	15.173	0.000	3	5.240	0.000	

Not: 1. Gecikme uzunluğunu göstermektedir. Optimal gecikme Schwarz kriterine göre belirlenmiştir.
2. Marjinal anlamlılık düzeyini göstermektedir.
3. Trend içermektedir.
4. Bant genişliğini göstermektedir. Optimal genişlik Newey-West kriterine göre belirlenmiştir.

Gerek *ADF* birim kök testleri gerekse *PP* birim kök testleri kullanılan zaman serilerinin I (1) yapısına sahip olduğunu, bir diğer deyişle kullanılan zaman serilerinin düzeylerinde birim köke sahip olduğunu, ancak ilk farklarında durağanlığın sağlandığını göstermektedir. Bu nedenle ağırlıkların belirlenmesi amacıyla tahmin edilecek eşitlikte zaman serilerinin ilk farklarının kullanılması gerekmektedir. Buna göre daha önce verilen eşitliğin tahmin formu aşağıdaki şekildedir:

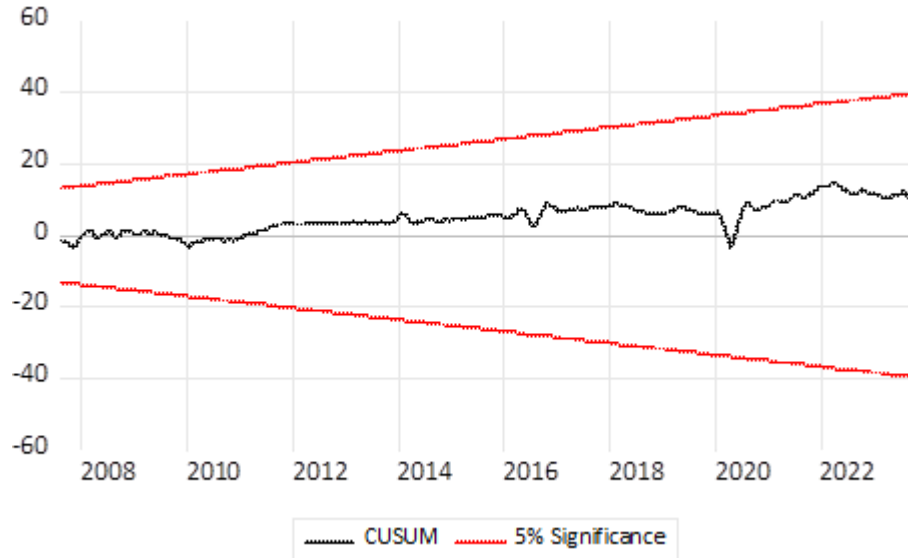
$$\Delta y_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta y_{t-1} + \beta' \Delta SX'_{t-j} + \xi_t$$

En kk kareler yöntemiyle elde edilen tahmin sonuçları ve hesaplanan ağırlık değerleri Tablo 3.7’den izlenebilir. Tablonun alt bölümünde 2006:1 – 2023:12 dönemi için tahmin

edilen eşitliğe ait diagnostik testler yer almakta, son sütunda ise finansal istikrar bileşenlerine ilişkin ağırlık değerleri gösterilmektedir. Şekil 3.8’de ise tahmin edilen modele ilişkin istikrar testi (*CUSUM*) sonucu yer almaktadır.

Tablo 3.7.: Finansal Sistem Bileşenleri Ağırlık Eşitliği Tahmin Sonuçları

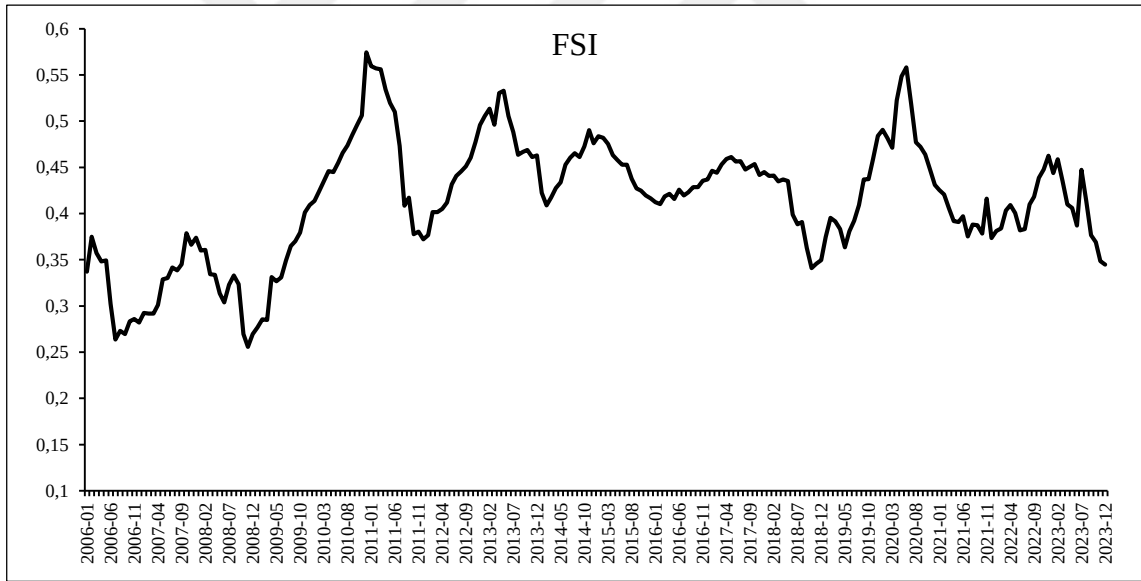
Değişken ¹	Parametre ¹	Gecikme Uzunluğu (ay)	Katsayı Tahmini	t – oranı	Anlam Düzeyi	Ağırlık (ω_i)
Sabit Terim	β_0	--	0.001103	1.601919	0.12	--
Δy	β_1	1	0.643989	13.45102	0.01	--
Δsr_{icr}	β_2	2	0.064915	4.596736	0.01	0.160484
Δsr_{gdp}	β_3	6	0.055689	1.753450	0.08	0.137677
Δsr_{ion}	β_5	3	0.032644	2.572862	0.01	0.080702
$\Delta sfund$	β_6	1	0.021160	1.772762	0.08	0.052311
$\Delta slmult$	β_7	1	0.031056	2.726514	0.01	0.076778
$\Delta srlexc$	β_8	0	0.036440	1.675229	0.09	0.090089
Δsr_{cagdp}	β_9	5	0.010976	1.643491	0.10	0.027135
Δsr_{fxrisk}	β_{10}	1	0.033773	4.701150	0.01	0.083493
$\Delta slbist$	β_{11}	0	0.071034	1.979795	0.05	0.175612
Δsr_{5yb}	β_{12}	2	0.028730	2.731830	0.01	0.071027
$\Delta svolgdp$	β_{13}	0	0.018078	2.899951	0.01	0.044693
TOPLAM	$B_2: \beta_{13}$	--	0.404495	--	--	1.000000
Diagnostik Testler ² AdjR ² = 0.545 (0.000) Jarque-Bera = 2.174 (0.544) F = 21.561 (0.000) Breusch-Godfrey = 0.979 (0.305) D.W. = 1.682 (0.001) Glejser = 0.101 (0.609)						
Notlar: 1) Bankacılık sektörü Z Oranı (<i>slzr</i>) değişkeni istatistiki olarak anlamsız sonuç verdiği için eşitlikten çıkarılmıştır. 2) AdjR ² düzeltilmiş belirlilik katsayısını, F spesifikasyon test istatistiğini, D.W. otokorelasyon için Durbin-Watson istatistiğini, Jarque-Bera artıkların normal dağılım testini, Breusch-Godfrey yüksek derece otokorelasyon için LM istatistiğini, Glejser artık terim sabit varyans test istatistiğini ifade etmektedir. Parantez içerisinde yer alan değerler marjinal anlamlılık düzeyleridir.						

Şekil 3.8. : Model İstikrarı için CUSUM Testi

Tablo 3.7’de verilen teşhis (diagnostik) testleri eşitliğin %1,5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde yeterli açıklama gücüne erişen ve spesifikasyon hatası içermeyen bir eşitlik olduğu olduğunu göstermektedir. Öte yandan modelden elde edilen artıklar otokorelasyon ve değişken varyans sorunu taşımayan normal dağılım sergileyen terimlerdir. Şekil 3.8 ise modelin bir bütün olarak istikrarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Teşhis testleri ile ilgili bir sorun taşımayan tahmin sonuçlarına göre elde edilen katsayı tahminlerinin tamamı beklenen yönde işaretler taşımakta ve geleneksel anlamlılık düzeylerinde istatistiki olarak geçerli katsayılardır. Sadece sabit terim %12 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlam taşımamaktadır. Sonuç olarak tahmin edilen finansal istikrar bileşenlerine ilişkin katsayılar kullanılarak *FSI* için gerekli ağırlıklar hesaplanabilir. Hesaplanan ağırlıklar Tablo 3.7’nin son sütununda verilmektedir.

Hesaplanan ağırlıkların kullanılması ile elde edilen ve bu çalışmada bir diğer temel değişkeni oluşturan *FSI* değerleri aşağıdaki Şekil 3.9’da yer almaktadır.

Şekil 3.9. : Finansal İstikrar Göstergesi (2006:1 – 2023:12)

Şekil 3.9 incelendiği zaman finansal istikrar göstergesinin en yüksek seviyeye ulaştığı 2 nokta dikkat çekmektedir. İlk olarak 2010 yılının son çeyreğinde maksimum seviyeye ulaşan finansal istikrar göstergesi ikinci olarak 2020 yılının ikinci çeyreğinin sonunda aynı seviyelere ulaşmıştır. 2008 küresel ekonomik kriz sonrasındaki dönemde uluslararası piyasalarda uygulanan genişleyici para ve maliye politikaları neticesinde küresel fon miktarlarında aşırı artış meydana gelmiştir. Küresel fonlardaki bu aşırı artışlar finansal piyasalar aracılığıyla diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye piyasalarına da girmiştir. Yine bu dönemde TCMB gecelik borç verme faizleri, kredi faizleri ve 5 yıl

vadeli devlet tahvili faiz oranlarını düşürerek parasal genişlemeye yönelik politikalar uygulamıştır. Yaşanan bu gelişmeler finansal piyasalarda olumlu algılanıp kısa dönemde finansal istikrar göstergesini pozitif olarak etkilemiştir. 2020 yılında ise ikinci büyük küresel kriz olan covid-19 pandemi döneminin ardından finansal istikrar göstergesi ikinci kez maksimum seviyesine ulaşmıştır. Pandemi döneminde de 2008 krizinde olduğu gibi genişleyici para ve maliye politikaları uygulanmış, faiz oranları ve vergi oranlarının indirilmesi başta olmak üzere diğer birçok yöntemle krizin etkilerini azaltmak ve ekonomileri canlandırmak amacıyla finansal piyasalara yüksek miktarlarda fon enjekte edilmiştir. Şekilde diğer dikkat çeken husus ise iki büyük şok etkisi de bu dönemlerden sonra yaşanmıştır. Gerek 2008 mortgage krizi sonrası dönemde, gerekse Covid-19 pandemi krizi sonrasındaki dönemde uygulanan aşırı genişleyici politikalar kısa dönemde finansal istikrar göstergelerini pozitif etkilese de krizlerin ekonomiye reel etkilerinin ötelenmesi ve kriz sonrasında uygulanan korumacı ve daraltıcı politikaların etkisiyle finansal istikrar göstergelerini negatif olarak ciddi şekilde etkilediği görülmektedir.

Finansal istikrar göstergelerinin negatif etkilendiği 2006-2007 askeri davalar süreci, 2013-2014 gezi parkı süreci, 2016 darbe girişimi, 2017-2018 referandumu ve genel seçimleri ve 2023 genel seçimlerinin ortaya çıkardığı siyasi belirsizliklerin ekonomik beklentiler ve finansal piyasaları olumsuz etkilediği görülmektedir. Yine bu yıllarda yaşanan diğer ulusal ve uluslararası gelişmelere bağlı olarak enflasyon beklentilerinin, faiz oranlarının ve döviz kurlarının yükseldiğini, dolayısıyla makro ekonomik performansın olumsuz etkilendiğini söylemek mümkündür.

Finansal istikrar göstergesi genel olarak incelendiğinde parasal genişleme dönemlerinde piyasalardaki fon miktarının artışına bağlı olarak finansal istikrarın kısa dönemli pozitif hareketler sergilediği görülmektedir. Ancak özellikle kriz sonrası dönemlerde ve siyasi belirsizliklerin beklentileri etkilediği dönemlerde uygulanan parasal genişleme politikalarının makro ekonomik bir temele dayanmaması sebebiyle, kısa dönemde her ne kadar pozitif etki gösterse de hemen ardından cari açık, uluslararası rezervler, faiz oranları üzerinde negatif etki oluşturarak finansal istikrarı olumsuz etkilediği görülmektedir.

3.3 Bankacılık Sektörü Performansı ve Finansal İstikrar Arasındaki İlişki

3.3.1 Model

Çalışmanın bu bölümünde BPI ve FSI arasındaki dinamik ilişkinin incelenmesi amacıyla kullanılacak VAR modeli ve tahmin sonucu elde edilen çıktılar değerlendirilecektir. Bu amaçla kullanılacak VAR modeli, Cholesky ayrıştırması bağlamında sıralanan değişkenler esas alındığında aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

$$X_t = VAR(FSI, BPI, y, P^d, i^p, def, CDS, P^{oil})'$$

Bu VAR gösteriminde içsel değişkenler vektörüne dahil edilen değişkenlerin tanımını aşağıdaki gibidir:

FSI: Finansal istikrarı simgelemek amacıyla önceki bölümde geliştirilen Finansal İstikrar Göstergesi

BPI: Bankacılık sektörü performansını simgelemek amacıyla önceki bölümde geliştirilen Bankacılık Performans Göstergesi

y: Ekonomik faaliyetleri simgelemek amacıyla reel GSYİH

P^d: Yurtiçi fiyatlar genel düzeyini simgelemek amacıyla Tüketici Fiyat Endeksi

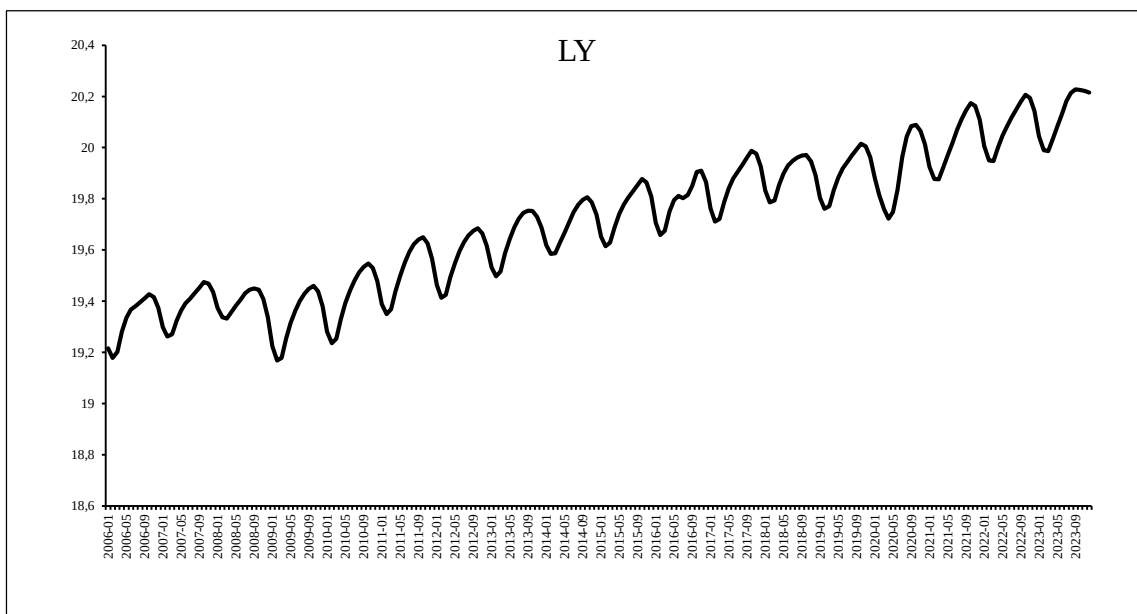
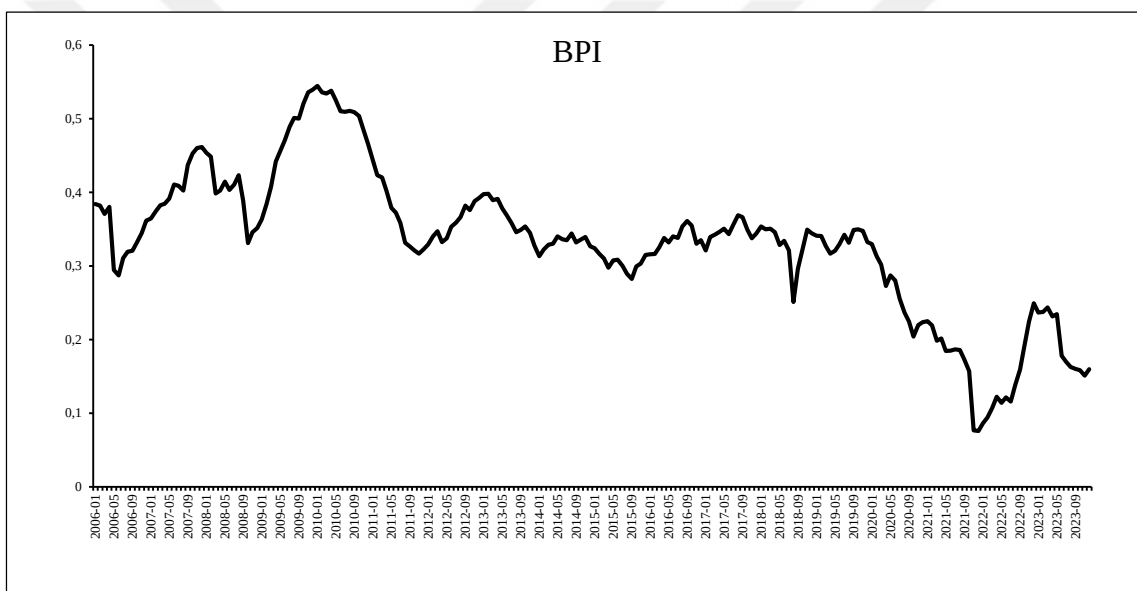
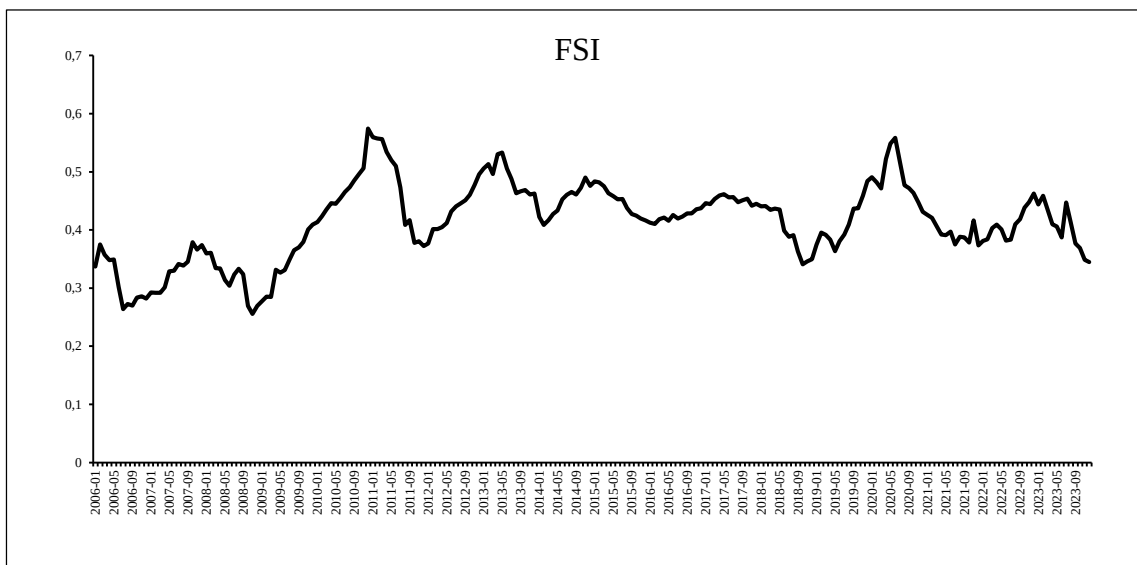
i^p: Para politikasının durumunu simgelemek amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası politika faiz oranı (Haziran 2018'e kadar gecelik repo faiz oranı, daha sonraki dönemde haftalık repo faiz oranı)

def: Maliye politikasının durumunu simgelemek amacıyla konsolide bütçe açığının GSYİH'ya oranı

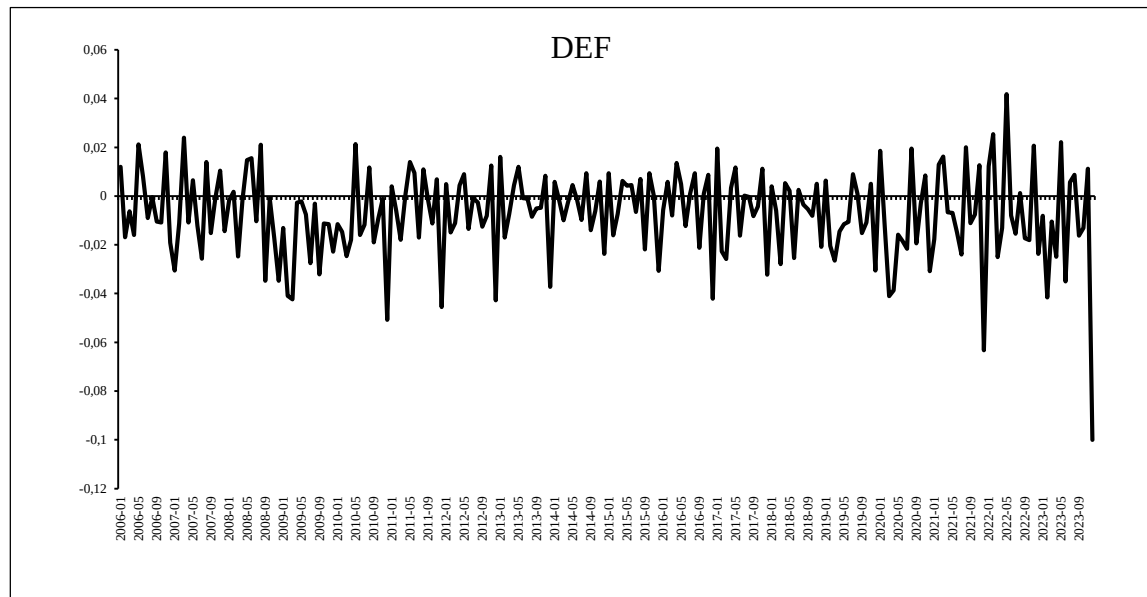
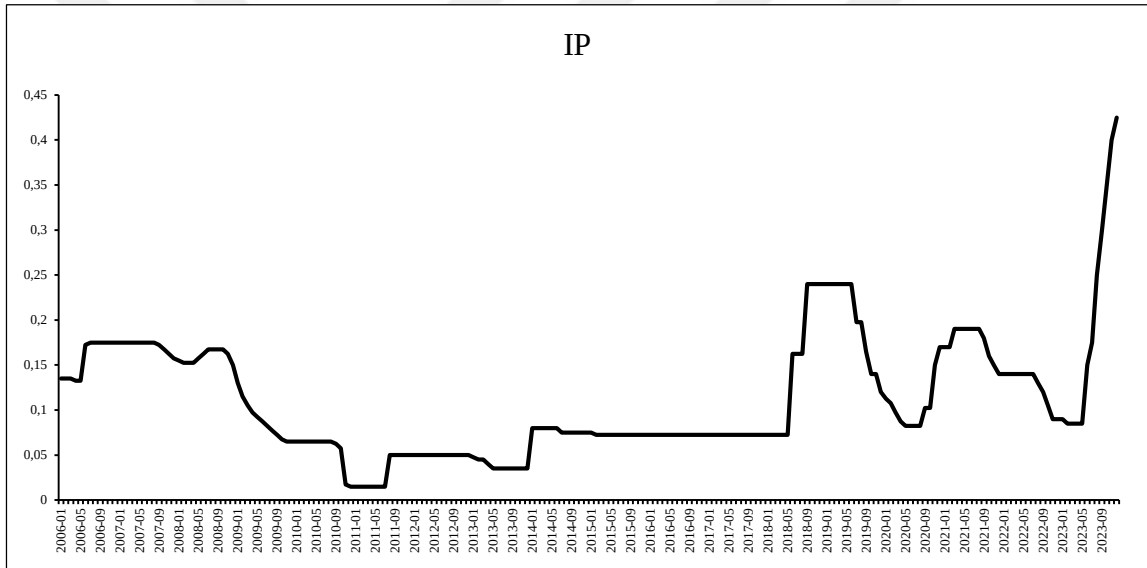
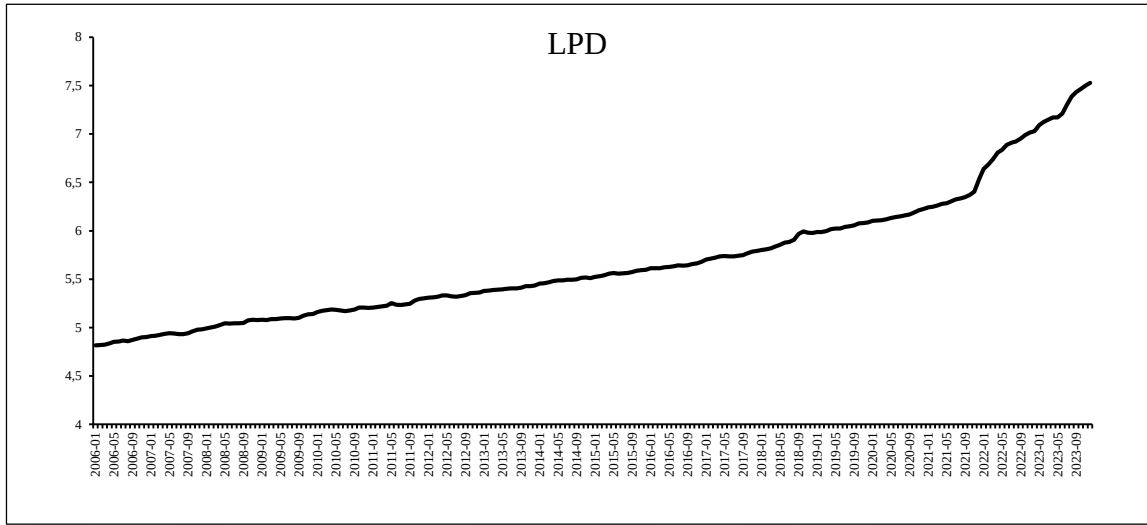
CDS: Uluslararası piyasalarda ülkeye dönü risk algısını simgelemek amacıyla kredi risk primi (CDS) endeksi

P^{oil}: Uluslararası emtia fiyatlarını simgelemek amacıyla Brent petrol fiyat indeksi.

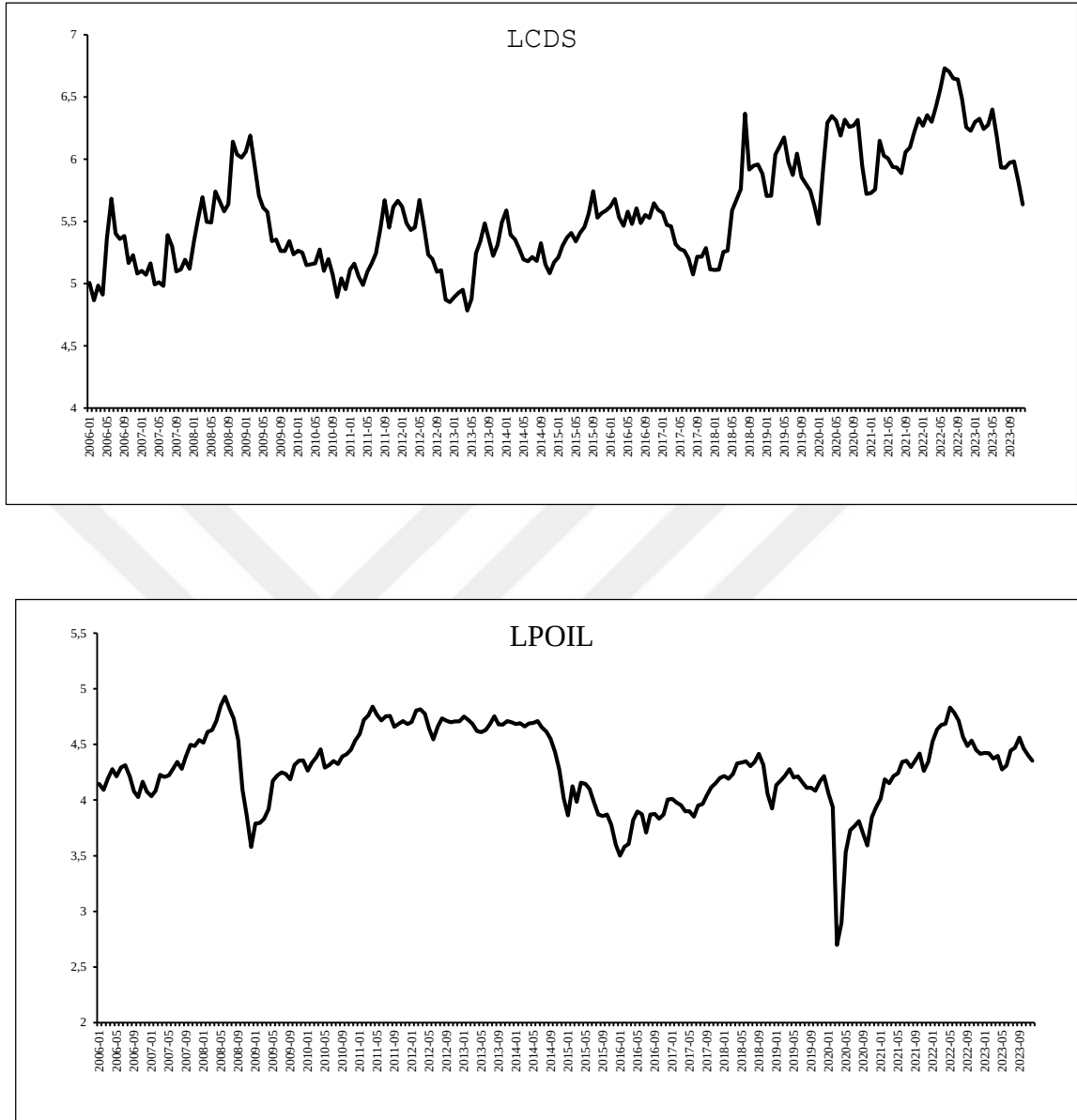
İçsel değişkenler vektörünü oluşturan göstergelere ait zaman serilerinin inceleme dönemindeki seyirleri ve bu zaman serilerine ilişkin tanımsal istatistikler, sırasıyla, Şekil 3.10 ve Tablo 3.8'de verilmektedir.

Şekil 3.10. (Devamı)

Şekil 3.10. (Devamı)

Şekil 3.10. : VAR Modeli Değişkenlerinin Seyri

Tablo 3.8.: VAR Modeli Değişkenlerinin Tanımsal İstatistikleri

Değişken	$\bar{X}$	$\tilde{X}$	X_m	X_n	σ_X	$S[X]$	$K[X]$	JB	ρ	n
<i>fsi</i>	0.414	0.419	0.574	0.256	0.066	-0.215	2.844	1.882	0.391	216
<i>bpi</i>	0.332	0.339	0.545	0.076	0.098	-0.334	3.360	5.177	0.075	216
<i>ly</i>	19.71	19.73	20.23	19.17	0.275	-0.006	1.974	9.477	0.009	216
<i>lpd</i>	5.673	5.520	7.528	4.816	0.649	1.018	3.435	39.020	0.874	216
<i>ip</i>	0.112	0.083	0.425	0.015	0.068	1.335	5.849	137.23	0.998	216
<i>def</i>	-0.01	-0.01	0.042	-0.10	0.018	-0.899	6.107	115.93	0.988	216
<i>lcds</i>	5.570	5.486	6.731	4.785	0.446	0.541	0.001	13.453	0.679	216
<i>lpoil</i>	4.289	4.309	4.930	2.698	0.357	-0.792	4.271	43.148	0.901	216

Not: $\bar{X}$ serinin ortalamasını, $\tilde{X}$ medyanını, X_m maksimum değerini, X_n minimum değerini, σ_X standart sapmasını, $S[X]$ çarpıklığını, $K[X]$ basıklığını, JB Jarque-Bera normal dağılım test istatistiğini, ρ JB testine ilişkin olasılık değerini ve n serideki gözlem sayısını ifade etmektedir.

Tahmin edilecek VAR modeline dahil edilecek değişkenleri temsil eden zaman serilerinin istatistik özellikleri incelenirken bu zaman serilerine ait bütünleşme derecesinin belirlenmesi gerekmektedir. Daha önce olduğu gibi bu amaçla kullanılan iki test söz konusudur: ADF ve PP testleri. Tablo 3.9 bu testlerin sonuçlarını göstermektedir. Tabloya göre VAR modeline dahil edilen tüm içsel değişkenler düzeylerinde birim kök içermekte, ilk farklarında durağan hale gelmektedirler. Bu nedenle kullanılan zaman serilerinin tamamı birinci dereceden bütünleşiktir. Bir diğer deyişle tüm zaman serileri $I(1)$ özelliği sergilemektedir.

Tablo 3.9.: VAR Modeli Değişkenleri Birim Kök Testleri

Değişken	ADF Testi			PP Testi			Sonuç
	j^1	Mutlak t-oranı	ρ^2	z^4	Mutlak t-oranı	P	
<i>fdi</i>	1 ³	2.278	0.444	6 ³	2.549	0.305	<i>I</i> (1)
Δfdi	0	12.557	0.000	3	12.649	0.000	
<i>bpi</i>	1	1.167	0.689	5	1.163	0.691	<i>I</i> (1)
Δbpi	0	11.839	0.000	4	11.945	0.000	
<i>ly</i>	3 ³	2.957	0.147	8	0.827	0.809	<i>I</i> (1)
Δly	2	3.566	0.007	7	4.325	0.001	
<i>lpd</i>	1	4.449	0.999	6	6.306	0.999	<i>I</i> (1)
Δlpd	4	3.151	0.025	2	6.576	0.000	
<i>ip</i>	3 ³	2.618	0.273	9 ³	1.245	0.898	<i>I</i> (1)
Δip	2	3.417	0.011	8	10.952	0.000	
<i>def</i>	3	2.164	0.220	4	2.017	0.445	<i>I</i> (1)
Δdef	3	7.999	0.000	5	8.435	0.000	
<i>lcds</i>	0	2.675	0.080	1	2.704	0.080	<i>I</i> (1)
$\Delta lcds$	0	14.578	0.000	5	14.614	0.000	
<i>lpoil</i>	4	2.693	0.091	5	3.092	0.111	<i>I</i> (1)
$\Delta lpoil$	0	12.520	0.000	3	12.504	0.000	
Not: 1. Gecikme uzunluğunu göstermektedir. Optimal gecikme Schwarz kriterine göre belirlenmiştir.							
2. Marjinal anlamlılık düzeyini göstermektedir.							
3. Trend içermektedir.							
4. Bant genişliğini göstermektedir. Optimal genişlik Newey-West kriterine göre belirlenmiştir.							

Teknik açıdan kısa dönem analizi için en küçük kareler yöntemi ile yapılacak bir tahminde serilerin durağan olması gerektiği için serilerin ilk farkları ile temsil edilmesi gerekmektedir. Ancak durağan olmayan zaman serileri arasında uzun dönemde bir eşbütünleşik (cointegrated) ilişkinin varlığı test edilmelidir. Bu amaçla genellikle kullanılan iki test söz konusudur: İz Testi (*Trace Test*) ve Maksimum Özdeğer Testi (*Maximum Eigenvalue Test*). Johansen – Juselius testleri olarak da bilinen bu testlerin sonuçları aşağıda yer alan Tablo 3.10'dan izlenebilir. Her iki test de kullanılan zaman

serileri arasında en az 2 adet eşbütünleşik vektörün varlığına işaret etmektedir. Bir diğer deyişle modele dahil edilen içsel değişkenler arasında uzun dönemde bir denge ilişkisinin varlığı söz konusudur. Dolayısıyla söz konusu değişkenler arasındaki uzun dönemde gözlenecek dinamik ilişkiler uygun bir VAR modeli aracılığı ile tahmin edilebilir.

Tablo 3.10.: VAR Modeli Değişkenleri Eşbütünleşme Testleri

Eşbütünleşik Vektör Sayısı	Özdeğer	İz Testi		Maksimum Özdeğer Testi	
		Test İstatistiği	Marjinal Olasılık	Test İstatistiği	Marjinal Olasılık
0*	0.361	268.258	0.000	94.841	0.000
1*	0.226	173.418	0.000	54.198	0.007
2	0.188	109.220	0.071	44.137	0.021
3	0.127	75.082	0.089	28.757	0.221
4	0.098	46.326	0.204	21.829	0.286
5	0.064	24.497	0.431	14.129	0.450
6	0.027	10.368	0.604	5.874	0.802
7	0.021	4.493	0.344	4.493	0.344

Not: * simgesi 0.01 anlamlılık düzeyinde boş hipotezin reddini göstermektedir. Her iki test de ilgili anlamlılık düzeyinde 2 adet eşbütünleşik vektörün varlığının kabulünü gerektirmektedir.

3.3.3 Tahmin Sonuçları

Şıklar ve Şahin (2024) tarafından belirtildiği gibi amaç makro ekonomik değişkenler arasındaki dinamik ilişkilerin analizi olduğunda, eş bütünleşik vektörün varlığına karşın VAR modeli ile analiz yapmak daha doğrudur. Öte yandan aynı çalışmaya göre zaman serileri arasında eş bütünleşik ilişki söz konusu olduğunda tahmin edilecek bir VAR modeli için asimptotik testlerin sonucuna bağlı olarak zaman serilerinin düzeyinde yapılacak bir tahminden elde edilecek sonuçlar tutarlıdır. Bu nedenlere bağlı olarak çalışmada içsel değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler zaman serilerinin düzeyinde tahmin edilecek VAR modeli aracılığı ile incelenecektir.

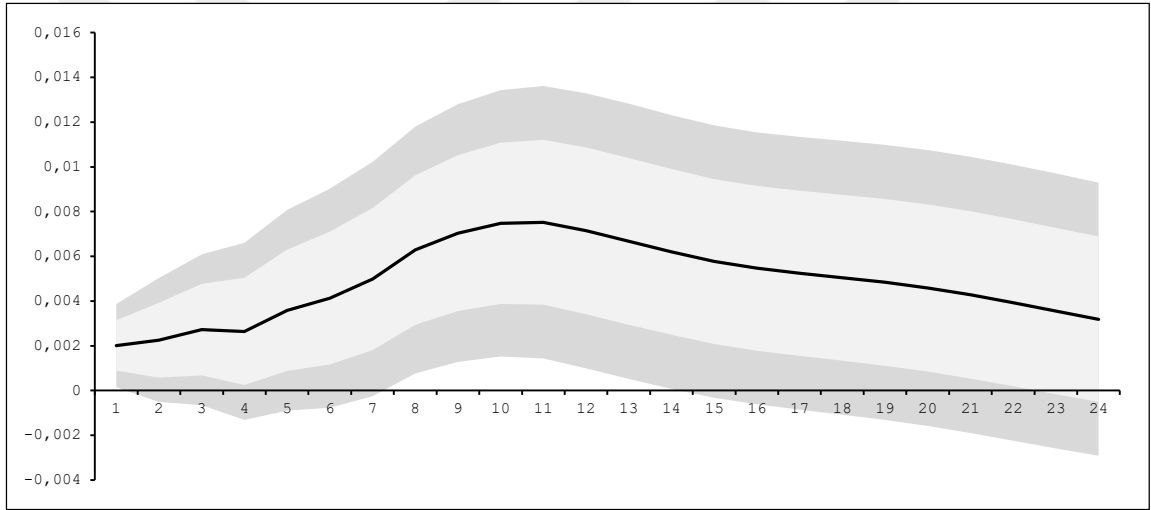
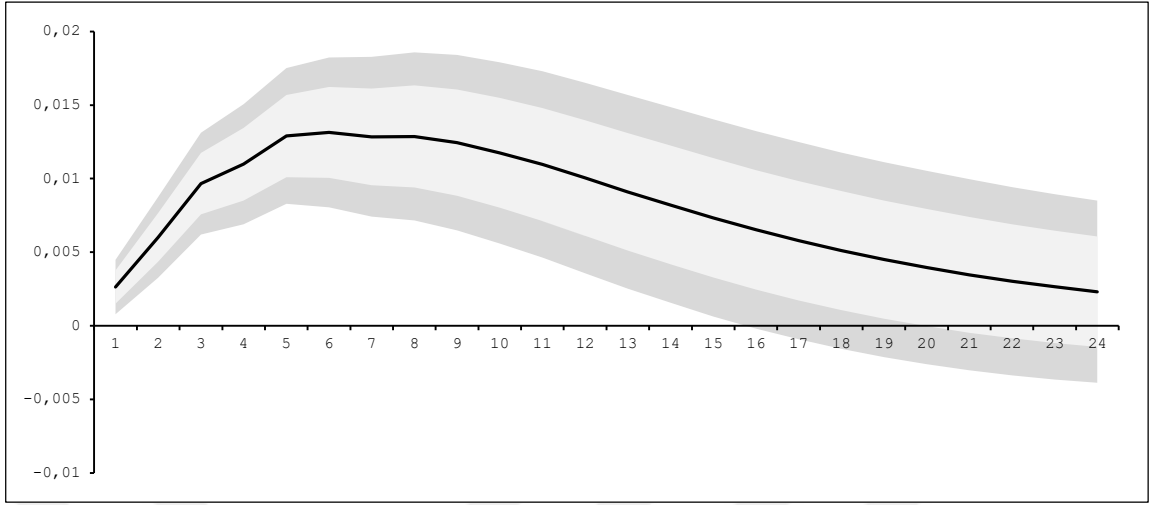
Optimal gecikme sayısının belirlenmesinde çalışmanın bütününde kullanılan Schwarz kriterine bağlı olarak 8 adet içsel değişkenden oluşan VAR modelinin derecesi VAR (4) olarak belirlenmiş, bir diğer deyişle VAR modeli 4 aylık gecikmeli değişkenler ile tahmin edilmiştir. Tahmin sonucu elde edilen 8 x 32 boyutlu katsayılar matrisi 256 ayrı katsayı tahmininden oluştuğu için bu bölümde tahmin edilen katsayıların çoğunluğunun istatistiki olarak anlamlı ve beklenen yönde işaretlere sahip katsayılar olduğunu belirtmek yeterli olacaktır. Bu nedenle bu bölümde VAR modellerinin en önemli çıktısı olan ve içsel değişkenler arasındaki dinamik ilişkilerin değerlendirmesine

olarak tanıyan etki – tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırması değerlerinin incelenmesini gerçekleştirecektir.

Sekiz adet içsel değişkenden oluşan VAR (4) modeli toplamda 64 adet etki-tepki fonksiyonu üretmektedir. Bu fonksiyonlardan bazıları araştırma konusunun kapsamı dışında kalmaktadır (örneğin yurtiçi fiyatların maliye politikası şokuna tepkisi veya GSYİH'nin petrol fiyatı şokuna tepkisi gibi). Çalışmanın konusu açısından önemli olan etki-tepki fonksiyonları FSI'nın BPI şokuna tepkisi ve BPI'nın FSI şokuna tepkisidir. Ancak model dinamiklerinin tutarlılığını (*robustness*) kontrol edebilmek amacıyla FSI ve BPI değişkenlerinin diğer içsel değişkenlerdeki şoklar karşısında göstereceği tepkilere de yer verilecektir. Şekil 3.11 ve 3.12 sözü edilen çıktılarından araştırma konusunu ilgilendiren etki-tepki fonksiyonlarını göstermektedir. Her iki şeklin a panelinde yer alan grafikler araştırmanın konusunu doğrudan ilgilendiren grafikler olarak detaylı biçimde incelenecektir.

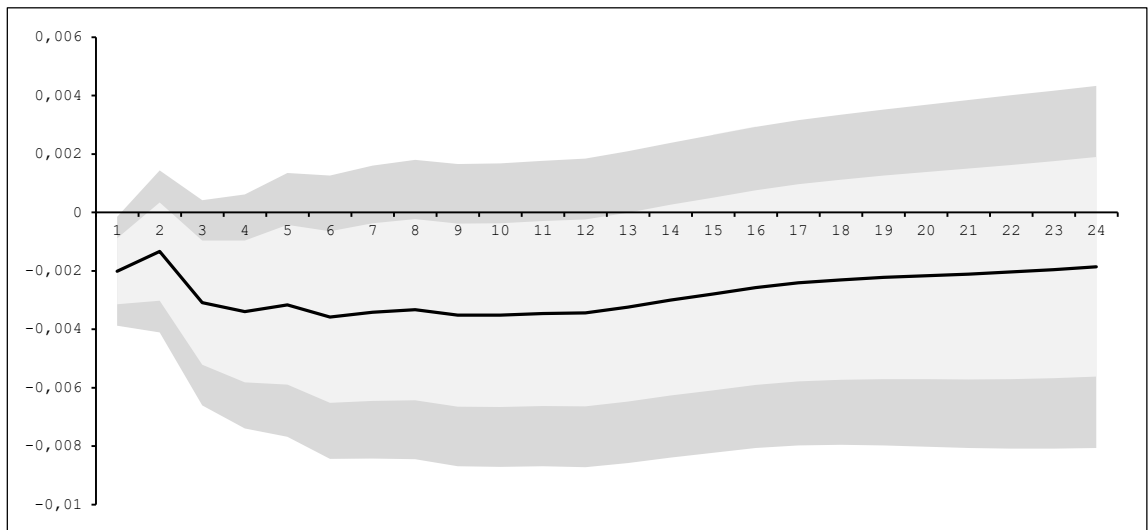
Etki-tepki fonksiyonları içsel değişkenlerin her birinde meydana gelen 1 standart sapmalık pozitif bir şok karşısında FSI ve BPI değişkenlerinin 24 ay içerisinde göstereceği tepkileri ifade etmektedir. Tepki fonksiyonlarının etrafında yer alan açık ve koyu renk taralı alanlar ise ilgili tepki değerine ilişkin, sırasıyla, %95 ve %65 güven aralıklarını göstermektedir.

Finansal istikrar göstergesi açısından elde edilen tepkilerin tamamı teorik beklentilere uygun ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bankacılık performans göstergesinde, GSYİH'da gözlenecek pozitif şok FSI'da artışa neden olmakta, bir diğer deyişle finansal koşullarda olumlu gelişmeye yol açmaktadır. FSI'nın elde ediliş süreci hatırlanırsa göstergedeki artışlar finansal koşullarda iyileşmeye, düşüşler ise finansal istikrarda olumsuzluğa işaret etmekteydi. Buna karşılık modeldeki diğer içsel değişkenlerdeki (yurtiçi fiyat düzeyinde, para politikası faiz oranında, bütçe açığının GSYİH oranında, CDS priminde ve uluslararası petrol fiyatlarında) pozitif şoklar FSI'da bozulmaya işarete etmektedir. FSI'nın gösterdiği bu dinamik tepkilerin tamamı daha önce tartışılan teorik beklentilerle uyumludur. Bu durum tahmin edilen VAR modelinin bir bütün olarak tutarlılığına işaret etmektedir.

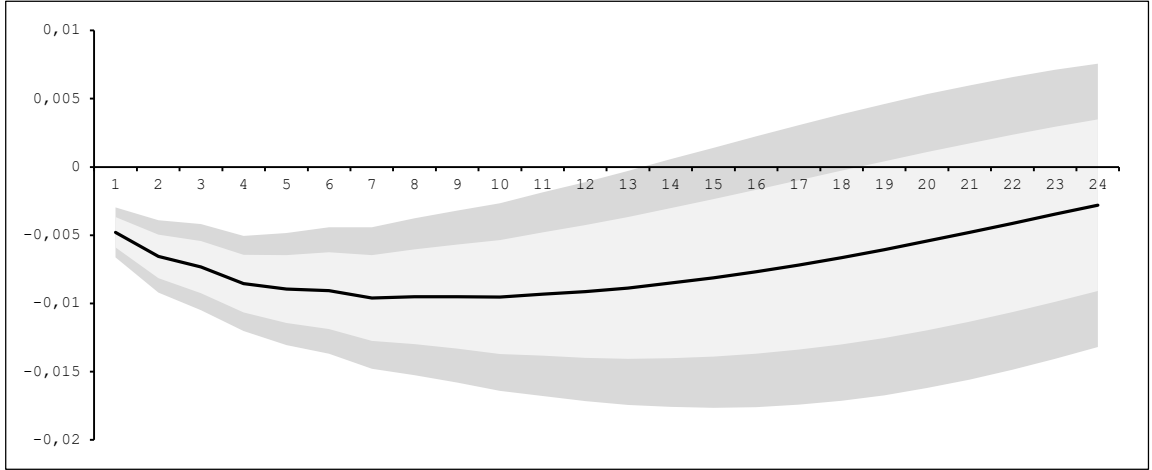

BPI Şoku

GSYİH Şoku

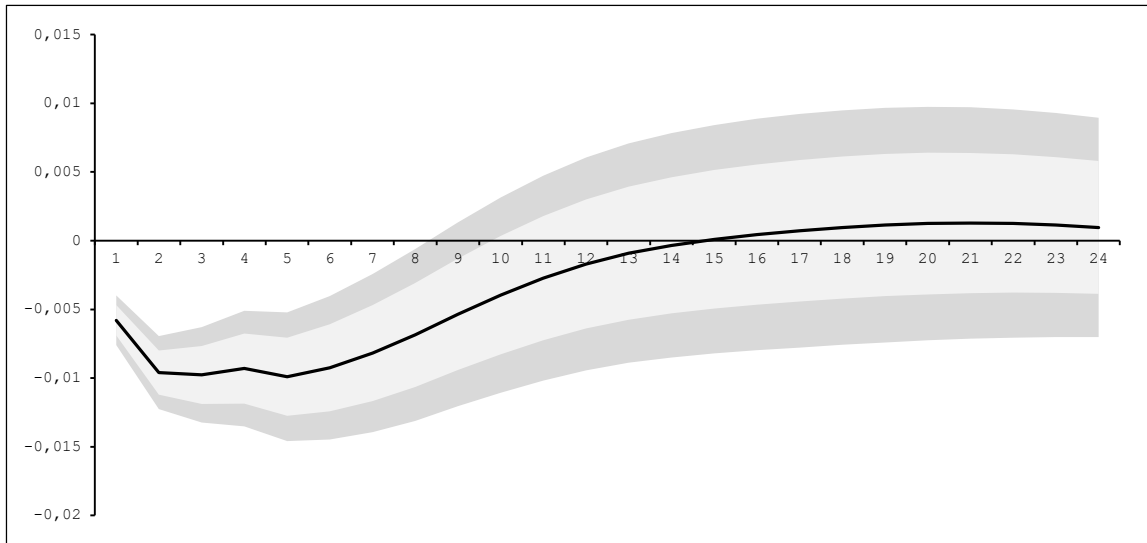
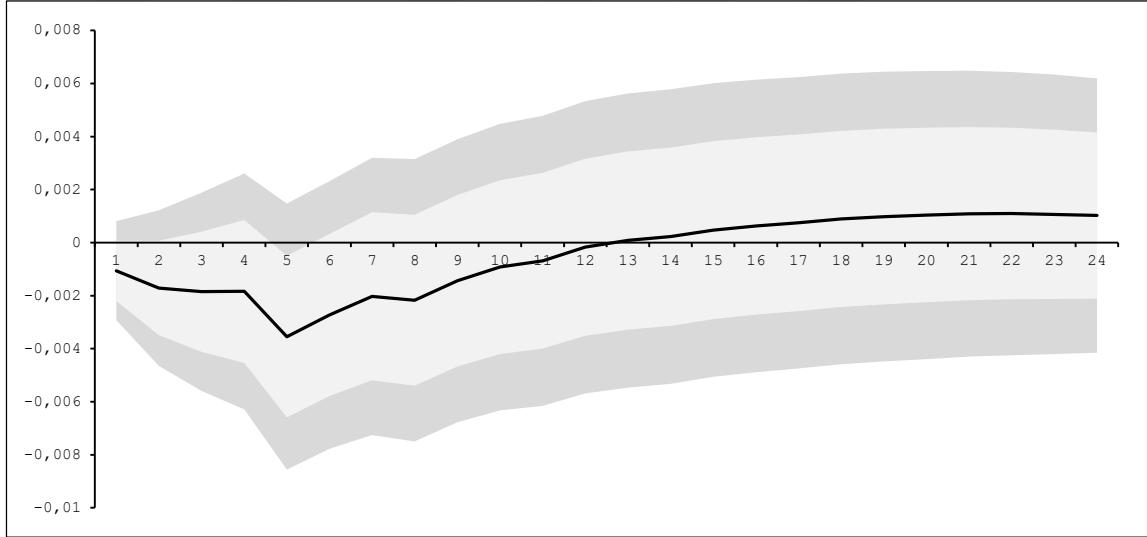

Şekil 3.11. (Devamı)

Yurtiçi Fiyat Şoku

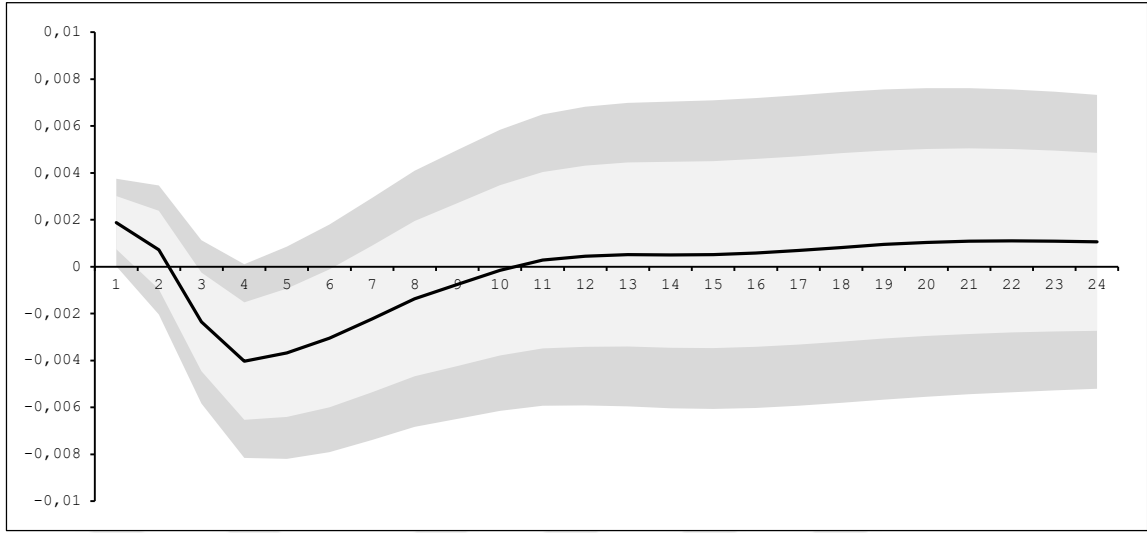
Para Politikası Şoku

Maliye Politikası Şoku

CDS Şoku

Şekil 3.11. (Devamı)

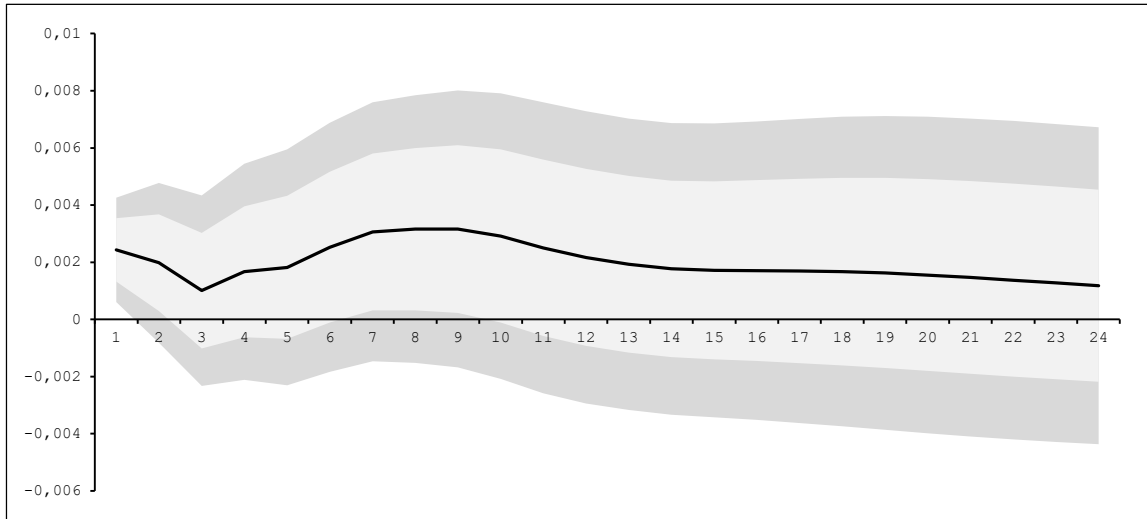
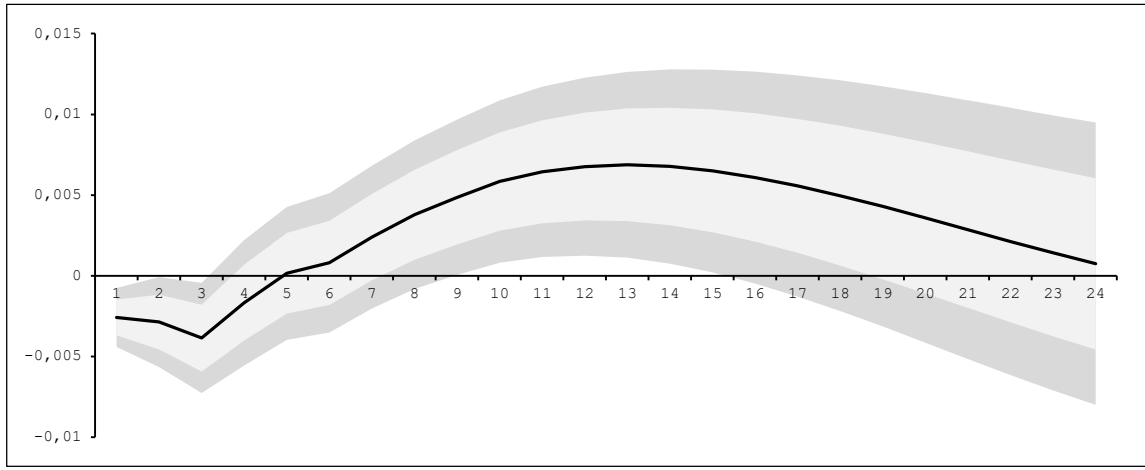
Petrol Fiyatı Şoku

Şekil 3.11. : İçsel Değişkenlerdeki Şoklar Karşısında FSI Tepkileri

Şekil 3.11'in (a) panelinde yer alan BPI şokuna FSI tepkisini gösteren grafiğe göre 24 aylık simülasyon dönemi boyunca elde edilen dinamik ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. Bankacılık sisteminin performansında görülen iyileşme finansal istikrar göstergesinde 24 aylık bir süre içinde sürekli bir iyileşmeye işaret etmektedir. Simülasyon döneminin ilk 6 ayında artan bir ivme sergileyen pozitif tepki daha sonraki dönemde azalarak da olsa dönem boyunca devam etmektedir. Bankacılık sektörü performansında görülen 1 standart sapmalı bir pozitif şok finansal istikrar göstergesinde 24 aylık dönemin 5'inci ayında zirveye ulaşarak aylık %1,2'lik artışa yol açmakta, bu tepki zaman içerisinde sönerek 24 ayın sonunda %0,2'ye kadar düşmektedir. Kümülatif olarak bakıldığında FSI'da 24 ay boyunca gözlenen birikimli artış yaklaşık %20 düzeyine ulaşmaktadır. Diğer içsel değişkenlerle karşılaştırıldığında FSI için elde edilen en güçlü tepki budur.

Bankacılık sektörü performansı açısından elde edilen tepkilerin tamamı (CDS şoku dışında) teorik beklentilere uygundur. Maliye politikası ve CDS şokları dışında istatistiki olarak anlamlıdır. Finansal istikrar göstergesinde ve GSYİH'da gözlenecek pozitif bir şok BPI'da artışa neden olmakta, bir diğer deyişle bu şoklar bankacılık performansını olumlu yönde etkilemektedir. Hatırlanacağı gibi BPI'daki artışlar sektörün performansında iyileşmeye, düşüşler ise sektör performansında bozulmaya işaret etmektedir. Modelde yer alan diğer içsel değişkenlerdeki (yurtiçi fiyat düzeyi, para

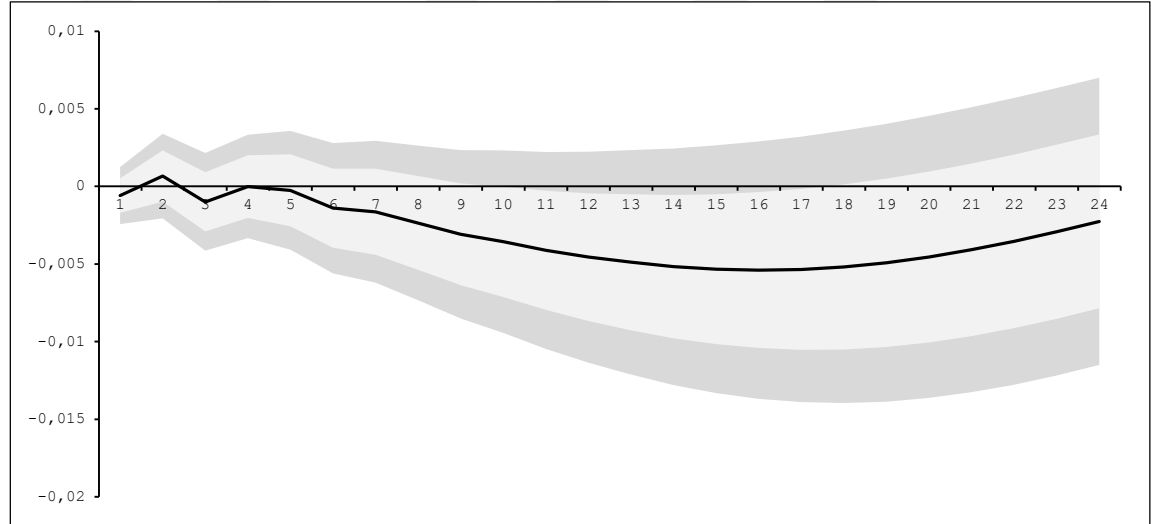
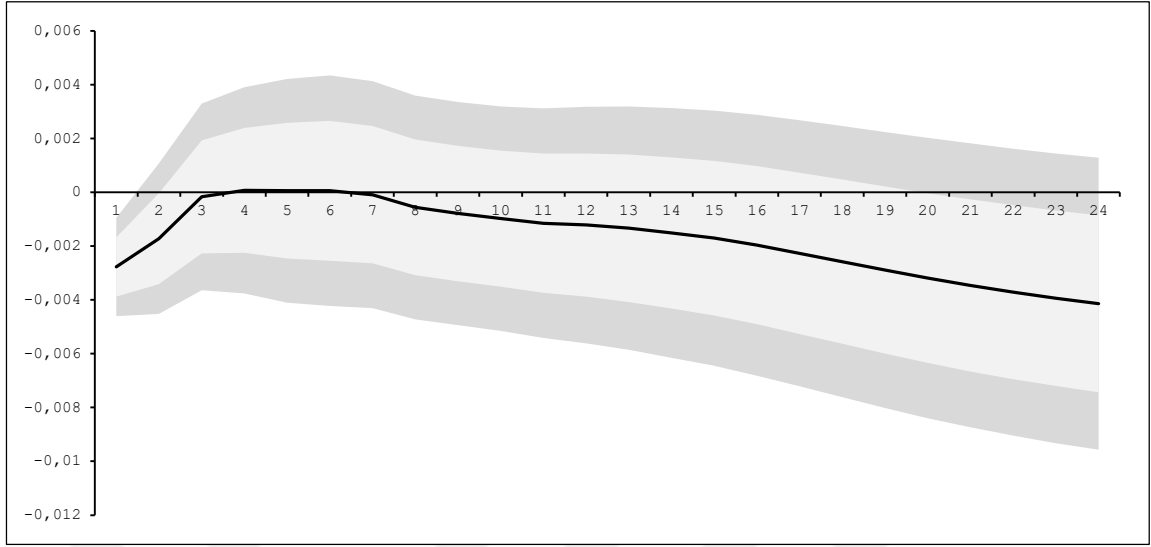
politikası faiz oranı, CDS primi ve uluslararası petrol fiyatları) pozitif şoklar bankacılık sektörü performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Maliye politikası şoklarını ifade etmek üzere modele dahil edilen bütçe açığının GSYİH'ya oranında gözlenecek pozitif bir şok ise başlangıçta (ilk 4 ay) bankacılık sektörü performansını olumsuz yönde etkilese de bu etki azalarak sekizinci aydan itibaren pozitifte dönüşmektedir. Birikimli olarak değerlendirildiğinde 24 ay sonunda ortaya çıkan etki küçük de olsa pozitiftir. Ancak söz konusu tepkiler istatistiki olarak simülasyon döneminin bütünü için anlamlı değildir. Söz konusu istatistiki anlamsızlık, dinamik tepkiler teorik beklentilere uygun olmasına karşın CDS şokları için de geçerlidir.

FSI Şoku

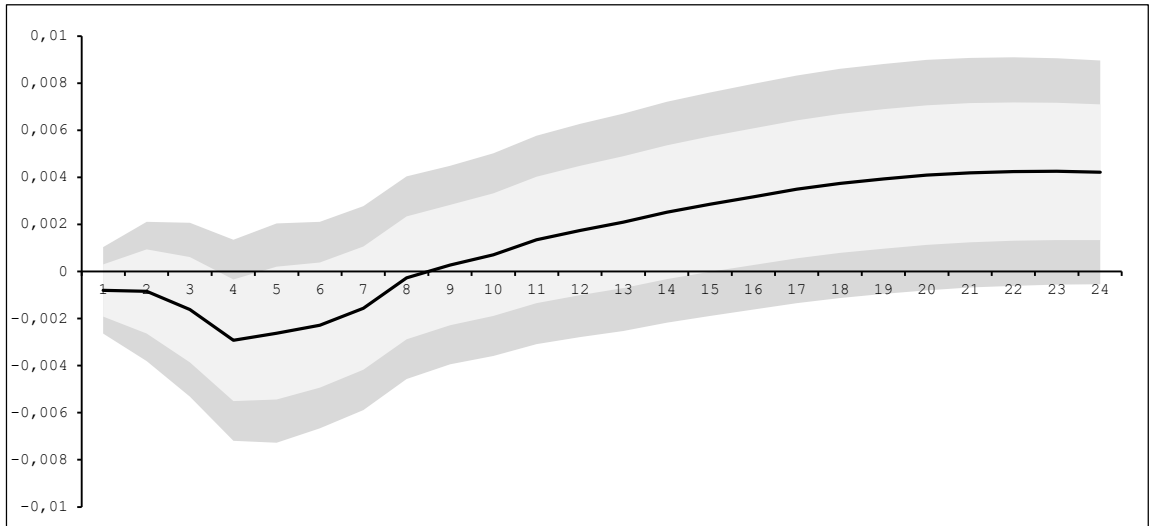
GSYİH Şoku

Şekil 3.12. (Devamı)

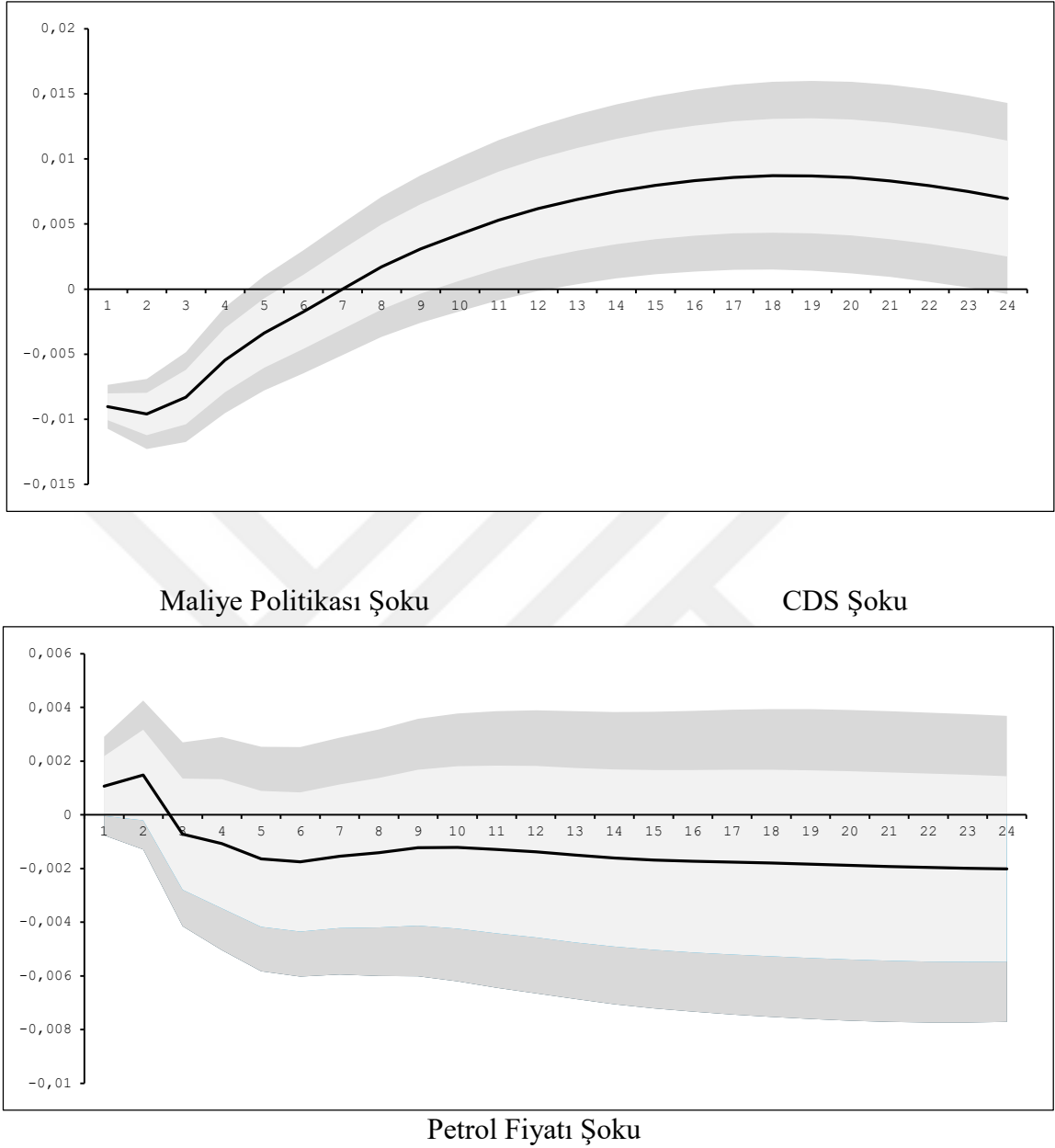

Yurtiçi Fiyat Şoku

Para Politikası Şoku

Şekil 3.12. (Devamı)

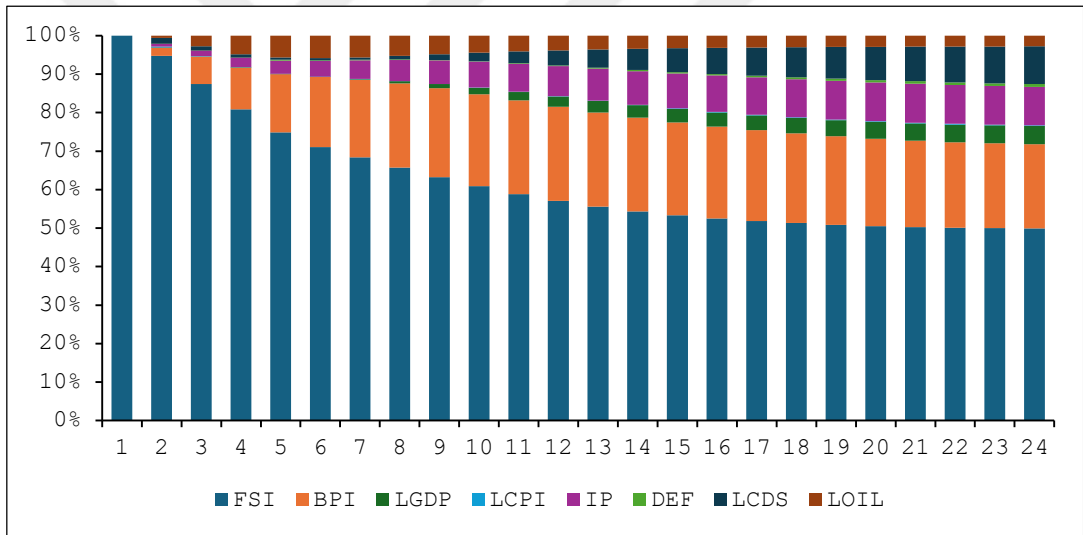

Şekil 3.12. : İçsel Değişkenlerdeki Şoklar Karşısında BPI Tepkileri

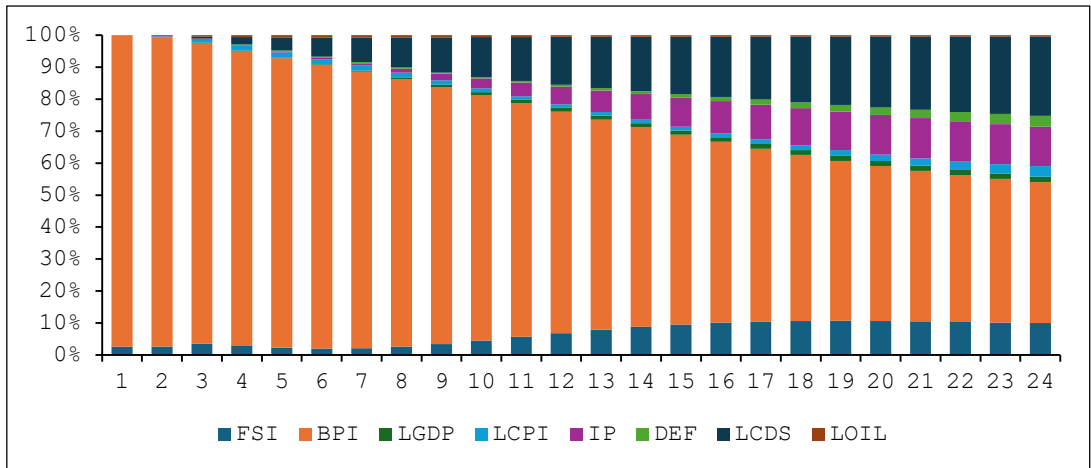
Şekil 3.12'nin (a) panelinde yer alan pozitif FSI şoku karşısında BPI'nin dinamik tepkisini gösteren grafiğe göre 24 aylık simülasyon dönemi boyunca elde edilen ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. Ülkedeki finansal koşullarda gözlenen iyileşme yönündeki bir şok bankacılık sistemi performansında 24 ay boyunca iyileşmeye işaret etmektedir. Bu iyileşme ilk yıl her ay artarak devam etmekte, 13'üncü aydan itibaren performans iyileşmesi azalarak devam etmektedir. FSI'da gözlenecek bir standart sapmalık pozitif bir şok birikimli olarak 24 ay sonunda bankacılık performans göstergesinde %7'lik bir

iyileşmeye işaret etmektedir. Diğer içsel değişkenlerle karşılaştırıldığında BPI için elde edilen en güçlü tepki budur.

VAR tipi modellerden elde edilen bir diğer önemli çıktı varyans ayrıştırması (veya tahmin hatalarının varyans ayrıştırması) değerleridir. Varyans ayrıştırmaları çok değişkenli zaman serisi analizlerinde tahmin hatalarının toplam varyansına modeldeki değişkenlerin katkılarının anlaşılmasına yardımcı olur. Bir diğer deyişle tahmin hatalarının varyans ayrıştırması her bir içsel değişkenin tahmin doğruluğuna olan etkisinin değerlendirilmesine yardımcı olur. Bu husus değişkenlerin dinamik etkilerini anlamak ve değerlendirmek açısından önemlidir. Araştırmanın konusu açısından gerekli olan varyans ayrıştırmaları FSI ve BPI değişkenlerinin tahmin hatlarına ilişkin varyans ayrıştırmalarıdır. Elde edilen değerlerle oluşturulan grafikler aşağıda yer alan Şekil 3.13 ve Şekil 3.14'te verilmektedir.

Şekil 3.13. : FSI Varyans Ayrıştırması

Şekil 3.14. : BPI Varyans Ayrıştırması

FSI için elde edilen varyans ayrıştırması değerlerine göre simülasyon dönemi uzadıkça FSI değişikliklerini açıklamada sırasıyla bankacılık sektörü performansının, para politikası faiz oranının ve CDS priminin rolü artmaktadır. Buna göre dönem sonunda FSI'nın geçmiş değerleri (yaklaşık %50), BPI (yaklaşık %22), para politikası faiz oranı (yaklaşık %10) ve CDS primi (yaklaşık %10) toplam varyansın yaklaşık %92'sini açıklayabilmektedir. FSI için elde edilen bu sonuç daha önce incelenen etki-tepki fonksiyonlarından elde edilen sonuçları destekleyici niteliktedir.

BPI için elde edilen varyans ayrıştırması değerlerine göre simülasyon dönemi uzadıkça BPI değişikliklerini açıklamada sırasıyla CDS priminin, para politikası faiz oranının ve finansal istikrar göstergesinin katkısı artmaktadır. Öyle ki dönem sonunda BPI'nın geçmiş dönem değerleri (yaklaşık %44), CDS primi (yaklaşık %25), politika faiz oranı (yaklaşık %12) ve finansal istikrar göstergesi (yaklaşık %10) toplam varyansın yaklaşık %91'ini açıklayabilmektedir. BPI için elde edilen bu sonuç daha önce incelenen etki-tepki fonksiyonlarından elde edilen sonuçları desteklemesine karşın FSI'nın BPI açısından önemi konusunda çelişkilidir. Hatırlanacağı gibi BPI en güçlü tepkiyi FSI şoku karşısında göstermekteydi.

Gerek etki-tepki fonksiyonları, gerekse varyans ayrıştırması değerleri bankacılık sektörü performansının finansal istikrar için, finansal istikrarın da bankacılık sektörü performansı için son derece önemli değişkenler olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlar iki değişken arasındaki nedenselliğin yönü konusunda bilgi vermemektedir. Bu nedenle gerçekleştirilecek nedensellik testleri aracılığı ile bu hususun sorgulanması, test edilmesi gerekmektedir. Uygulamalı iktisat literatüründe bu amaçla en yoğun olarak kullanılan test türü Granger tipi nedensellik testleridir. VAR modeli için Schwarz kriteri aracılığı ile elde edilen 4 dönemlik gecikme veri iken, Tablo 3.11 finansal istikrar göstergesi ve bankacılık performans göstergesi arasındaki nedensellik bağı için Granger nedensellik testlerinin sonuçlarını özetlemektedir.

Tablo 3.11: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

<i>Boş Hipotez</i>	<i>Gözlem Sayısı</i>	<i>F istatistiği</i>	<i>Olasılık</i>	<i>Sonuç</i>
DFSI DBPI'a neden olmamaktadır.	212	1.2215	0.3028	DFSI ← DBPI
DPBI DFSI'a neden olmamaktadır.	212	4.9463	0.0008	
Not: ← simgesi nedenselliğin yönünü göstermektedir.				

Granger tipi nedensellik testlerinde kullanılacak zaman serilerinin durağan olması, bir diğer deyişle birim kök içermemesi gerekmektedir. Daha önce gerçekleştirilen birim kök testlerinde (bkz. Tablo 3.9) finansal istikrar göstergesinin ve bankacılık performans göstergesinin ilk farklarında durağan oldukları belirlenmişti. Bu nedenle Granger nedensellik testleri ilgili zaman serilerinin ilk farkları kullanılarak ve 4 dönemlik gecikme esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre nedenselliğin yönü bankacılık performans göstergesinden finansal istikrar göstergesine doğru çalışmakta, iki gösterge arasında çift yönlü bir nedensellik bağlantısı istatistiki anlamda bulunmamaktadır. Bu sonuç çalışmanın temel hipotezini destekleyen önemli bir sonuç olarak değerlendirilmelidir: Finansal istikrar açısından bankacılık sektörü performansı en önemli değişkendir. Para politikasının ekonomiye aktarma mekanizmaları değerlendirilirken bu husus mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Finansal sistemin temellerinin sağlam olması makro ekonomik açıdan oldukça önemlidir. İyi işleyen bir finansal sistem alt yapısına sahip olan ülkeler uluslararası rekabette daha avantajlı konuma gelmektedir. Dolayısıyla sistem dinamiklerini sağlam temeller üzerine oturtmak ve karşılaşılabilecek risklere karşı sistemi dayanıklı hale getirmek gerekmektedir. Özellikle 1980’li yıllarda küresel ekonomi anlayışının yayılmaya başlamasıyla ve ülkeler arasındaki finansal piyasalarda geçişkenliğin artmasıyla, risklerin farklı ülkelere aktarılması mümkün hale gelmiştir. Bu durumun öne çıkan en önemli örneklerinden birisi 2008 küresel krizidir. Amerika’da ortaya çıkan emlak kredileri krizi (mortgage crisis), hızla küresel finansal piyasalara yayılmış, Lehmann Brothers’s başta olmak üzere dünya üzerinde bir çok finansal kuruluşun batmasına veya çok zor durumda kalmasına sebebiyet vermiştir. Krizin temel nedeni risklerin doğru tespit edilememesi sonucu emlak piyasalarında oluşan fiyat balonlarının patlamasıyla, varlık fiyatlarında sert düşüşlerin yaşanması ve kullanılan kredilerin geri ödenememesi sonucu bankacılık sisteminde derin bilanço bozulmalarının ortaya çıkmasıdır. Yaşanan bu kriz finansal sistemin dinamiklerini belirleme konusunda bir ders niteliğinde olup, istikrarlı bir finansal sistemin gerekli olduğunu ve politika yapıcılarının finansal istikrara yönelik adımlar atması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Finansal istikrar kavramının, özellikle kriz sonrası dönemde finansal sistemin reel ekonomi üzerinde etkisinin görülmesi sonucunda fiyat istikrarının ardından ikincil hedef olması gerektiği sonucu doğmuştur. Finansal istikrar kavramının tanımında karmaşıklık olmasına karşın, finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda ve ödemeler sisteminde karşılaşılabilecek riskler ve şok dalgalarına karşı finansal sistemin dayanıklılığı olarak tanımlamak mümkündür. Finansal piyasalar arasında geçişkenliğin olması ise finansal istikrar kavramına ulusal ekonomideki öneminin yanında uluslararası ekonomi açısından bir önemde katmıştır. Bu nedenle başta Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (TWB), Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS), Avrupa Merkez Bankası (ECB) başta olmak üzere birçok uluslararası komite finansal istikrara yönelik kriterler belirlemiş ve raporlar yayımlamıştır. Bu kuruluşlar yayınladıkları finansal istikrar raporlarında, karşılaşılabilecek şoklara karşı finansal sistemin sağlamlığını test etmeye yönelik risk türlerinin ve bu risklerin yönetilebilmesi için gerekliliklerin belirlenmesi

konusunda finansal sistemi denetlemeyi amaçlamaktadırlar. Ayrıca bu raporlar makro ekonomik performans açısından finansal istikrar göstergelerinin belirlenerek finansal performansın gözlemlenebilmesine olanak sağlamaktadırlar. Bu doğrultuda oluşturulan finansal istikrar endeksleri ile ülkelerin finansal istikrar performanslarının gözlemlenebilmesi ve risklerin önceden izlenebilmesinin mümkün hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ülkemizde de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ilk olarak 2005 yılında finansal istikrar raporu hazırlayarak bu süreçten itibaren düzenli olarak yılda iki kere finansal istikrar raporu yayımlamaya başlamıştır. TCMB'nin yayımladığı istikrar raporları, finansal istikrara yönelik küresel ve ulusal piyasalardaki gelişmelerle birlikte finansal altyapı ve uygulanan para politikaları hakkında bilgi vermeyi ve piyasa beklentilerini açıklayarak piyasaları bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Hem uluslararası kuruluşların, hem de TCMB'nin yayımladığı finansal istikrar raporlarında öne çıkan en önemli unsur ise bankacılık sistemidir. Bankacılık sektörü finansal sistem içerisinde en büyük paya sahip olan sektör olduğu için bankacılık sektörünün yapısının, sektöre ait verilerin ve sektör hakkındaki beklentilerin şeffaf bir biçimde paylaşılması oldukça önemli bir konudur.

Bankalar, devletin düzenlemeleri ve denetimi altında faaliyet gösteren, fon fazlası bulunan tasarruf sahiplerinden mevduat toplayıp, topladığı fonları fon talebinde bulunan kişi ve kuruluşlara kredi açma yoluyla borç olarak kullandıran ve bu aracılık fonksiyonuyla kar elde etmeyi amaçlayan kuruluşlardır. Bankalar ekonomik faaliyetlerin devamı için gereken para döngüsünü para politikası çerçevesinde sağlayarak, parasal aktarım mekanizmaları ile ekonomi politikasının uygulanmasına aracılık etmektedirler. Bankacılık sisteminin gelişmiş olması risklerin yönetilebilmesi ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Makro ekonomik performansın ve GSYİH'nin yükselmesinde yatırımlar büyük öneme sahiptir. Bankaların gelişmiş sistemleri ve risk yönetim kabiliyetleri olmasından dolayı verimli yatırımlar için gerekli fon aktarımlarını sağlayabilme fonksiyonları bulunmaktadır. Ancak bankacılık sisteminde meydana gelecek bir bozulmada reel ekonomiye yüksek maliyetler yükleyebilmektedir. Bankacılık sisteminde risklerin doğru hesaplanamaması sonucu içsel veya dışsal şoklara maruz kalınması durumunda, bankaların aracılık fonksiyonunu yerine getirememesi veya likidite fonksiyonunu aktif kullanamaması, dolayısıyla fonlama kabiliyetini kaybetmesine neden olabilmektedir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında kısa

dönemde yatırımların yeteri kadar fonlanamaması söz konusu olurken, uzun dönemde çıktı düzeyinin azalmasına ve reel ekonomik performansın bozulmasına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla bankaların finansal sistem içerisindeki önemi kadar reel ekonomik performans üzerindeki etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada finansal istikrar ile bankacılık sistemi arasındaki ilişki etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması aracılığıyla ele alınmış, iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testleri aracılığıyla test edilmiştir. Çalışmadaki veriler istikrar ve performansa dayalı dinamik veriler olduğu için aylık veri kullanımı tercih edilmiştir. Çalışmanın içerisinde GSYİH verileri de kullanıldığı için, ülkemizde çeyreklik olarak hesaplanan GSYİH verileri aylık seriye dönüştürülüp, mevsimsel etkilerden ayrıştırılmıştır. Analizin ilk kısmında bankacılık performans göstergeleri (BPI) belirlenirken, IMF (2006) tarafından belirlenen performans ölçütleri temel alınmıştır. Belirlenen performans göstergeleri ampirik olarak normalleştirilerek zaman serileri $[0;1]$ aralığında ölçeklendirilmiştir. Elde edilen bulgulardan aykırı değer olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca performans göstergesi için belirlenen bankacılık verileri toplulaştırılmış bilançolardan alındığı ve karlılığı etkileyen faktörler oldukları için sonuçlara yanlılık katabilme olasılığını ortadan kaldırmak amacıyla, IMF tarafından belirlenen eşit ağırlıklandırma (1/5) yöntemiyle hesaplanmıştır. İlgili yöntemler uygulandıktan sonra 2006:01-2023:12 dönemini kapsayan bankacılık performans göstergesi elde edilmiştir.

Analizin ikinci kısmında ise finansal istikrar göstergesi (FSI), kapsayıcılığı açısından kredi piyasası, para piyasası, sermaye piyasası ve döviz piyasası olarak ele alınmıştır. İlgili piyasalara ait göstergeler belirlenip zaman serileri incelendiğinde aykırı değer olmadığı tespit edilmiş ve ampirik normalleştirme yöntemi kullanılarak zaman serileri standartlaştırılmıştır. Seçilen göstergelerin bazıları finansal istikrar göstergeleri ile aynı yönde sonuçlar ortaya çıkarırken, bazıları ise ters yönde etkiler göstermiştir. Bu kapsamda finansal istikrar göstergelerinin aynı yönde sonuçlar göstermesi gerektiği için, göstergelerin işaret yönleri belirlendikten sonra negatif işaretli göstergelerin tersi alınarak modele dahil edilmiştir. Finansal istikrar göstergesi için seçilen göstergelerin büyüklükleri farklı olduğu için ampirik ağırlıklandırma yöntemi tercih edilmiş, zaman serilerinin durağan olduğu varsayımıyla ekonomik faaliyet hacmi ile finansal istikrar arasındaki eşitlik tahmin edilmiştir. Tahmin aşamasında gecikme uzunluğu 12 ay ile sınırlandırılmış ve maksimum gecikme Schwarz Kriterlerine göre belirlenmiştir. İlgili

verilerin en küçük kareler (EKK) yöntemiyle hesaplanabilmesi için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Peron Testi (PP) aracılığıyla birim kök testleri hesaplanmış ve her iki yöntemde de birinci farkları alındığında zaman serilerinin durağanlaştığı gözlemlenmiştir. Göstergeler için elde edilen ağırlıklandırmaların belirlenmesi sonucunda her bir değişken farklı ağırlıklandırmayla modele dahil edilmiş elde edilen artıkların otokorelasyon ve değişken varyans sorunları taşımayarak normal dağılıma sahip oldukları gözlemlenmiştir. Belirlenen modele uygulanan istikrar testi (CUSUM) sonucunda modelin istikrarlı olduğu ortaya koyulmuş ve son olarak finansal istikrar göstergesi (FSI) elde edilmiştir.

Analizin son kısmında ise finansal istikrar göstergesi (FSI) ile bankacılık performans göstergesi (BPI) arasındaki dinamik ilişkinin incelenmesi için VAR modeli tahmin edilmiştir. Tahmin edilen modele, FSI ve BPI değişkenlerinin yanı sıra içsel değişkenler vektörüne reel GSYİH, tüketici fiyat endeksi, TCMB politika faiz oranı, konsolide bütçe açığının GSYİH'ye oranı, kredi risk primi (CDS) ve brent petrol fiyat endeksi dahil edilmiştir. Tahmin edilen VAR modeline dahil edilen değişkenlerin zaman serileri istatistiki olarak test edilmiş, uygulanan ADF ve PP test sonuçlarına göre birim kök içerdikleri, ancak ilk farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmüştür. Ayrıca durağan olmayan zaman serileri arasında uzun dönemde eş bütünleşik ilişkinin varlığını test etmek amacıyla Johansen-Juselius testleri uygulanmış ve kullanılan zaman serileri arasında en az 2 adet eş bütünleşik vektörün varlığı tespit edilmiştir. Optimal gecikme sayısı belirlenirken Schwarz kriterine bağlı olarak 8 adet içsel değişkenden oluşan VAR modelinin derecesi VAR(4) olarak belirlenmiş, bir diğer deyişle VAR modeli 4 aylık gecikmeli değişkenler ile tahmin edilmiştir. İçsel değişkenlerdeki dinamik ilişkiyi değerlendirmek amacıyla etki-tepki fonksiyonları ile varyans ayırıştırması değerleri incelenmiştir. Sekiz adet içsel değişkenden oluşan VAR(4) modeli toplamda 64 adet etki-tepki fonksiyonu üretmektedir. Bu fonksiyonlardan bazılarının, araştırmanın kapsamı dışında kalması nedeniyle etki-tepki fonksiyonu olarak FSI'nın BPI şokuna tepkisi ve BPI'nin FSI şokuna tepkisi üzerinde durulmuş, ancak modelin içsel şoklara karşı da uyumlu çalıştığını göstermek amacıyla diğer etki-tepki fonksiyonları da grafik halinde gösterilmiştir. İçsel değişkenlerde meydana gelen şokların FSI üzerinde etkileri incelendiğinde çalışmanın analiz kısmında elde edilen bulguların tutarlı olduğu görülmüştür. BPI'nde meydana gelen 1 standart sapmalı pozitif şok, en yüksek seviyesi

5. ayda %1.2 olmak üzere 24 ay sonunda kümülatif olarak FSI üzerinde %20 artış meydana getirmiş ve bu artış içsel değişkenler içerisinde en kuvvetli artış olarak gözlemlenmiştir. Diğer taraftan FSI’da gözlenecek bir standart sapmalı pozitif şok birikimli olarak 24 ay sonunda bankacılık performans göstergesinde %7’lik bir iyileşmeye işaret etmektedir. Diğer içsel değişkenlerle karşılaştırıldığında BPI için elde edilen en güçlü tepkinin bu olduğu gözlemlenmiştir. Zaman serisi analizlerinde tahmin hatalarının toplam varyansına modeldeki değişkenlerin katkılarını anlamamıza yardımcı olması açısından FSI ve BPI değişkenlerinin varyans ayrıştırması yapılmıştır. Varyans ayrıştırması göstergelerine göre uzun dönemde FSI değişkenlerinin etkileri hesaplanmış en büyük etki yaklaşık %22 ile BPI olduğu gözlemlenmiş ve dönem sonunda para politikası faiz oranı ile CDS primi eklendiğinde toplam varyansın %92’nin açıklanabildiği görülmüştür. BPI varyans ayrıştırması sonuçlarına göre CDS primi yaklaşık %25 ile en büyük değişken olurken FSI yaklaşık %10 ile BPI etkilemekte ve para politikası faiz oranı da eklendiğinde toplam varyansın %91’inin açıklanabildiği görülmüştür. Son olarak elde edilen bulgular neticesinde iki değişken arasındaki nedenselliğin yönü Granger nedensellik testleri ile 4 dönemlik gecikmeli olarak hesaplanmıştır. Nedenselliğin yönü bankacılık performans göstergelerinden finansal istikrar göstergelerine doğru olduğu, iki değişken arasında çift yönlü nedensellik bağlantısının istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar çalışmamızın ana hipotezini desteklemiş, finansal istikrar açısından bankacılık performans göstergelerinin en önemli değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre politika yapıcıların, para politikasının ekonomiye aktarım mekanizmalarını değerlendirirken bu hususu mutlaka göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acatrinei, M. C. (2020). Financial Stability Indicator for Non-Banking Markets. *Journal of Financial Studies*, 9(5), 3-9.
- Afşar, A. (2018). Finansal Sistem ve İşleyişi. M, Afşar (editör), *Finansal Ekonomi* içinde (s. 2-24). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akın, F., (2017) Bankacılık Krizleri. Editör : F. Kaya, *Bankacılık : Giriş ve İlkeleri* içinde (s. 437-462). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (22), 39-61.
- Altay, E. (2014). *Bankacılıkta Risk : Piyasa Riski, Kredi Riski ve Operasyonel Riskin Ölçümü ve Yönetimi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Altay, O.N. (2014). Finansal Sistem ve Bankalar. N. O. Altay, C. C. Küçüközmen, M. Ural, E. Demireli (editörler), *Banka İktisadi ve İşletmeciliği* içinde (s. 1-13). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arestis, P. (2012). Fiscal policy: a strong macroeconomic role. *Review of Keynesian Economics*, 1(1), 93-108.
- Aydın, Y. (2016). Finansal Piyasalar. A. Gündoğdu (editör), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar: Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış* içinde (s. 49-76), Seçkin Yayıncılık: Ankara
- Babuşcu, Ş. (2017). Finansal Piyasa Araçları. A. Gündoğdu (editör), *Finansal Yönetim: Temel Teoriler ve Açıklamalı Örnekler* içinde (s. 65-87), Ankara : Seçkin Yayıncılık.
- Babuşcu, Ş., Hazar, A. ve İskender, A. (2018). *Banka Risk Yönetimi Basel I-II-III-IV Düzenlemeleri*, Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları
- Bağışlayıcı Döndaş, A. ve Bekmezci, M. (2020). Bankacılık Sektöründe Rekabet Stratejileri. *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi* 1(1), 103-13.
- Başar, M. (2011). *Bankacılık Uygulamaları*. Yayın No: 1711, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Başçi, E. (2012). Finansal ve Makroekonomik İstikrar: Önümüzdeki Zorluklar. *TCMB Açılış Konuşması*

- Başçı, E. ve Kara, H. (2011). Finansal İstikrar ve Para Politikası. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği*, 11 (8).
- BBDK (2005) : 5411. Sayılı Bankacılık Kanunu (Erişim Tarihi : 09.10.2023) <https://www.bddk.org.tr/Mevzuat/Liste/49>
- BBDK (2010) : ‘Sorularla Basel III’, (Erişim Tarihi :12.12.2023) https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_basel_0001_53.pdf
- BIS (2004) *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, A Revised Framework*, (Erişim Tarihi: 10.02.2024) <https://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>
- BIS (2011) *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*, (Erişim Tarihi : 10.02.2024) <https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>
- Bodie, Z., Merton Robert C., Cleeton, David L. (2009). *Financial Economics*. United Kingdom: Pearson Education International.
- Boot, Arnoud W.A., ve Thakor, Anjan V. (1997) "Financial system architecture. *The Review of Financial Studies* 10(3), 693-733.
- Bozkurt, C. (2016). Risk, Kurumsal Risk Yönetimi ve İç Denetim, *Denetişim*, (4), 17-30.
- Chow, G. ve Lin A. (1971). Best Linear Unbiased Interpolation, Distribution, and Extrapolation of Time Series by Related Series. *The Review of Economics and Statistics*, 53(4), 372-75.
- Cihak, M. (2006). *Central Banks and Financial Stability: A Survey of Financial Stability Reports*. Seminar on Current Developments in Monetary and Financial Law Washington, D.C.
- Coşkun, M. (2010). *Para ve Sermaye Piyasaları: Kurumlar, Araçlar, Analiz*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Coşkun, M.N., (2001). Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (2), 39-50.
- Çağlarımak Uslu, N. (2002). Finansal Sistemin Gelişiminin Reel Ekonomi Üzerine Olası Etkileri. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 105-16.
- Çinko, L. ve Ak, R. (2009). Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizleri’nin Anatomisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1 (83), 59-83.

- Delice, G. (2003). Finansal Krizler : Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (20), 57-81.
- Denters, E. (2009). Regulation and Supervision of the Global Financial System - A Proposal for Institutional Reform. *SSRN Scholarly Paper*. Rochester, NY,
- Doğan, E., (2017) Banka ve Bankacılık Kavramı. F. Kaya (editör), *Bankacılık: Giriş ve İlkeleri*, içinde (s. 3-24), İstanbul: Beta Yayınevi.
- Duffie, D., Nicolae G. ve Lasse Heje, P. (2005). Over-the-Counter Market. *Econometrica*, 73 (6), 1815-1847.
- Dumičić, M. (2017). A Brief Introduction to the World of Macroprudential Policy. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 6 (1), 87-109.
- Doğukanlı H. (2015). Finansal Sistem ve Finansal Kurumların Rolü. M.M. Koçyiğit (editör), *Finansal Kurumlar* içinde (s. 2-18) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ECB (2013) ‘ Financial Stability Review’, November, 2013 , (Erişim tarihi: 05.06.2023) <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/financialstabilityreview201311en.pdf>
- Eğilmez, M. (2019). *Ekonominin Temelleri: Kavramlar ve Kurumalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- Eğilmez, M. (2020). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- Eren, E. (2016). Finansal Piyasalar Düzenlemeleri. A. Gündoğdu (editör), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar: Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış* içinde (s. 119-124), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Erdem, E. ve Dumrul, C. (2014). Keynesyen ve Neo-Klasik Yaklaşımlarda Finansal Sistem ve İktisadi Büyüme. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2), 45-86.
- Erdoğan, A. (2014). Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16(1), 141-182.
- Ersoy, H. (2011). Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterliliği ve Basel Standartları. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 3 (10), 53-72.

- ESRB. (2013). On Intermediate Objectives and Instruments of Macro-Prudential Policy. *Recommendation of the European Systemic Risk Board* of 4 April 2013, (Erişim Tarihi 05.08.2023)
https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/recommendations/2013/ESRB_2013_1.en.pdf
- Ferguson, Jr., R. W. (2004). 12 Should Financial Stability Be an Explicit Central Bank Objective?. *Challenges to Central Banking from Globalized Financial Systems*. USA: International Monetary Fund. (Erişim tarihi: 05.07.2023)
<https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781589062177/ch012.xml>
- Gameiro, I. , Sousa, J. ve Soares, C. (2011). Monetary policy and financial stability: an open debate”. *Economic Bulletin and Financial Stability Report Articles*.
- Goyal, K. A., ve Agrawal, S. (2010). Risk management in Indian banks: Some emerging issues. *International Journal of Economics and Research*, 1 (1), 102-109.
- Gulati, R. (2023). Beyond the Z-Score: A Novel Measure of Bank Stability for Effective Policymaking. *Journal of Public Affairs* 23(4) : e2866.
- Gündoğdu, A. (2016). Finansal Analiz. A. Gündoğdu (editör), *Finansal Piyasalar ve Kurumlar Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış* içinde (s.89-104), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güngör,B., Yılmaz, Ö., (2010). Finansal Piyasakardaki Gelişmelerin İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye İçin Bir Var Modeli. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 22 (1), 173-193.
- Gürel, E., Bulgurcu Gürel, E. ve Demir, N. (2012). Basel III Kriterleri. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi* , 1(3), 16-28.
- Hannoun, H. (2010). Towards a Global Financial Stability Framework. 45th Seacen Governors Conference, 26-27 February.
- Hauben, A., Kakes, J. ve Schinasi, G.J. (2004). Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability. *IMF Working Paper Series*, 04 (101)
- Hoggarth, G., Reis R., ve Saporta, V. (2002) Costs of banking system instability: Some empirical evidence. *Journal of Banking & Finance* 26 (5), 825-855.
- IMF (1998). ‘ Financial Crises: Causes and Indicators’ , (Erişim Tarihi : 05.11.2023)
file:///C:/Users/90561/Downloads/_0598ch4pdf.pdf

- IMF. (2002). Finance and Development: Eye Of the Storm, *A Quarterly Magazine Of The IMF*, 39 (4), (Erişim Tarihi : 11.05.2023)
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/12/eye.htm>
- IMF. (2006) Financial Soundness Indicators: Compilation Guide. Washington, DC, USA. (Erişim Tarihi: 04.03.2024),
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/index.htm>
- IMF. (2011). Macprudential Policy - An Organizing Framework. *Policy Papers* 11 (17) (Erişim Tarihi: 08.11.2023),
<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2011/031411.pdf>
- IMF. (2013). Key Aspects of Macprudential Policy. *IMF Policy Papers*, (Erişim Tarihi: 10.06.2023)
<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/061013b.pdf>
- İlhan, A. (2015). Makro İhtiyatı Politikaların Genel Çerçevesi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (608), 65-85.
- İslatince, N. (2018). Finansal Araçlar. M,Afşar (editör), *.Finansal Ekonomi içinde* (s.27-55). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kale, S. ve Eken, M.H. (2017). Türk Bankacılığında Krizler ve Çıkarılan Dersler. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (5), 11-23.
- Kaya, Z. , Tokucu, E. (2014). Son Finansal Kriz Öncesi ve Sonrası Para Politikalarında Gelişmeler ve Merkez Bankalarının Değışen Rolü. *International Conference on Eurasian Economies*.
- Kibritcioglu, A. (2015).2008 Küresel Finans Krizi Öncesi Krizler ve Türkiye Ekonomisi. N. Eroğlu, İ. Eroğlu, İ. Aydın (editörler), *İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi içinde* (s.503-518), Ankara: Orion Kitabevi.
- Koç, S. (2013). Bankaların Karşılaştıkları Riskleri Yönetmedeki Etkinliğı: Türkiye Ölçeğı. *Maliye Dergisi*, (165), 275-97.
- Kopcke, R. , Geoffrey T., ve Robert T. (2006). *The Macroeconomics of Fiscal Policy*. MIT Press Books. The MIT Press.
- Köksal, M.O., Babuşcu, Ş. ve Hazar,A. (2020). Basel IV Neleri Değıştirecek?. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, (1), 1-25.
- Külahi, E. A. ,Tiryaki,G. Ve Yılmaz, A . (2014). Türkiye’de Basel I, II ve III Kurallarına Uyum Süreci. *Öneri Dergisi*, (40), 185-200.

- Kwok, Chuck C.Y. , ve Tadesse, S. (2006). National Culture and Financial Systems. *Journal of International Business Studies*, 37 (2), 227-247.
- Laeven, L. ve Valencia, F. (2012). Systemic Banking Crises Database: An Update. *IMF Working Paper Series*, 12(163)
- Mandacı, P.E. (2003). Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 67-84
- MASAK (2020) ‘ Yıllık Faaliyet Raporu’ , (Erişim Tarihi :05/10/2023), <https://masak.hmb.gov.tr/faaliyet-raporlari>
- Merton, Robert C. (1990). The Financial System and Economic Performance. *Journal of Financial Services Research*, 4 (4), 263-300.
- Mishkin, F.S. (1998). International Capital Movements, Financial Volatility and Financial Instability. *NBER Working Papers* (6390).
- Mishkin, F.S. (1999). Lessons from the Asian crisis. *Journal of International Money and Finance*, 18 (4), 709-723.
- Mishkin, F.S. (2007). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson Addison Wesley.
- Morgan, P. J., ve V. Pontines. (2014). Financial Stability and Financial Inclusion. *ADB Working Paper*, (488).
- Muermann, A. ve Oktem,U. (2003). The Near-Miss Management of Operational Risk. *The Journal of Risk Finance*, 4 (1), 25-36
- Nier, E. W. (2009). Monetary and Capital Markets Department Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons From the Crisis, *IMF Working Paper*, 09(70).
- Özince, E. (2005). Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri. *Bankacılar Dergisi*. (53), 18-22.
- Öztürk, N. (2014) *Para,Banka,Kredi*. Bursa : Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Parasız, İ. (2005). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. 8.Baskı, Bursa : Ezgi Kitabevi ,
- Parasız, İ., Oktay, N., Mortan, K., Berberoğlu, N. ve Şıklar, İ. (2000). *İktisat Teorisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Peek, J. ve Rosengren, E. (1996). The international transmission of financial shocks: The case of Japan. *The American Economic Review*, (495-505).

- Santos Silva, J. M. C., ve Cardoso, F.N. (2001). The Chow-Lin method using dynamic models. *Economic Modelling*, 18 (2), 269-280.
- Schinasi, G. J. (2003). Responsibility of Central Banks for Stability in Financial Markets. *IMF Working Paper Series*, 3(121) . (Erişim Tarihi : 02.06.2023)
- Schinasi, G. J. (2004). Defining Financial Stability”. *IMF Working Paper Series*, 04 (187), (Erişim Tarihi: 05.06.2023)
- Susam, N. ve Oktayer, N. (2007). Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergiler (1995-2005). *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21 (2), 105-123.
- Svensson, Lars E. O. (2011). Monetary policy after the crisis. *Deputy Governor of the Sveriges Riksbank, at the conference , Asia’s role in the post-crisis global economy*, held at Federal Reserve Bank of San Francisco. (35-49).
- şıklar, İ. , Doğan, E. ve Diné, M. (2016). Interest Rate Pass Through in Turkey: The Measurement of the Monetary Transmission Mechanism Dynamics. *Journal Of Business and Economic Policy*, (3), 38-45.
- şıklar, İ. ve Aka, A. (2018). Macroprudential Policy and Financial Stability: The Turkish Case. *Research in Applied Economics*, 10 (2), 34-49.
- şıklar, İ. ve Akça, A. (2020). Exchange Market Pressure and Monetary Policy: The Turkish Case. *Ekonomika* 99, (1), 110-30.
- şıklar, İ. ve şahin, A. (2024). Para Politikasının Kamu Kesimi Borçlanma Maliyetine Aktarımı. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 61, (667), 35-73.
- TBB (2004) *Bankaların Risk Yönetimi alışmaları Hakkında Değerlendirme*, Nisan, 2004, (Erişim Tarihi : 09.01.2024)
https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Riskanket.pdf
- TBB alışma Grubu (2006) Risk Yönetimi Prensipleri. *Bankacılar Dergisi*, (57).
- TCMB (2001) ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ , 2001, Ankara, (Erişim Tarihi : 15.05.2023)
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF>
- TCMB (2011) ‘Yıllık Rapor’, 2011, Ankara (Erişim Tarihi: 05.12.2023)
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fc2860bf-4a2f-4fd5-81e1->

- TCMB (2015) ‘Finansal İstikrar, Türkiye’de Finansal İstikrar Gelişmeleri’,
2015, Ankara (Erişim Tarihi : 10.10.2023)
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/yayinlar/raporlar/finansal-istikrar+raporu/>
- Tiffin, R.B. (2005). *International Financial Reporting Standarts*. London : Thorogood
- Tiryaki, G. ve Yılmaz, A. (2012), Bankacılık Düzenlemeleri ile Finansal İstikrar İlişkisi (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında). *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32 (1), 69-94
- Tokatlıoğlu, M., Şen, S. ve Tabar, Ç. (2018). Küresel Krizde Devlet Müdahalesi ve Maliye Politikası. *İş ve Hayat*, 4 (8), 9-26.
- Tunay, K. Batu. (2010). Bankacılık Krizleri ve Erken Uyarı Sistemleri: Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Model Önerisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* 4 (1), 9-46.
- Türk, İ. (2008). *Maliye politikası: amaçlar, araçlar ve çağdaş bütçe teorileri*. 21. basım. Ankara : Turhan Kitapevi
- Ulusoy, T. (2017) Finansal Yönetim ve İşlevleri. A.Gündoğdu (editör), *Finansal Yönetim: Temel Teoriler ve Açıklamalı Örnekler* içinde (s.19-32), Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Vučinić, M. (2016). Importance of Macroprudential Policy Implementation for Safeguarding Financial Stability. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 5 (3), 79-98.
- Yarız, A. (2012). Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması. *Para ve Sermaye Piyasaları Dergisi*, 1(1), 1-33.
- Yetiz, F. ve Ergin Ünal, A. (2018). Finansal Yeniliklerin Gelişimi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri . *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (4), 117-35.
- Yıldırım, O. (2020). Finansal Sisteme Teorik Bir Yaklaşım ve Türkiye’de Finansal Sistem. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 74-86.
- Yurttadur , M. (2017). Merkez Bankası. F. Kaya (editör), *Bankacılık Giriş ve İlkeleri* içinde (s. 89-98), İstanbul : Beta Basım Yayım

http-1: <https://www.bis.org/bcbs/history.htm> . (Erişim tarihi: 02.03.2024)

http-2: <https://www.isbank.com.tr/> . (Erişim tarihi : 04.04.2024)

http-3: <https://www.ziraatbank.com.tr/tr> . Erişim tarihi : 04.04.2024

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Berkan SEKBAN

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Geçmişi:

- Yüksek Lisans (2021), Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim dalı, İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı
- Lisans (2015), Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Programı
- Lise (2015), Açık Öğretim Lisesi
- Lise (2011), Trabzon Erdoğan lisesi